

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

1/2012

HJØRLAND, Birger: Evidence-based practice : an analysis based on the philosophy of science. – Bibliogr. **In:** Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 62. (2011) 7., p. 1301-1310.

Bizonyítékokon alapuló gyakorlat: elemzés tudományfilozófiai alapon

Informatika; Könyvtártudomány; Terminológia

A bizonyítékokon alapuló gyakorlat (evidence-based practice, röviden: EBP) több tudományterületet érintő, befolyásos mozgalom, amely az orvostudományban használatos bizonyítékokon alapuló orvoslásból (evidence-based medicine, EBM) indult el 1992 körül. Az EBP a könyvtár- és tájékoztatástudomány érdeklődésére is számot tart, mert a döntéshozatal során a kutatásnál bevált módon alapos dokumentációra épül, továbbá a dokumentációs és a keresési folyamatoknál minden egyes link optimalizálására. Az EBP az empirikus szemlélet filozófiai doktrínájából indul ki, ezért rá is vonatkoznak, azok a kritikai észrevételek, amelyek az empirikus szemlélettel kapcsolatban felmerültek. Az EBP-vel szemben az a legfontosabb kifogás, hogy a gyakorló szakemberek elvesztik autonómiájukat, kevésbé képesek az elméletet és az alapjául szolgáló

mechanizmusokat megérteni, és a bizonyítékok fogalmát az empirista hagyomány túl szűken értelmezi. A cikk azt ajánlja, hogy bizonyítékokon alapuló helyett beszéljünk inkább „kutatáson alapuló gyakorlatról”, mert ez a szakkifejezés nyitottabb a gyümölcsözőbb ismeretelméleti megközelítésre, és lehetővé teszi a bizonyítékok fogalmának szélesebben értelmezését. Az EBP a tudományos igazolásra összpontosít, ez fontos hozadéka a könyvtár- és tájékoztatástudomány számára, amire már régóta szükség lett volna. Az alapul szolgáló ismeretelméleti feltételezéseket fel kéne váltani: az EBP túl szűk, túl formális és túl mechanikus megközelítés ahhoz, hogy erre tudományos dokumentációt lehessen építeni.

(Autoref.)

Tudománymetria, bibliometria

2/2012

RIAHINIA, Nosrat – ZANDIAN, Fatemeh – AZIMI, Ali: Web citation persistence over time: a retrospective study. – Bibliogr. **In:** The electronic library. – 29. (2011) 5., p. 609-620.

A webes hivatkozások állandósága az idők folyamán. Visszatekintő vizsgálat

Elektronikus publikáció; Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Hivatkozás; Számítógép-hálózat

A cikk a webes források állandóságát (domén és fájltypus szerint) veszi szemügyre nagy számú hivatkozás vizsgálatával a könyvtár- és tájékoztatástudományi területen. Az ISI Thomson Reuters rangsorában szereplő hat könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóirat 2005–2008-as évfolyamait vizsgálták. 1181 cikkben szereplő 37791 hivatkozást tekintettek át. A vizsgálatba csak olyan eredeti cikkeket vettek fel, amelyekhez hivatkozott irodalom tartozott. A webes hivatkozások állandóságát úgy vizsgálták, hogy közvetlenül követték az URL-eket, amelyekre

hivatkoztak. A 37791 hivatkozásnak 12,8%-a volt webes hivatkozás. Egy-egy cikkre átlagosan 4,09 webes, illetve 27,9 nyomtatott dokumentumra való hivatkozás esett. Az összes webes hivatkozás közül 4617 (95%) állt könnyen rendelkezésre, 5% hibäuzenetet adott, így nem volt elérhető. A nyomtatott és a webes hivatkozások kapcsolata az időszakot (évet) tekintve jelentős volt. A hivatkozások túlnyomó többsége html volt, és a legkedvezőbb és legállandóbb fájlformátumnak a pdf bizonyult.

A webes forrásokat a kutatók azért kedvelik, mert könnyen elérhetőek, és mert alátámasztják a tudományos tartalmat. Egy-egy webes hivatkozás közvetlenül nem érhető el, de sokféle stratégia létezik arra, hogy egy-egy „halott” hivatkozást helyreállítsanak. Az a fontos kérdés, hogy a szerzők milyen mértékben támaszkodnak a webes forrásokra, és abbahagyták-e a papíralapú dokumentumok idézését. A webes forrásokat felváltják-e a nyomtatott változatok? A vizsgálat azt mutatta, hogy a tudósok továbbra is jobban támaszkodnak a nyomtatott forrásokra, mint a webes dokumentumokra.

A tudósok közötti kommunikációs viselkedés aktuális trendjeit vizsgálva eltolódás figyelhető meg a nyomtatotról a webes források irányába. A cikk a webes hivatkozások állandóságát vizsgálja néhány tekintélyes folyóiratnál azt illusztrálandó, hogy a webes hivatkozások eléggé megbízhatóak, és mindig elérhetőek a digitális világban.

(Autoref.)

3/2012

SHUNBO, Yuan – WEINA, Hua: Scholarly impact measurements of LIS open access journals: based on citations and links. – Bibliogr. **In:** The electronic library. – 29. (2011) 5., p. 682-697.

Nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratok tudományos hatásának vizsgálata hivatkozásokra és linkekre alapozva

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Folyóirat -könyvtári; Hivatkozás; Hozzáférhetőség

A cikk célja, hogy megmérje a nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratok tudományos hatását. A vizsgált folyóiratok legtöbbjét nem dolgozza fel a Web of Science (WoS). A cikk a hivatkozéselemzésen kívül más mérési módszerekről is szót ejt.

A vizsgálathoz 97 nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratot választottak ki, ezek tudományos hatását vizsgálták hivatkozásokra és linkekre alapozva. Kikeresték és kiszámították a hivatkozások számát a WoS-ban, vizsgálták a LISA adatbázisban való előfordulást, a webes linkeket, a folyóiratok webes impakt faktorát (WIF) és Page Rankjét (módszer az adott oldal relevanciájának és fontosságának meghatározására), továbbá elemezték a hivatkozások száma, a linkek, az oldalak, WIF-ek és Page Rank közötti korrelációt.

Az eredmények szerint a nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratok jelentős alkotóelemei a tudományos kommunikációs rendszernek. A WoS-ban a leg-

magasabb számú hivatkozást a *Journal of the Medical Library Association* kapta. Ez a folyóirat a hat legfontosabb, nyílt hozzáférésű folyóirat között van (a többiek: *D-Lib Magazine*, *Information Research*, *Ariadne*, *Cybermetrics és First Monday*). A LISA-ban való szereplést tekintve a *Bulletin de Bibliothèques de France* (2151) teljesít a legjobban. Egészében véve a Page Rank viszonylag magas, értéke legtöbbször 6, 7 vagy 8. A vizsgálat szerint jelentős korreláció figyelhető meg a hivatkozásokon és a linkeken alapuló mérések között.

A cikk a webet mint globális forrást használja a nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratok hatásának mérésére a hivatkozások elemzésével, a lefedés, a webes linkek és a Page Rank elemzésével. A vizsgálat a web értékére mint a hatásmutatók forrására összpontosított, ami meglehetősen eltér a hagyományos kutatási módszerektől. A cikk hozzájárul a nyílt hozzáférésű folyóiratok tudományos hatásának méréséhez.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

4/2012

DILLON, Dennis: Hand wringing in paradise : scholarly communication and the intimate twinges of conscience. – Bibliogr. **In:** *Journal of library administration*. – 51. (2011) 5-6., p. 415-431.

A tudományos kommunikáció új modelljei

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Hozzáférhetőség; Kommunikáció; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos kommunikációval nincs semmi baj: a legutóbbi néhány évben több volt a hozzáférés több tudományos információhoz, mint eddig bármikor. A tudományos kommunikáció magában foglal számos üzleti modellt, formát, erős kereskedelmi és nem-kereskedelmi kiadványokat, érdekeltséget és figyelmet kormányok és

finanszírozó szervezetek részéről, és több közreműködőt és kiadót von be több országból, mint korábban bármikor. A gond a további fejlődés irányainak kigondolásában, kijelölésében mutatkozik.

Ennek alapkérdését Stewart Brand már 1984-ben megfogalmazta, azt állítván, hogy az információ egyrészt drága akar lenni (hiszen értékes), másrészt ingyenes akar lenni (hiszen megszerzése egyre kevésbé költséges). Ma mindkettőre van példa: a tudományos folyóiratok nagyon drágák, az intézményi repozitóriumokban hozzáférhető cikkek viszont ingyenesek. A tudományos kutatás és a felsőoktatás világát erőteljes verseny, könyörtelen rosta- és díjrendszer jellemzi. A kutatói elit és a legjobb egyetemek több forrással rendelkeznek, jobb folyóiratokban publikálnak és több támogatást is nyernek el, mint a „második vonalba” tartozók. Aki ebben a világban boldogulni akar, tisztában kell, hogy legyen az egész „felsőoktatási maffia” íratlan törvényeivel.

Legáltalánosabban a tudományos kommunikáció produktumai azok a tudományos cikkek, könyvek és adatbázisok, amelyeket egyetlen kutató vagy oktató nem venne meg saját pénzéből. Abból az általánosan elterjedt nézetből, hogy a tudományos kommunikáció túl drága, származnak a nyílt hozzáférésű folyóiratok, azaz azok, amelyekről már eleve nem feltételezik, hogy bárki is megvásárolná őket.

A tudományos kommunikáció fogalma mint könyvtárosi téma először az 1960-as évek végén jelent meg, a hidegháború és az úrverseny miatti kormány-finanszírozású kutatások nyomán kialakult „információrobbanás” részeként. A 70-es évek és a 80-as évek elejének recessziója hozta meg először a könyvtári költségek szűkítését, és azóta a tudományos kommunikáció egy olyan egészséges és hosszan tartó válság közepén jár, ami egyaránt jó a könyvtáraknak, a kutatóknak és a kiadóknak. Azonban az internet megnövelte a tudományos kommunikáció sebességét, elérhetőségét, hatását, és örökre megváltoztatta üzleti modelljeit is.

A tudományos információ szabadon, mindenki számára elérhetővé tételének eszméjét a nyílt

hozzáférés mozgalmanak hívják. Ennek ma különböző formái vannak:

1. Intézményi repozitóriumok, melyeken keresztül az intézmények teszik online elérhetővé kutatóik (oktatóik, hallgatóik) tudományos produktumait;
2. Online elérhető tudományos publikációk, amelyekért a szerző vagy az intézmény fizet némi díjat;
3. Elsősorban tematikus alapú, szabadon hozzáférhető tudományos repozitóriumok, amelyeket társaságok, intézmények, alapítványok vagy tagdíjak tartanak fenn;
4. Vegyes üzleti modellek, ahol a szerzők vagy intézmények fizetnek díjat azért, hogy tartalmakat tölthessenek fel, ami szabadon hozzáférhető, ugyanakkor az olvasónak is kell fizetnie, ha más tartalomhoz akar hozzáférni.

E modellek egyike sem változtatta meg jelentős mértékben a tudományos kommunikáció környezetét, de mindegyik megnövelte azon intézmények költségeit, amelyek támogatják a publikációkat, fenntartják a szerveket, vagy fizetik a szerzői tiszteletdíjakat. A nyílt hozzáférés csak áthelyezte a költségeket a sok előfizető olvasóról a kevés tartalom-előállítóra.

A könyvtári konzorciumok válaszként születtek meg az emelkedő árakra és a nagy multinacionális kiadók piacuralmára, és kulcsszerepet játszanak az 1990-es évek közepétől a tudományos kommunikáció formálásában. A konzorciumok a leginkább felelősek az „akadémiai” folyóiratpiac eltorzulásáért: a könyvtárak olyan folyóiratokért fizetnek, amiket nem rendelnének meg, ha maguk vagy, ha címenként dönthetnének; voltaképpen a multik használják fel a konzorciumokat, hogy „csomagjaikat” értékesítsék, és hogy árképzési gyakorlatukat legitimálják.

Esetenként a két mozgalom (a konzorciumi és a nyílt hozzáférési) keresztezi egymást, ennek egyik legrosszabb példája a SCOAP (*Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Practice Physics*), mely mindkét elképzelés legfőbb hátrányait egyesítette.

Ma mind a publikálás, mind a kommunikálás módszerei gyors innovációs folyamaton men-

nek át: újulnak a „szállítás-kézbesítés” módszerei, az üzleti modellek, a kulturális normák, az internethez, mobil technológiákhoz, a közösségi médiában való részvétel elterjedéséhez, a mind újabb kommunikációs formákhoz és szokásokhoz köthetően. A tudományos kommunikáció nincs bajban, még ha érzékenyebb egyéneknek van is némi lelkiismeret-furdalásuk. Am van két tennivaló: könyörtelenül erőltetni a kompetitív hierarchiák érvényesülését a felsőoktatásban, ami kiválasztja a tehetségeket a gyengék és a közészerűek közül, és megosztani a tudományos ismereteket.

(Mohor Jenő)

5/2012

JUBB, Michael: Heading for the open road : costs and benefits of transitions in scholarly communications. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

A tudományos kommunikáció változásai: a nyílt hozzáférés felé. Költségek és előnyök

Hozzáférhetőség; Költségelemzés; Modellálás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A cikk arról a brit kiadói, könyvtári és kutatófinanszírozó testületek részvételével készült tanulmányról számol be, amely a tudományos folyóiratok elérhetőségének javítását vizsgálja, az ehhez szükséges mozgatóerőket, költségeket és a lehetséges előnyöket. Öt különböző gyakorlatias forgatókönyvet vázol fel, amelyek a cél eléréséhez vezethetnek az elkövetkező öt évben, ilyenek a nyílt hozzáférés arany és zöld útja, elmozdulás a nemzeti licencek, a kiadók által irányított késleltetett nyílt hozzáférés és a tranzakciós modellek irányába. Ezután értékeli és összehasonlítja az előnyöket, valamint a költségeket és kockázatokat az Egyesült Királyság számára. A forgatókönyvek, az összehasonlításuk és a modellezésük végül egy költség-hason elemzéshez vezetett, amely a következő öt évben segít a helyes politika kialakításában. A végső következtetés az, hogy azoknak a dön-

téshozóknak, akik a hozzáférés növelése mellett érvelnek, a meglévő szakterületi és intézményi repozitóriumok használatát kellene támogatniuk, de el kell kerülniük a csökkentéseket az embargó idején, ami veszélyeztetné a tudományos publikálás alaprendszerének fenntarthatóságát. A nyílt hozzáférés arany útját kell népszerűsíteniük és elősegíteniük, miközben gondoskodniuk kell arról, hogy a publikálás átlagos költségei ne haladják meg a kb. 2000 fontot annak érdekében, hogy az egyesült királyságbeli nyílt hozzáférésű publikálás ára nagyjából összhangban legyen a többi országgal, és hogy a brit egyetemek és fenntartók számára ne emelkedjenek a folyóirat-előfizetési költségek mindennek következtében.

(Autoref.)

6/2012

PETRUCCIANI, Alberto: Con Robert Darnton nella giungla del digitale In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 97-105.

Res. angol nyelven

Robert Darntonnal a digitális dzsungelben

Digitalizálás; Hozzáférhetőség

Robert Darnton *The case for books* című könyve most jelent meg olaszul A könyv jövője címen. Annak ellenére, hogy nem más, mint az utóbbi tíz évben, gyorsan változó jelenségekről írott cikkek gyűjteménye, a kutatás szeretetének érzését közvetíti, és így a könyv, a könyvtárak szeretetét is, és meggyőző, járható utat mutat a tudományos könyvtárak számára. A két legaktuálisabb téma, amelyekkel könyvében foglalkozik, a Google Books és a tömeges digitalizálás, illetve a kutatási eredményekhez való nyílt hozzáférés.

Darnton ma a legtekintélyesebb szószólója azoknak, akik úgy tartják, hogy nem szabad tétlenül szemlélünk a digitális formátumokhoz való távoli hozzáférés perspektívájának átalakulását egy olyan, a múlt összes könyvét és folyóiratát

tartalmazó „csomagra”, amelyért fizetni kell, és amelyet egyetlen monopolisztikus vállalat irányít. Ez olyan – csak még rosszabb – helyzet lenne, mint ma az elektronikus folyóiratok hozzáférési „csomagjai”. Éppen ezért felvetette egy digitális nemzeti könyvtár vagy egy „amerikai digitális közkönyvtár” (*Digital Public Library of America*) létesítésének gondolatát, mely „a legnagyobb tudományos könyvtárak összes könyvéből állna, és ingyen hozzáférhető lenne minden állampolgár, sőt, az egész világ számára”. Ez a terv széles körű támogatást kapott, és részletekbe menő tervezése is megindult.

A „digitális dzsungelben”, amelyben élünk, ahol fontos eredmények igen kevésbé ismertek, míg mások zajos és kevésbé megbízható propagandát élveznek, sokkal éberebb, kritikusabb és aktívabb magatartásra van szükség.

Ami Olaszországot illeti, a legsürgetőbb az, hogy gyorsan meg tudják állapítani, mi áll már digitálisan mindenki számára rendelkezésére, és – ami a legegyszerűbb és leghatékonyabb lenne – mindezt a legnagyobb országos katalógusokban (SBN, ACNP) regisztrálni. A könyvtárak közötti együttműködés a legjobb eszköz a már rendelkezésre álló digitális források elérésének megkönnyítésére, és a nagyobb érdeklődésre számot tartó, még nem digitalizált anyagok kiválasztására és hozzáadására.

(Autoref.)

7/2012

RENFRO, Patricia: Open access within reach : an agenda for action. – Bibliogr. **In:** Journal of library administration. – 51. (2011) 5-6., p. 464-475.

A nyílt hozzáférés rövidesen általánossá válik – mit kell még tennünk?

Elektronikus folyóirat; Elektronikus publikáció; Folyóiratkiadás; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudo-

mányos kiadványoké; Támogatás -pénzügyi -általában

Amikor a *Public Library of Science* (PloS) első folyóirata 2003-ban elindult, kevesen hitték, hogy az alapítók célkitűzése néhány éven belül megvalósul. Mára a *PubMedCentral*-ban (PCM), az orvosi-biológiai lektorált tudományos irodalom nyilvánosan hozzáférhető online adatbázisában több mint kétmillió cikk teljes szövegében lehet keresni, több mint 900 folyóirat vesz részt önként a PCM-ben, a cikkek kb. 40%-át közvetlenül a kiadók helyezik el benne.

2008-ban az amerikai Nemzeti Egészségügyi Intézet meghirdette nyílt hozzáférési politikáját, és kötelezővé tette az általa finanszírozott kutatások eredményeinek hozzáférhetővé tételét. Az Egyesült Királyságban 2005-ben kezdték meg az UKPCM felépítését. Mindez csak néhány példa a nyílt hozzáférés mozgalmanak sikerére. A nyílt hozzáférési politikákat regisztráló adatbázis (*Registry of Open Access Repository Materiel Archiving Policies* – ROARMAP – <http://www.eprints.org/openaccess/policysignup/>) ma 96 kutatóintézeti, egyetemi intézményi politikát tartalmaz a világ különböző részeiről.

Ha van is minek örülni, a kérdés az, hogy mikor, hogyan érünk el oda, hogy a nyílt hozzáférésű publikálás válik normává, és elérhetjük-e, miközben a kiadók az előfizetéses modellről a cikkkeldolgozási díj felé mozdulnak, továbbra is ésszerűtlenül magas profitra törekedve? Sajnos számos kiadó élet-halál harcként éli meg a helyzetet, és az amerikai kiadók egyesülete szerint a nyílt hozzáférés egy nem létező probléma megoldására tett erőfeszítés, amely nemcsak a kiadói ipar életképességére, hanem az amerikai versenyképességre is veszélyes.

Ami az üzleti modelleket illeti, több életképes is van a nyílt hozzáférés terén. A PLoS eddigi története bebizonyította, hogy nyílt hozzáférésű folyóiratokat a legmagasabb színvonalon, gazdaságilag fenntartható módon ki lehet adni, és hogy a kutatási eredmények könnyű elérésének és továbbhasznosításának lehetősége kezdi megváltoztatni a tudomány útjait. Más nyílt hozzá-

férésű kiadói kezdeményezések is fejlesztnek egészséges üzleti modelleket, mint pl. a Springer BMC-je (*BioMed Central*), vagy a *Hindawi* folyóirat-kiadó tevékenysége. Említést érdelem a Kaliforniai és a Columbia Egyetem gyakorlata is. Mindezen ígéretes modellek széles körű elterjedéséhez négy terület fejlesztésére lenne szükség:

1. A publikálást a kutatás költségei közé kell számítani, és a finanszírozóknak gondoskodniuk kell a nyílt hozzáférés költségeiről;
2. Az egyetemeknek gondoskodniuk kell a nem külön finanszírozott kutatások eredményeinek nyílt hozzáférésű publikálásáról;
3. Minden finanszírozónak olyan politikát kell alkalmaznia, amely megkívánja a nyílt hozzáférésű repozitóriumokban való elhelyezést;
4. Minden kutatóintézménynek rendelkeznie kell nyílt hozzáférési politikával.

Azaz: jelentős szerepe van mind a finanszírozó szervezeteknek, mind a kutató-oktató intézményeknek, és nagy a nyílt hozzáférési politikák jelentősége.

Ahhoz, hogy a nyílt és a nyilvános hozzáférés (előbbi – az *open access* – minden akadályt elmozdít, az árakat és a további felhasználás korlátait is, utóbbi – a *public access* – csak az árakat törli el, de nem feltétlenül jár együtt a korlátozás nélküli felhasználással) a tudományos kommunikáció természetes módja legyen, az alábbiak ügyében kellene a kutatóknak és az egyetemi vezetőknek tevékenykedniük:

- lobbizni, hogy az USA kongresszusa fogadja el az erre vonatkozó törvényt;
- a finanszírozó testületekkel együtt elérni olyan politikákat, melyek a nyílt hozzáférésű publikálás költségeit is figyelembe veszik;
- intézményi lapokat létesíteni a nem támogatott kutatások nyílt hozzáférésű publikálásának költségeire;
- támogatni a helyi intézményi repozitóriumokat, és elérni, hogy a publikált kutatások azonnal oda kerüljenek;
- elolvasni a kiadói egyezményeket még aláírásuk előtt, és lehetőleg módosítani a szük-

ségtelen korlátozó kitételeket a kutatási eredmények széles körű és szabad terjesztése érdekében.

(*Mohor Jenő*)

8/2012

SOKOLOV, A. V.: Informatičeskie opusy : opus 7. Ideâ informacionnogo obšestva. – Bibliogr. 21 tétel
In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2011) 8., p. 5-24.

Informatikai opusok. 7. opus: az információs társadalom eszméje

Információs társadalom; Informatika

1992 óta ünnepeljük az információ, 2006 óta pedig az információs társadalom világnapját. A nemzetközi információs ünnepek megjelenése a társadalmi tudat informatizálódásának bizonyítéka.

A globális információs társadalom egyelőre csak futurologiai művekben létezik. Lényegét több neves kutató igyekezett feltárni, így Frank Webster (Anglia), A. I. Šendrik és D. V. Ivanov orosz professzorok. Az alapként elfogadható meghatározás szerint „az információs társadalom eszméje a társadalom informatizálásával létrejövő társadalmi-kulturális változások megítélése”; ami egyaránt épülhet a valóságra és hamis illúziókra. A gondolatkör az ipari civilizáció műszaki újításokkal teli korában született. A 19. században végbement a közlekedési eszközök forradalma (vasút, gőzhajók, repülés), a 20. században a rádió- és a mikroelektronika a tömegkommunikációt alakította át. Az információs társadalom eszméje egyelőre még feltevés, de a társadalom életébe már beépült technogén átalakulások valószínűsítik megvalósulásának várható útját. Ennek szakaszai:

1. Az eszme születése (embrionális szakasz): a tudományos közleményekben az információ fogalma az első számítógépek (1940–1950) megjelenéséhez köthető. A fogalom alakításában meghatározó szerepe volt C.

Shannonnak, N. Wienernek, A. Turingnek, A. N. Kolmogorovnak, M. McLuhannak.

2. Az eszme terjesztése (konceptuális szakasz): az 1960–1970-es években megkezdődik az információs szakemberek egyetemi képzése, a rádióelektronikával, számítástechnikával, telekommunikációval foglalkozó társadalmi csoportok szakmai öntudatának a kialakulása, a lelkes amatőrök szubkulturális csoportosulása. A számítástechnika egyrészt a nagyteljesítményű számítógépek, másrészt a személyi számítógépek tömeges előállítására irányába fejlődött, jelentős eredmények születtek a kommunikációs technikában is. Ez a nagyléptékű fejlődés hatással volt a tudományos-fantasztikus irodalomra, művelői között Stanisław Lemre. Ő késői műveiben az információs folyamatok áruvá válása miatt aggódott, leírta, hogy a számítógépes csomópontok nem helyettesíthetik a könyvtárakat, végül, hogy az emberiség soha nem fog összefogni saját boldogulása érdekében. N. N. Moiseev orosz akadémikus véleménye szerint az információs társadalom megalakulásáról majd akkor lehet beszélni, ha létrejön az egész Földet átfogó kollektív értelem (intellektus). Jean Baudrillard szociológus-filozófus szerint a történelem három szakaszra osztható: őstörténet (kapitalizmus előtt), a politikai gazdaságtan időszaka (iparosítás) és a fogyasztói társadalom, amelyben a valóságot kiszorítják a jelenségek és események fantomjai, a szimulákrumok.
3. Az eszmék hasznosítása (állami-kereskedelmi szakasz): az államhatalom és az üzleti struktúrák elismerik az információs társadalom eszméinek hasznosságát. Az átmenet ebbe a szakaszba nem jelenti az előző szakasz végét, ellenkezőleg: új ösztönzők és gazdag pénzügyi források jelennek meg a hipotézis további kidolgozására. Az informatizálás a gyakorlatban valamennyi fejlett országban végbemegy, megnyílnak a globális információs társadalom felépítésének perspektívái. A szakasz jelentős személyiségei V. M. Gluškov orosz akadémikus, B. Gates és

T. Berners-Lee. Gluškov műveinek összefoglalása szerint az információs társadalom hálózati, szocialista típusú kibernetikai társadalom. A következő nemzedéket képviselő Gatest a kapitalista típusú információs társadalom építőjének lehet nevezni; szerinte az összekovácsolt szakembergárda képezi a mikrotársadalmat, eredményeit a társadalom (makrotársadalom) fogyasztóként használja. Berners-Lee munkássága az információs társadalom gyakorlati megvalósítását szolgálja.

4. Az eszmék társadalmi elfogadása (szocializációja): akkor következik be, amikor az emberek elfogadják, hogy az információs társadalom tagjai. Oroszországban ennek a szakasznak az eljöttét ma még nem lehet kijelenteni; azért sem, mert az információs társadalomnak nincs egyértelmű és általánosan elfogadott meghatározása.

(Viszocsekné Péteri Éva)

9/2012

SOKOLOV, Arkadij Vasil'evič: Informacionnoe obšestvo i biblioteki. Čast' 1. Soblazn „razbibliotečivaniâ”. – Bibliogr. 15 tétel **In:** Bibliote-kovedenie. – (2011) 3., p. 15-21.

Az információs társadalom és a könyvtárak. 1. rész: a „könyvtártalanítás” kísértése

Információs társadalom; Kommunikáció; Olvasás; Prognózis; Számítógép-hálózat

Napjainkban az emberiség távlati fejlődése összekapcsolódik a globális információs társadalom kialakulásával. Az újonnan létrejövő társadalomnak számos sajátos vonása van, köztük a kultúra átalakulása. A könyvtárak szerepének meghatározására lényeges hatást gyakorol az információs piac alakulása és az új, elektronikus kommunikációs kultúra. A könyvtárak a dokumentumokra épülő kommunikáció társadalmi intézményrendszerébe tartoznak, a könyvkiadók és -kereskedők, a levéltárak, múzeumok

mellett. A kereskedelmi szolgáltatók által kínált gyorsabb és teljesebb információszolgáltatás, a könyvpiacra megjelent e-könyvek azt a benyomást keltik, hogy a könyvtárakra a jövőben nem lesz szükség.

Daniel Bell jövőkutató szerint az információs társadalomban az információ és a tudás lesz a fő termelőerő, azaz a legértékesebb áru. Kialakul az információgazdaság, amelyben a GDP jelentős részét az információipar és -piac termeli. Az USA-ban a GDP 80%-a a szolgáltatói szektorból származik, ennek is nagy részét az információs szolgáltatások adják, tehát az USA-ban a gyakorlatban megvalósult az információs társadalom. Mélyebbre tekintve világossá válik, hogy a folyamatok ugyan az interneten mennek végbe, a könyvtári világnak azonban ehhez semmi köze sincs. Hogy a könyvtárak ne legyenek az információs társadalom vesztesei, vezetőik világszerte nagy erővel szorgalmazzák a számítógépesítést. A könyvtárak informatizálása kommunikációjuk lényegi változtatását jelenti (a dokumentum-alapúból az elektronikusba) – a szerző ezt a metamorfózist nevezi könyvtártalanításnak.

A fogalom azt célozza, hogy a könyvtár elveszti könyvtárállományát és az olvasókat, vagy szimulálja azokat: a digitalizálás az állomány helyettesítését jelenti, a telekommunikációs kiszolgálás pedig az olvasók virtualizálását. Francia posztmodernisták szóhasználatával megjelenik a szimulákrum (csalóka látszat; az, ami nincs): könyvtár helyett az információs, elektronikus kommunikációs központ. Az elektronikus könyvtárban („informatóriumban”) a papír nélküli kommunikációé a fő szerep, a korábbi könyvtárosokból információs menedzserek, a világhálózat navigátorai, az információs kultúra elsajátításának oktatói lesznek. Ez a folyamat 1970 óta felfedezhető a publikációkban, majd a 2000-es években az orosz állami programokban. A Kulturális Minisztérium 46 ezer közkönyvtár pénzügyi problémáit tervezi megoldani a gyorsan avuló állományok digitalizálásával és e-könyvolvasók beszerzésével. Az *Információs társadalom 2011–2020* állami program előírnyozza a nemzeti könyvtári forrás létrehozását

egységes katalógussal a két nemzeti könyvtár, a Jelcin Elnöki Könyvtár, az állami akadémiai könyvtárak, az állami és városi közkönyvtárak alapján. Lehet, hogy a könyvtárakra nem is lesz szükség?

Feltételezve, hogy valóra válnak a futurologusok jövőképei, megjelenik a mesterséges információs közegben felnőtt *Homo informaticus*. Pessimisták szerint a körülmények az emberek elidegenedéséhez, a társadalmi kapcsolatok felbomlásához, végül a társadalom széteséséhez vezetnek. Azzal egyet lehet érteni, hogy a *Homo informaticus* okosabb, kreatívabb, körültekintőbb lesz, gyorsabban reagál, de bizonyára nem lesz olyan olvasott, mint elődei. Az információs kultúra egyik krónikusan beteg pontja az olvasás szerepvesztése. Oroszországban az olvasáskutatók már az 1990-es évektől végeztek felméréseket; a 2000-es évek adataiban a mutatók jelentős romlása látható. A 2010. évi adatok szerint a lakosság 20%-ának nincs otthon könyve, az egyáltalán nem vagy nagyon ritkán olvasók aránya az utóbbi 15 évben 35%-kal nőtt. Tény, hogy a hivatalos állami dokumentumok egyikében sem szerepel a „könyv” vagy az „olvasás” szó, azaz a hatalom a jövő oroszországi társadalmát nem olvasónak és könyv nélkülinek látja. Hivatalos bejelentés nélkül is megvalósul a társadalom könyvtártalanítási politikája, az egyes könyvtárak informatizálása mellett a könyvtári hálózatok leépítése.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

10/2012

SOKOLOV, Arkadij Vasil'evič: Informacionnoe obščestvo i biblioteki. Čast' 2. Gumanističeskij simvol nacii. – Bibliogr. 13 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2011) 4., p. 28-36.

Az információs társadalom és a könyvtárak. 2. rész: a nemzet humanista jelképe

A 2000-es éveket két megatendencia, az informatizálás és a globalizáció egybeesése jellemzi. Ezek összefüggnek és kölcsönösen hatnak egymásra, kulcsproblémájuk, végső céljuk a globális információs társadalom felépítése. Jelentős mértékben meghatározzák a könyvtári intézményrendszer jövőjére is ható társadalmi és politikai problémákat, köztük az alábbiakat:

- A globalizáció a kommunikáció világméretűvé válásával jár: a 20. században a legtöbb fejlődő országban megalakult az országos könyvtári rendszer, életvitel tekintetében a lakosság az iparilag fejlett országokhoz kezd felzárkózni. A sajátos nemzeti kultúrák megőrzésében fontos szociokulturális szerepe lehet a könyvtáraknak.
- Globális problémát jelentenek a világgazdaságban lévő aránytalanságok, a gazdasági globalizáció pénzügyi erőszakosságának következményeit a könyvtárak is megérik.
- A civilizációk ütközésének veszélye: Samuel Huntington szerint a 21. században a világpolitikában a nyugati civilizáció gyengülése miatt szaporodnak a népek (etnikumok) közötti véres összeütközések, különösen élessé válik a bevándorlási (migrációs) probléma a gazdag posztindusztriális országokban.
- A nemzetközi kapcsolatokban irányított káosz várható, hatalmi átrendeződés nemzetiről világszintre, új szereplők megjelenése. Új civilizáció születik, saját kulturális nyelvvel, a társadalmi lét törvényeivel és logikájával, értékrendjével. A globális hierarchia tetején a „nyolcak”, a NATO stb. lesznek.

A szociológusok szerint kialakul az intellektuális meritokrácia rétege. Az információs társadalom két ellentétes pólusa a gazdag családokból származó, jól képzett meritokraták és a munkások, képzetlen bevándorlók rétege. Antagonisztikus ellentétük a szociális feszültség állandó forrása lesz. A társadalmi rétegek elkülönülése hatással van az olvasásra és a könyvtárakkal szembeni igényekre is, igazolódik a „könyvtártalanítás”

állami politikája. Ugyanakkor a felső réteg intellektuális fejlődése nem garantálja az információs társadalom humanistává válását.

Az elembertelenedő társadalommal szemben a humánus emberi társadalom állhat. A problémakörből a kommunikációs kultúra átalakulását vizsgálva három hipotézis fogalmazható meg:

1. A 20. század végéig a könyvtári világrendszert a társadalmi humanizmus jelképének lehetett tekinteni. Az ipari társadalomban végbement a könyvtárak korszerűsítése, informatizálása.
2. A könyvtárak informatizálása sérti a könyvtárak humanista lényegét. A cél az internetet és mobilkommunikációt használó felső réteg információs igényeinek kiszolgálása.
3. Az információs társadalom „újrakönyvtárosítása”, azaz az eredeti humanista lényeg visszaadása. A könyvek varázsa abban rejlik, hogy a szöveggel együtt a szerző szellemiségét is átadják, míg az internet csak mechanikusan generált válaszokat tud adni. Az internetnek is megvan a saját varázsa, a kommunikációs kultúrák ütközését a két varázs versenye jelenti.

A kulturológiában megkülönböztetik az elitkultúrát és a kommercializálódott tömegkultúrát. Kétségtelen, hogy a társadalom nagy része nem fog könyvet olvasni, beéri az elektronikus kommunikációs forrásokkal. A feltételezett könyvtári hálózat részei lehetnek:

- nagy egyetemes könyvtárak (nemzeti könyvtárak, regionális általános tudományos könyvtárak stb.);
- a gyermek- és iskolai könyvtárak;
- a társadalmi érintkezés helyszíneivé váló korábbi közkönyvtárak (ma városi könyvtárak);
- a könyvtári múltjukat elfelejtő, információs szolgáltatókká alakuló vállalati, tudományos és műszaki, orvostudományi, mezőgazdasági, felsőoktatási stb. könyvtári szolgáltatók.

A könyvtárak helyének és szerepének előrejelzésekor abból kell kiindulni, hogy a könyv a nemzet humanista jelképe, nélküle a nemzet elveszti azonosságát, semmiféle szimulákrummal nem

helyettesíthető. Átalakult formában megmaradnak a könyvtár alapvető funkciói: a nemzeti örökség megőrzése, felvilágosítás (szocializálás), szociális-kommunikációs funkcióvá váló információs funkció, értékorientálás, szórakoztatás.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Nemzetközi könyvtárügy

Lásd 14

Nemzeti könyvtárügy

11/2012

MARTÍNEZ CÁCERES, Lucila: Innovation, Transformation, Nachhaltigkeit : Herausforderungen für die Öffentlichen Bibliotheken Kolumbiens im 21. Jahrhundert **In:** Bibliothek. – 35. (2011) 3., p. 377-381. Res. angol nyelven

Innováció, átalakulás, fenntarthatóság. Kihívások előtt a kolumbiai közkönyvtárak a 21. században

Könyvtári hálózat; Könyvtárpolitika; Közművelődési könyvtár

Egy társadalom gazdasági fejlettsége a kiadott, az elérhető és az elolvasott könyvek mennyiségével is jellemezhető. A fejlett országok adják ki a világ könyvtermésének 80%-át, noha a világ lakosságának csupán 30%-a lakik ott.

Kevésbé ismerik Kolumbia *másik arcát*, a magas kultúra, realista és nem realista írók, kávé, gyümölcsöt és virágot csúcstechnológiával termelő országát, ahol a kultúra, a költészet és az olvasás segítségével elkecsesedett küzdelem folyik a kábítószer-kereskedelem és az erőszak megfékezéséért. Ezeknek az erőfeszítéseknek az egyik eszköze a közkönyvtárak országos rendszere, mely több hálózatból és alrendszerből áll, s melyet az állam (szövetségi állam, tartományok és

települések), valamint a gazdaság finanszíroz. A közkönyvtárakban csúcstechnológiát alkalmaznak, és nemcsak kiszolgálják, hanem akcióikkal oktatják is olvasóikat.

Hangsúlyozni kell azt is, hogy a 20. századtól fogva azt mérlegeli a kulturális tárca és a nemzeti könyvtár, milyen politikai intézkedésekkel és akciókkal fejleszthető az olvasás és a könyvtárügy, a közkönyvtárak, az egyetemi és iskolai könyvtárak, valamint a dokumentációs központok. Mindkét szereplő szorosan együttműködik az UNESCO regionális szervével, a CERLALC-kal (Centro Regional para el Fomento del Libro en América y el Caribe, A Könyv Regionális Fejlesztési Központja Latin-Amerikában és a Karib-térségben). A közkönyvtárak munkájára befolyással bír az Antioquiai Egyetem Könyvtárvezetői Amerikai Iskolája és a medellíni Kísérleti Közkönyvtár, melyek az amerikai államok szervezetének támogatásával jöttek létre. Végül a szerző azt a három fontos rendszert, illetve hálózatot ismerteti, melyek Kolumbiai közkönyvtári struktúráját jellemzik, így (1) a Luis Ángel Arango Könyvtár (Bogota), (2) a közkönyvtárak fővárosi hálózatát (BiblioRed), valamint (3) a COMFENALCO (Caja de Compensación Familiar, kb. Családsegítő Alap) tevékenységét.

(Murányi Lajos)

12/2012

Spazio, identità e ricerca in biblioteca : un seminario a Paderno Dugnano **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 25-46.

Res. angol nyelven

Tér, identitás és kutatás a könyvtárban. Tematikus összeállítás, öt közlemény

Egyetemi könyvtár; Használói szokások; Könyvtár-építés, berendezés; Közművelődési könyvtár

Paolo Traniello 2005-ben megjelent *Biblioteca e società* (Könyvtár és társadalom) c. könyvének megjelenése óta élénk és sokoldalú vita folyik az

olasz könyvtárügyben egy olyan (köz)könyvtár modellálásáról és megvalósítási lehetőségeiről, mely képes megfelelni a mai kulturális, technológiai és dokumentációs változások következményeinek. Ebbe a környezetbe illeszkedett a 2010-ben Paderno Dugnano új városi könyvtárában megrendezett szeminárium is, melynek anyagából két az eseményt és a témát méltató írás (Stefanini, Vivarelli) mellett három hozzászólást tettek közzé.

Del Vecchio a kívülálló építész, városszociológus szemével a könyvtárat mint valódi közösségi teret szemléli és keresi az összefüggéseket az adott tér esztétikuma és gyakorlati használata között, felhasználva a londoni *Idea Store* és az olasz *Vimercate* közkönyvtára látogatóinak véleményét is.

Giavina Cospettin sokkal konkrétabb vizsgálatának (és szakdolgozatának) eredményeit teszi közre, miszerint a Torinói Nemzeti Egyetemi könyvtár látogatói (88%-ban egyetemisták és utolsó éves középiskolások) elsősorban saját laptopjukat használni, és saját könyvekből tanulni járnak a könyvtárba. Számukra a könyvtári állomány a polcokon csak környezet, kevésbé érdekli őket a könyvtár esztétikai, építészeti milyensége, sőt, bibliográfiai eszköze sem. Igényük egy kényelmes, csendes terem, mely télen meleg, nyáron hűvös, jó a megvilágítása, asztalai és székei alkalmasak a saját könyvekből tanulásra, és lehetőleg vezeték nélkül kapcsolódhassanak saját gépükkel az internetre.

Faggiolani doktori értekezését foglalja össze röviden az olasz könyvtárügy fő kutatási irányairól és irányváltásairól az utóbbi három évtizedben. A nyolcvanas-kilencvenes évek kutatásainak fő motivációja a költségvetés csökkentése volt, az elsődleges téma pedig a hatékonyság és a határfok; a módszer ennek megfelelően a könyvtári statisztikák készítése és elemzése. A kilencvenes-kétezres években a figyelem a szolgáltatások minősége és kultúrája felé fordult, így a minőség mellett az olvasó/használó elégedettsége vált a kutatások tárgyává, a leggyakoribb módszer pedig a kérdőíves kvantitatív vizsgálat lett.

Ma a legfőbb kérdés a könyvtár „pozicionálásának” újraértelmezése, a könyvtár helye (és még inkább) elhelyezése a társadalomban. A kutatások középpontjába még inkább az olvasó/használó kerül: igényeit, szükségleteit, felfogását stb. vizsgálják, valamint a könyvtár társadalmi és gazdasági hatását. Mindezek megközelítése már csak vegyes, mennyiségi és minőségi szempontokat, mutatókat egyaránt felhasználó módszerekkel lehetséges. A kutatások tehát eljutottak a használattól a használóig, a jövő pedig mind a célok, mind az eszközök tekintetében az integráció lehet.

(*Mohor Jenő*)

13/2012

WOŁOSZ, Jan: Pozytki z Programu Rozwoju Bibliotek In: Bibliotekarz. – (2011) 4., p. 12-16.

A könyvtárfejlesztési program eredményei Lengyelországban

Fejlesztési terv; Közművelődési könyvtár; Községi könyvtár; Támogatás -más országnak

A kistéleplési könyvtárak ügye Lengyelországban jó ideig nem foglalkoztatta sem a politikát, sem a közvéleményt. A különböző, uniós és operatív programok a közkönyvtárak szűk körét érintették. A kormányzati támogatás egyébiránt megrekedt a propaganda szintjén. Mindeközben felmerült a könyvtárak más intézményekkel való összevonásának ijesztő ötlete; megszüntették a középfokú könyvtárosképzést; a szakképesítéssel rendelkező könyvtárosokat – a költségek csökkentése érdekében – sok helyen szakképzetlen munkatársakra cserélték. Olyan vélekedések láttak napvilágot, amelyek szerint üdvös volna, ha a könyvtárak felszámolásával megtakarított pénzek átcsoportosításával az állampolgárok maguknak vásárolnának könyveket és az internetes tartalmak eléréséhez szükséges berendezéseket, magyarul a könyvtári szolgáltatásokat így módon ki lehet váltani. A kormányzati képviselők értetlenül, sőt gyanakodva fogadták a kül-

földi kulturális intézetek támogató felajánlásait, nem tudván mire vélni, hogy Nyugaton még van becsülete a könyvtáraknak.

Az utóbbi évek végre változást hoztak. Elindult egy, a 15 ezernél kevesebb lakosú települések közkönyvtárainak felzárkóztatását célzó *könyvtárfejlesztési program* (Program Rozwoju Bibliotek), amelynek megvalósítását a Lengyel-Amerikai Szabadság Alapítvány finanszírozza a Bill és Melinda Gates Alapítvány által e célra kiutalt mintegy 28 millió dollárból. A program elindítását felmérések előzték meg, amelyek megerősítették, hogy a társadalom bizalommal viseltetik a könyvtárak és a könyvtárosok iránt, elismerve utóbbiak szakértelmét. A tervek szerint a 2009-2013 között realizálódó, több mint 3300 könyvtárra kiterjedő országos program célja, hogy a kistelepülések lakosai számára lehetővé tegye a teljes részvételt a kulturális és társadalmi-gazdasági életben.

A program első, kétéves szakasza sikeresen lezajlott. 1865 könyvtár vett benne részt az ország különböző részeiből. Az eredmények: több mint 1400 számítógép került beüzemelésre, Windows 7 operációs rendszerrel és Office 2007 irodai csomaggal; közel 1300 többfunkciós (nyomatató, lapolvasót, fénymásolót és faxot magában foglaló) készüléket osztottak el a könyvtárak között, valamint több mint 240 A3-as nyomatatót, több mint 150 laptopot és ugyanennyi multimédiás vetítőt. A készülékekből 18 vajdasági könyvtár is részesült, és a nemzeti könyvtárnak is jutott belőlük. Az eredmények közé sorolandó továbbá 1800 személy beiskolázása: ők többek között annak módját sajátíthatták el, hogyan lehet korszerű, az olvasók igényeire szabott könyvtárat létrehozni, hogyan lehet ehhez partnerek megnyerni, valamint miként lehet hatékonyan reklámozni a tevékenységünket. Különös nyereségként könyvelhetjük el, hogy a programnak köszönhetően a közkönyvtáraknak sikerült magukra vonniuk a média figyelmét, és mind a hatékony promóció, mind az önkormányzatokkal és más szervezetekkel való együttműködés eredményeként a könyvtárak újfajta társadalmi szerepe egyre inkább kedvező megítélés alá esik. A szűkebb

környezeten túl a társadalom szélesebb rétegei is elkezdtek érdeklődni a könyvtárak helyzete, a közoktatásban, kultúrában és gazdaságban betöltött szerepe iránt. Az érdeklődés megnövekedésének hatása anyagiakban is mérhető.

28 millió dollár természetesen édeskevés a teljes lengyel közkönyvtári rendszer megújításához, ugyanakkor a program elindítójává vált egy folyamatnak. A részt vevő könyvtárak érdekeltté váltak további források megszerzésében, újabb szolgáltatások, tevékenységi körök kezdeményezésében és megvalósításában. A program felhívta a kormányzat és a közvélemény figyelmét a kistelepülési könyvtárak sanyarú helyzetére; nagyban hozzájárult ahhoz, hogy létrejöjjön a könyvtári szféra szereplőinek első formális koalíciója. Segítette a korszerű könyvtári promóció meghonosodását többek között azzal, hogy elindította saját internetes portálját, támogatást nyújtott a Lengyel Könyvtárosok Egyesületének portáljuk fejlesztéséhez, valamint új kapcsolódási pontokat talált a médiával; felhívta a közkönyvtárak által betöltött szerepre a helyi közösségek, a média és a szélesebb közvélemény figyelmét.

Az említett pozitívumok mellett a szerző néhány olyan járulékos következményre is felhívja a figyelmet, amely kevésbé értékelhető kedvező hatásként. Ilyen például, hogy a könyvtárak modernizációja esetenként a rendezvénytér funkció túlzott kidomborításával, a könyvtári funkció háttérbe kerülésével ment végbe. Előfordult, hogy egy könyvtár élére szakképzetlen, a rendezvények szervezésében ugyanakkor gyakorlatlaltal rendelkező tanítónőt neveztek ki. A másik probléma a járási könyvtári hálózatok meggyöngyítése, szakmai szempontjaik elhanyagolása a program megvalósítása során. Legvégül a cikk írója megjegyzi, hogy a szakma jelentős része kevés figyelmet szentelt e nagy jelentőséggel bíró vállalkozásnak.

(Dancs Szabolcs)

Lásd még 6, 9, 15

14/2012

AYRIS, Paul: Establishing the library landscape in Europe : LIBER's portfolio of EU projects. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

A LIBER részvétele európai uniós projekteken

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Tudományos és szak-könyvtárak

A LIBER, az európai tudományos könyvtárak szövetsége több mint 40 ország 420 nemzeti, egyetemi és egyéb könyvtárát képviseli. A 2009–2012-es évekre szóló stratégiájának öt legfontosabb területe: a tudományos kommunikáció, a digitalizálás és a források felkutatása, a kulturális örökség körébe tartozó gyűjtemények és megőrzésük, a szervezeti és emberi erőforrásokkal kapcsolatos kérdések, valamint a LIBER szolgáltatásai.

A stratégia egyes területeit bizottságok gondozzák. Mivel a LIBER alapítványként működik, jogi személyként európai uniós finanszírozást is igénybe vehet céljainak megvalósítása érdekében. Stratégiai bizottságaitól elvárják, hogy részt vállaljanak a pályázatok elkészítésében. A projektek lezárása után a LIBER arra törekszik, hogy fenntartható szolgáltatásokká fejlessze az eredményeket. Jelenleg öt, stratégiájához szorosan kapcsolódó projekt résztvevője.

Az *Europeana Travel* projekt (2009–2012, 1 millió euró) még az alapítványi státusz előtt indult, ezért maga a LIBER nem vehetett részt, hanem az elnök intézménye, a *University College London* koordinálta a LIBER-tagok tevékenységét. A projekt az utazás, idegenforgalom és felfedezés témában egymillió tartalmi egység digitalizálását tűzte ki célul, a szerzői jog körébe nem tartozó tartalomét. A tartalmat újszerű online kiállítás formájában prezentálták, amelyet az EU Bizottsága a jó gyakorlat modelljé-

nek minősített. A projektet az EU csak 50%-ban finanszírozta, ami komoly problémát jelentett (mivel az európai tudományos könyvtárak költségvetésében nem szerepel a digitalizálás), és gondot fog okozni az európai kulturális örökség digitalizálása terén 2025-re kitűzött ambiciózus célok teljesítésénél is.

Az *ODE (Opportunities for Data Exchange)* projekt a 7. keretprogram része. Az a célja, hogy a kutatási adatok megosztására, újrafelhasználására, idézésére és megőrzésére másutt jól bevált megoldásokat találjanak. A projekt illeszkedik az e-tudományhoz és az adatvezérelt tudományhoz való átmenet folyamatába. A megvalósítás módjai: az e-infrastruktúrával kapcsolatos koordinációs tevékenységek, konferenciák, kutatások. A projekt vezetője az Alliance for Permanent Access részéről a *CERN*.

Az *APARSEN* projekt keretében 30 partner keresi a fenntartható digitális információs infrastruktúrával kapcsolatos megoldásokat. A projekt vezetője a brit *Science and Technology Facilities Council*. A LIBER-nek az a szerepe a projektben, hogy érvényre juttassa a fenntartható digitális megőrzés és hozzáférés ügyéért munkálkodó Blue Ribbon Task Force nevű, brit-amerikai összefogás ajánlásait. Előkészületben van felmérése arról, hogy a digitális megőrzés egyes szereplői mennyire vannak felkészülve a digitális megőrzési feladatra.

Az *Europeana Libraries* projektben 19 európai tartalomszolgáltató működik közre. Az Europeana portálon 5 millió digitális objektumot készülnek közreadni egy helyen, jó minőségben. A végfelhasználók számára teljes szöveges keresést biztosítanak. A projekt az üzleti modellel és a szolgáltatás módjával is foglalkozik. Részt képezi a LIBER kezdeményezése, a *DART-Europe* portál, amely a teljes szövegű disszertációk metaadatait teszi hozzáférhetővé.

MedOANet néven zajlik a negyedik projekt, amelynek keretében hat ország fogott össze a mediterrán régióban (Görögország, Olaszország, Franciaország, Spanyolország, Portugália és Törökország), hogy számba vegye a nyílt hozzáféréssel kapcsolatos stratégiákat és koncepciókat

saját országában. Egyrészt népszerűsítik a nyílt hozzáférést a finanszírozók, kutatók, vezetők és közgyűjtemények körében, másrészt – különböző tanácskozásokat, munkacsoportok tevékenységét és egyeztetéseket követően – irányelveket készülnek kidolgozni.

A projektek előzetes és utólagos értékelésére a LIBER Project Scorecard módszerét használják. Teljesítménymutatók segítségével azt vizsgálják, hogy az adott projekt mennyire illeszkedik a LIBER stratégiájához (az öt projekt közül legjobban az Europeana Travel); mennyire innovatív a szemlélete; mennyire igényli a LIBER-tagok partneri együttműködését (jó példa erre az Europeana); milyen a várható hatása (a tudományos közösség visszacsatolása, továbbá az alkalmazó intézmények véleménye alapján); milyen érték jön létre a segítségével (a költségek és az eredmények összevetése; hányan alkalmazzák majd).

(Hegyközi Ilona)

15/2012

PAPI, Francesca: Cooperazione e interistituzionalità nel reference digitale : indicazioni e orientamenti nella legislazione nazionale italiana e regionale dell'Emilia Romagna. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 79-95.

Res. angol nyelven

Együttműködés és intézményköziség a digitális referenzs terén: jelzések és iránymutatások az olasz országos és az Emilia-Romagna tartományi jogi szabályozásban

Együttműködés -belföldi; Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtárpolitika; Tájékoztatási hálózat

A közigazgatást (és a közszolgálatot) érintő különböző olasz szabályozások hangsúlyt helyeznek az együttműködésre és az intézményköziségre, a források jobb kihasználása és a polgároknak nyújtott szolgáltatások javítása érdekében. Ami a könyvtárügyet illeti, az együttműködés és az intézményköziség (legalább is a különféle típusú

és különféle intézményekhez tartozó könyvtárak között) legnagyobb, országos méretű példája az SBN (országos könyvtári szolgálat) és annak közös, megosztott katalógusa. Ha viszont a folyóiratok és adatbázisok beszerzésén, katalógizáláson és OPAC-ban való bibliográfiai keresésen túli tevékenységeket, szolgáltatásokat is figyelembe vesszünk, igen kevés példáját találjuk az együttműködésnek, holott nemcsak a külföldi jó gyakorlatokkal való szembesülés, hanem a hatályos jogi szabályozás is erre sarkallja a könyvtárakat.

Az olasz könyvtárügy jogi szabályozása meglehetősen heterogén: nincs egységes „könyvtári törvény”, annak korpusza számos különféle szintű és keltű jogszabályból, határozatból és irányelvből áll össze. 2001-ben pedig „a kulturális és környezeti javak hasznosításával, a kulturális tevékenységek elősegítésével és szervezésével” kapcsolatos jogi szabályozás már az államhoz tartozó javak tekintetében is a tartományok hatáskörébe került (melyek már 1972 óta autonómiát élveztek – többek között – a nem állami könyvtári javakkal kapcsolatban is).

Egy 2004-es törvényerejű rendelet (a kulturális és környezeti javak kódexe) viszont igen nagy hangsúlyt helyez az együttműködésre a tartományok, más helyi és állami szervek között a kulturális örökség védelme és hasznosítása ügyében, továbbá erősen támogatja a kulturális egyesületek, az önkéntesség és az akár egyéni, akár egyesületi formájú privát részvételt a kulturális javak megismertetésének elősegítésében a tevékenységek koordinálása, összehangolása és integrálása révén. E rendelet (szemben az olasz könyvtáregyesület már 1987-ben megfogalmazott igényével, miszerint a könyvtárat alapvetően tájékoztatási szolgáltatásnak kellene tekinteni) szerint a könyvtár (mint kulturális közjó) bármilyen hordozón publikált dokumentumok rendezett gyűjteménye, mely biztosítja azok tanulmányozását abból a célból, hogy előmozdítsa az olvasást és a tanulást.

A könyvtárakat érintő konkrét (és korszerűbb) szabályozást tehát a tartományi joganyagban kell keresni: *Emilia-Romagna* esetében ez

a 2000-ben kelt a könyvtárakkal, történeti levéltárakkal, múzeumokkal és kulturális javakkal foglalkozó tartományi törvény és az ehhez kapcsolódó 2003-as, a szabványokkal és a minőségi célkitűzésekkel foglalkozó tartományi irányelv. A törvény már céljai között kiemeli az intézményközi együttműködést, mondván, hogy a tartomány előnyben részesíti a kulturális intézmények együttműködési formákon keresztüli fejlődését, tartalmazza az integrált könyvtári szolgáltatás fogalmát, a közönségnek nyújtott szolgáltatások javítása érdekében. Ezt megerősíti az irányelv is, mely részleteiben is fontos: a tájékoztatási szolgálatot (referenz) kötelező és szükséges összetevőnek tartja, és azt ajánlja, hogy a kötelező szolgáltatások tekintetében éljenek az automatizált könyvtári rendszer nyújtotta együttműködési lehetőségekkel a teljes tartományi könyvtári rendszerben. A könyvtárakat pedig a szükséges szolgáltatások megléte szerint minősíti a szolgáltatások elérési pontjának vagy egyszerű dokumentum-lerakatoknak.

Az irányelv a források és a szolgáltatások integrációja és racionalizációja érdekében természetes követelménynek tekinti az együttműködést az OPAC, a könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumellátás és a közösségi tájékoztatás terén. Ugyanakkor hangsúlyozza az olyan fejlesztések szükségességét, amelyek a különféle kulturális intézmények (könyvtár, levéltár, múzeum) adatainak és szolgáltatásainak integrált használatát teszik lehetővé, illetve a közönség további rétegeinek hozzáférését segítik elő.

Ami a tartomány gyakorlatát illeti, a SIBIB (a tartomány helyi szervei könyvtárainak tájékoztatási rendszere) 2004-es felmérése szerint a könyvtárak negyedében volt online referenz szolgáltatás, valamennyi önálló. Azóta két *Kérdezd a könyvtárost!* elnevezésű szolgáltatás működik, az egyikben 9 bolognai könyvtár, a másikban négy városból 34 felsőoktatási könyvtár vesz részt; a *Kérdezd a szakértőt!* elnevezésű, filmművészeti tárgyú kooperatív szolgáltatás már egy országos rendszer része; a *Kérdezz a hálózatot!* pedig Romagna és San Marino

könyvtári hálózatát teszi elérhetővé az érdeklődő számára.

(Mohor Jenő)

Lásd még 36, 38, 64, 66, 68, 77

Jogi szabályozás

Lásd 15, 79

Könyvtárosi hivatás

16/2012

PRESSLEY, Lauren – GILBERTSON, Kevin: Librarians as experts : using the Web to assert our value
In: Computers in libraries. – 31. (2011) 4., p. 19-23.

Szakértő könyvtárosok: a web felhasználása értékeink bizonyítására

Egyetemi könyvtár; Honlap; Könyvtárosi hivatás; Public relations

Az információ-túltengés környezetben az eddigieknél is fontosabb szerep jut a könyvtárosoknak, az információ szakértőinek, akik manapság a weben tudnak a leggyümölcsözőbb párbeszédet folytatni használóikkal. A szerzők a Wake Forest University bölcsészettudományi kari könyvtárának (Z. Smith Reynolds Library) könyvtárosai, akik a változások hatására újra gondolván feladataikat interdiszciplináris információs szakértőkként, a campuson belüli együttműködés és párbeszéd legfőbb segítőiként határozták meg magukat. A könyvtár honlapjának átalakítása is ennek tudatosítását célozta.

Az ötezer hallgató rendelkezésére álló 52 könyvtáros interdiszciplináris szakértelme abból fakad, hogy könyvtárosi végzettségük mellett a legkülönbözőbb egyéb területen is képesítést szereztek, és szinte mindegyiküknek van munkakapcsolata

valamelyik egyetemi tanszékkal. A könyvtár pedig a tudományos élet szíve, így önként adódik, hogy ott folyjanak az egyetemi eszmecserék, különösen azok, amelyek a változó információkörnyezettel kapcsolatosak.

Az újítások propagálását weblapjuk átalakításával kezdték. Folyton mozgásban levő, körhinta-hoz hasonló felületen a jövőbe mutató információk megoldásokról szóló infókat vetítve, – és ezzel nagy érdeklődést keltve – mutatták meg, milyen területeken képesek együttműködni az egyetemi tanszékekkel. A SlideShare-t, a Google Mapset, a Delicoust, a Facebookot és Twitteret szintén felhasználták a kapcsolatteremtésre.

A honlap megváltoztatására komoly, ütemezett tervet készítettek, mely tartalmazta a tartalom-elemzés és -leltár, valamint a használói szempontokra koncentrálni minőségértékelés feladatait. A munka során törölték az idejélmúlt, redundáns vagy triviális tartalmakat, és rájöttek, hogy milyen fontosak a pontos és személyre szabott információk, valamint a használók véleményének mélyreható kutatása. A honlap dizájnját a célcsoportok bevonásával és azok visszajelzései alapján fokról fokra alakították ki úgy, hogy végül mindenki lehető legnagyobb megalábródására szolgáljon. Természetesen figyelembe kellett venni az intelligens mobiltelefonok által generált használói igényeket, webes alkalmazásokat is. Az összes információt aloldalakra csoportosították, a főoldalt pedig a végletekig leegyszerűsítették, hogy a legfontosabb használói igény, az információkeresés számára a legalkalmasabb legyen. Nagy hangsúlyt fektettek a könyvtárosok szakértői területeinek bemutatására, hogy az oktatók megtalálhassák megfelelő partnereiket közöttük. A jó honlap kialakításán túl pedig jelen vannak a közösségi oldalakon is, ahol a leghatékonyabban tudják tartani a kapcsolatot a használókkal.

Ez a stratégiai gondolkodás elősegítette, hogy az egyetemi polgárok megértsék a könyvtárosok fontos szerepét, és használják szakértelmüket.

(Fazokas Eszter)

17/2012

RILEY-HUFF, Debra A. – RHOLES, Julia M.: Librarians and technology skill acquisition : issues and perspectives. – Bibliogr. **In:** Information technology and libraries. – 30. (2011) 3., p. 91-98.

A könyvtárosok és az információtechnológiai ismeretek elsajátítása: kérdések és perspektívák

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Információtechnológia; Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Munkakör; Továbbképzés

A könyvtárak egyre inkább olyan könyvtárosokat keresnek és alkalmaznak, akik kiváló információtechnológiai (IT) ismeretekkel rendelkeznek. A cikk olyan vizsgálatról számol be, amely azt próbálta felderíteni, mennyire felkészültek a könyvtárosok a munkakörükre az egyetemi könyvtárakban, hogyan szereztek ismereteiket, és mennyire nehéz őket alkalmazni és megtartani. A vizsgálat kitér az ALA által akkreditált könyvtár- és információtudományi képzés keretében kínált IT-kurzusok tartalmára, és bemutat egy kettős felmérést is, amely a gyakorló szakemberek – könyvtárvezetők és jelentős technológiai szereppel rendelkező könyvtárosok – tapasztalatait és jövőképét vizsgálta.

(Autoref.)

Lásd még 19, 20, 22, 52

Oktatás és továbbképzés

18/2012

ONDRIAŠOVÁ, Helena: Systémy vysokoškolského vzdelávania knihovníkov a informačných pracovníkov v európskych krajinách. – Bibliogr. **In:** Knižnica. – 12. (2011) 7/8., p. 12-21.

Res. angol nyelven

Könyvtári és információs szakemberek képzési rendszerei európai országokban

Koordináció -nemzetközi; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A bolognai folyamat az európai felsőoktatási rendszer harmonizálását, minőségi oktatás biztosítását jelenti a tagállamokkal együtt 47 ország részvételével. A folyamat 1998-ban Párizsban kezdődött, a következő évben 29 ország írta alá a Bolognai Deklarációt, amely 2010-ig tűzte ki célul a rendszerek összehangolását. A felsőoktatás miniszterei Budapesten és Bécsben a tízéves évfordulón, 2012-ben Bukarestben találkoznak. A folyamat összehangolja az akadémiai címet, a kreditrendszert, mobilitást eredményezett, átjárhatóságot biztosít intézmények, diplomák, munkaerőpiaci lehetőségek közt.

A felsőoktatásban a bolognai szabályok formálisak, a tartalmi keretekért az országok akkreditációs bizottságai felelnek. A könyvtári és információs szakemberek képzésének területei: könyvkultúra története, információtudomány, könyvtári és információmenedzsment, kultúra, média. A képzések összehasonlítását Szlovákia, Csehország, Lengyelország, Németország és Anglia példáján mutatja be a cikk.

Szlovákiában 20 nyilvános, 3 állami és 10 magán felsőoktatási intézmény működik, ezek közül három helyen képeznek könyvtári és információs szakembereket: Pozsonyban, Zsolnán és Eperjesen. A pozsonyi BA (*információtudomány, könyvtörténet, irodalmi kommunikáció és könyvtárak* szakos) képzés 6, az MA képzés 4 féléves, a doktori program (*könyvtár- és információtudomány*) belső képzési formában 8 félév, külső formában 10 félév. Az MA képzést (*információtudomány*) rokon területek szakmái (újságírás, pedagógia) nem végezhetik el, nem tervezik külső képzési formává tenni. A zsolnai egyetem 3 éves BA, 2 éves MA képzési formában indítja programjait (a *kulturális örökség dokumentálása, médiamatika, könyvtárostánár*), a doktori program *könyvtár- és információtudomány, médiamatika és kulturális örökség* szakon folyik. Az eperjesi egyetemen csak BA képzés folyik, nappali és külsős formában, *könyvtár- és*

információtudomány szakon, a külsős képzés költsége 650 €.

Csehországban 84 felsőoktatási intézmény működik, 2 állami, 26 nyilvános és 56 magán. A képzés ingyenes, de tervezik a tandíjak bevezetését, maximum 400 €-t, félévente. Könyvtáros szakembereket 3 nyilvános felsőoktatási intézményben képeznek: a prágai és brnói egyetemek bölcsész karán, könyvtári tanszékeken, az opavai egyetem filozófiai–természettudományi karán bohemisztika és könyvtártudomány szakon. Felvételi vizsgák jellemzőek a cseh képzésekre. Prágában mindhárom képzési szinten *információ- és könyvtártudományi* szakon folyik az oktatás, mesterképzésben *új média tanulmányok* folytatására is van lehetőség, doktori program *információtudományból* lehetséges. Az opavai képzés *információ- és könyvtártudomány* szakon BA és MA szinten is működik, utóbbi *közkönyvtári szakirányon* folyik. Brnóban *információ- és könyvtártudományi* szakon képeznek 3 éves BA és 2 éves MA szinteken, és külső, kombinált képzésben is.

Lengyelországban 42 felsőoktatási intézmény működik, ebből 23 egyetem, 2 magánegyetem a katolikus egyházé. Nappali, távoktatásos, levelező és esti tagozatokon lehet tanulni. Az első fokozat a BA (6–8 félév), a második a mérnök (7–8 félév), mesterfokozatot kétféleképpen lehet szerezni, vagy a BA-képzésre épülve posztgraduális keretekben, vagy 9–12 szemeszteres mesterképzésben. A doktori képzés 6–8 féléves, nappali vagy levelezős. A fizetős külföldiek az MA-ért 2000 €-t, a doktori képzésért 3000 €-t fizetnek évente. Az idegen nyelven oktató lengyel intézményekben 3000–6000 € a tandíj. A felvétel nem egységes, vagy felvételi vizsgához kötött, vagy csak érettségéhez. A BA képzésben nappalis és levelezős formában egyaránt tanulhatnak, *könyvtárostánár* szakirányon. MA szinten *tanári és információszolgáltatási szakirány* működik. Posztgraduális képzésben négyféle tanulmányokat lehet folytatni.

Németországban 394 felsőoktatási intézmény működik, ebből 104 egyetem, 6 pedagógiai, 14 teológiai, 51 művészeti, 189 általános és 30 ál-

lamigazgatási főiskola. A 2008/2009-es tanévben a 2 millió hallgató kétharmada egyetemi, egyharmada főiskolai képzésben vett részt.

A stuttgarti Média Főiskola Információ és Kommunikáció Karán BA képzésben *könyvtári és információs menedzsment, gazdasági informatika, gazdasági informatika és digitális média, információs dizájn, elektronikus szolgáltatások és online menedzsment* szakokon folyik 7 féléves fizetős (600 €/félév) képzés, modulos szerkezetben. Az ötödik félévtől 24 hetes gyakorlati képzés kezdődik. Az MA képzés négy féléves, *könyvtárak és dokumentáció*, valamint *információmenedzsment* szakirányokon.

Az *Egyesült Királyságban* (UK) a felsőoktatás autonóm és független intézményekben folyik. A könyvtár- és információtudományi képzések akkreditációjáért a CILIP (Chartered Institute of Librarians and Information Professionals) felelős. 2008-ban az országban 109 egyetem és 133 nem egyetemi státuszú főiskola működött, eddig az állam finanszírozta a képzéseket, 2012-től max. 3867 €-t fizetnek a hallgatók évente. A képzés 3 éves BA szinttel kezdődik, amelyre posztgraduális magiszteri és doktori képzés épül.

A manchesteri egyetem információ és kommunikáció tanszékén van lehetőség *könyvtári és információs menedzsment* (MA) szak végzésére, az UK lakosainak évente 4140, külföldieknek 12000 € költségtérítéssel. A képzésre bármilyen szakirányból lehet jelentkezni. Az *információs rendszerek* szak képzése (MSc) technikai és virtuális környezetben folyik, a hallgatók doktori képzésben is folytathatják a tanulmányaikat. A karon *információ és kommunikáció* (BA) szak végzésére is van lehetőség, de ezt a CILIP nem akkreditálta.

A London Egyetem Információtudományi Tanszékén posztgraduális mesterképzésre van lehetőség *könyvtár-informatikai tanulmányokban*, a nappali (MA) képzés 1 éves, a távoktatásos 2 éves. Könyvtártípusok szerint oktatják a szakmai tárgyakat. Az *információtudomány* (MSc) programban posztgraduális diplomát lehet szerezni. Menedzseri ismeretekre, vezetői állásokra készíti a hallgatókat az információs és technoló-

giai iparban. Doktori képzés nappali formában 3, levelezős 5 év alatt végezhető.

A bolognai hasonlóságok (3 fokozat, kreditrendszer, mobilitás, anyanyelvi képzés) mellett a következő eltérések tapasztalhatóak az európai felsőoktatásban: nincs egység a felvételi vizsgákat illetően és a költségtérítésben. Szlovákiában és Csehországban a nappali képzés a nyilvános felsőoktatási intézményekben ingyenes, Lengyelországban az angol nyelvű képzésért fizetni kell, Angliában pedig a posztgraduális képzés térítéses. Különbözőek az akkreditációs szervezetek, a kontinensen akkreditációs bizottságok végzik a jóváhagyást, a szigetországban szakmai szervezet feladata. Eltérő a más szakmák iránti nyitottság is, van ahol előfeltétel a könyvtári és információtudományi képzettség, van ahol nem. A tanulmányok tartalmi irányultságában a speciális képzési programokban van eltérés. Néhány helyen távoktatásos képzésre is van lehetőség könyvtárban dolgozó szakemberek számára. A bolognai program egységesítési törekvései nem fosztják meg a felsőoktatási könyvtárosképzést az egyéni arculattól, csupán lehetővé teszik összevetésüket és a kölcsönös tapasztalatszerzést.

(Prókai Margit)

19/2012

SIGNORELLI, Paul – REED, Lori: Professional growth through learning communities : knowledge comes with teamwork and fun - all across the organization **In:** American libraries. – 42. (2011) 5/6., p. 56-59.

Tanuló közösségek révén megvalósuló szakmai fejlődés

Információtechnológia; Kommunikáció -személyzetten belül; Személyzet; Távoktatás; Továbbképzés

Sokrétű munkánk során nem feledkezhetünk meg arról, hogy nekünk, könyvtárosoknak is szükségünk van a tanulásra, a szakmai fejlődésre és az ezt támogató közösségre.

Az egyik legismertebbé vált tanuló közösségben megvalósuló képzési forma a felfedező megközelítést alkalmazó, a könyvtár 2.0 eszközeit lépésenként megismertető *23 dolog* elnevezésű online oktatási program. A Helen Blowing által jegyzett képzésben a tanfolyami blog bejegyzései hétről hétre újabb webkettes eszközöket mutatnak be, kapcsolódó feladatokat adva a résztvevőknek. A „hallgatók” pedig maguk is létrehozhatnak blogokat, melyeket a főbloghoz linkelnek, és amelyben vezetik előrehaladásukat, rögzítik tapasztalataikat. A tanfolyam során nemcsak a tudásuk gyarapszik, hanem a résztvevők közti interakciók révén megteremtődik egy közösség is, melyben egyre erősödik a csapatkohézió.

Char Booth, a University of California munkatársa hasonló izgalmas feladatokkal vonja be és teszi érdekeltté a tanfolyamok résztvevőit. Ez az inspiráció nagyon fontos, hiszen a gyors technológiai fejlődés megköveteli, hogy a könyvtárosok figyelemmel kísérjék és elsajátítsák az új módszereket és eszközöket, melyekkel munkájuk hatékonyabban végezhető.

A *Twitter*, a *Skype*, a *Google Chat* igen alkalmas a közösségépítésre és közösségi tanulásra. A közös érdeklődés, a tapasztalatok megosztása, az egymásnak nyújtott gyors segítség és támogatás nagyon jó eszközei a szakmai fejlődésnek. Az így kialakult közösségek általában hosszú időn keresztül fennmaradnak, dinamikusan működnek és fejlődnek.

Mivel a folyamatos tanulás nélkülözhetetlen, ezért követendő lehet az üzleti világból ismert modell, melyben a munkatársak heti időbeosztásában állandó helye van a tréningeknek, formális és informális képzéseknek. Nagyon fontos, hogy az intézmény vezetősége maga is jó példával járjon elől. Janet Hildebrand, a Contra Costa County Library nyugalmazott vezetője szerint a legjobb módszer a munkahelyi tanulási kultúra kialakításában egy kisebb, elkötelezett csapatot összehozni és támogatni, akik aztán szétszaggazzák kollégáik körében a képzés során szerzett tapasztalataikat. Az önépítő folyamat révén a tanulásba bevontak lassan elérik a kritikus tömeget, és ők válnak a többséggé a szervezetben. A

tanulás önfenntartó folyamattá válik, de mindig és minden területen szükség van vezetőre, aki tervezi, irányítja és megteremti a tanulást serkentő és tápláló atmoszférát.

(Fazokas Eszter)

20/2012

SIMMONS, Martin – CORRALL, Sheila: The changing educational needs of subject librarians : a survey of UK practitioner opinions and course content. – Bibliogr. 54 tétel **In:** Education for information. – 28. (2010/2011) 1., p. 21-44.

A szakreferensek változó oktatási igényei az Egyesült Királyságban: felmérés a gyakorló szakemberek véleményéről és az oktatás tartalmáról

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Képesítés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Munkakör; Szakreferens-szolgálat; Tanterv, óraterv

A könyvtári munkára való szakképzés megfelelő voltát folyamatosan vitatják. A könyvtárosképzés és a könyvtári gyakorlat az információellátást és -használatot befolyásoló technológiai, társadalmi és egyéb hatások következtében jelentősen megváltozott. A felsőoktatási könyvtárakban dolgozó szakreferensek szerepére nagymértékben hatottak az információs környezetet átalakító technológiai és pedagógiai változások, kibővítették oktatási tevékenységüket, és kéréseket vetettek fel azzal kapcsolatban, hogy a jelenlegi könyvtári kurzusok mennyire relevánsak és értékesek mostani összetett feladatkörük szempontjából.

2010 nyarán az Egyesült Királyságban felmérést végeztek a tanfolyamok tartalmáról és a gyakorló szakemberek véleményéről, hogy feltárják, a most folyó programok megfelelő felkészítést nyújtanak-e a jelenlegi szakreferensi szerepre. Pragmatikus vegyes módszert alkalmaztak, amelynek során a tanfolyami tartalmak dokumentumelemzését kombinálták a szektorban dolgozó szakreferensek (n=65) és könyvtárvezetők (n=48) körében folytatott többnyire

kvantitatív felméréssel, majd 8 könyvtárossal és 7 vezetővel készítettek interjúkat. A mennyiségi adatokat leíró statisztikai módszerekkel elemezték, a minőségeket pedig témák szerint. Az eredmények általában pozitív képet tükröztek a brit könyvtárosképzésről, de a két csoportnak eltérőek a prioritásai, és a szakreferensek részéről határozott kívánság mutatkozott a mélyebb pedagógiai ismeretek iránt. Az is kiderült, hogy a mai kor könyvtárosánál a személyes tulajdonságok legalább annyira fontosak, mint a szakmai képességek.

(Autoref.)

21/2012

SMITH, Sara D. – GALBRAITH, Quinn: Library staff development : How book clubs can be more effective, and less expensive than traditional training. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 18. (2011) 2-3., p. 170-182.

A könyvklubok a könyvtárosok továbbképzésében

Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Olvasókör; Személyzet; Továbbképzés

A költségvetési megszorítások közepette hatékony és olcsó megoldásokra van szükség a szakmai továbbképzésben is. Egy amerikai egyetemi könyvtárban (Brigham Young University, Harold B. Lee Library, HBLL) a közkönyvtárakban (továbbá az iskolákban, könyvesboltokban, az interneten stb.) szokásos könyvklubok módszereinek meghonosításával kísérleteztek a továbbképzésben. Az eredeti könyvklubokban általában azonos olvasói kör található, hogy különböző könyvekről beszéljenek. A HBLL-ben három különböző könyvklubot alakítottak, három szakirodalmi mű megtárgyalásához. Az elsőben Steve Krug *Don't make me think. A common sense approach to web usability* című művének elolvasására vállalkozott 28 könyvtári munkatárs és egyetemi oktató, akik információtechnológiai készségeiket kívánták fejleszteni (a könyv a webtervezésről és -használatról szól).

Az utólagos felmérés megállapította, hogy a könyvklub révén sikerült nekik jobban feldolgozni, megjegyezni és hasznosítani a könyvben foglalt ismereteket, mint egy szokványos továbbképzés keretében. A kurzus hasznosságát a résztvevők tízes skálán 8,5-re értékelték. 96%-uk szívesen vállalkozna egy újabb könyvklubban való részvételle.

A második könyvklub témája egy vezetéssel és irányítással foglalkozó könyv volt (Patrick Lencioni: *Death by meeting*), amely azzal foglalkozik, milyen módszerekkel lehet a felesleges és unalmas szakmai megbeszéléseket hasznossá tenni. Két kisebb csoport alakult. Hat hónappal a képzés után végeztek egy felmérést, amely kiderítette, hogy a résztvevők sikeresen alkalmazzák a tanult módszereket. Ötös skálán 54%-uk négyesre, 15%-uk ötösre értékelte a könyvklub hasznosságát, és minden szempontból jobbnak találta a könyvklub módszert a hagyományos, tantermi továbbképzéseknél. Az értékelés szempontjai a következők voltak: élvezetes tanulás, aktív részvétel, a megértés megkönnyítése, megjegyzés (bevésés). Még azok is lelkesen nyilatkoztak róla, akik maguk nem vezetőként dolgoznak, de a képzéstől ösztönzést kaptak arra, hogy szükség esetén maguk is levezessenek értekezleteket.

A harmadik könyvklub Daniel Goleman *Emotional intelligence* című könyvét tárgyalta. Itt olyan munkatársak vettek részt, akik a használóképzésben dolgoznak, ők maguk választották ki a művet is. A csoport két részre oszlott, az egyikbe azok kerültek, akik egyébként is rendszeresen összetalálkoztak, hogy szakcikkeket megbeszéljenek, a másikba különböző részlegek munkatársai és oktatók. A könyvklub hasznosságát a két csoport hasonlóan ítélte meg (ötös skálán 3,7-esnek és 3,6-esnek). Mindannyian jobbnak kedvelték ezt a formát a hagyományos továbbképzéseknél. Néhányan magát a könyvet nehezen olvashatónak találták ugyan, de még ők is szívesen jártak a könyvklub összejöveteleire.

A könyvklubok hatékony működésének tényezőiről sokan publikáltak. A szakirodalom és sa-

ját tapasztalataik alapján a HBLL a következő három tényezőben látja a siker titkát: a csoport által irányított tanulás, sokszínűség, informális légkör. A csoport által irányított tanulás lényegében azt jelenti, hogy a csoport rugalmasan alkalmazkodik a tagok igényeihez. A tagok saját maguk és a többi csoporttag tanáraiként működnek, egymástól tanulnak. A moderátor teendőit felváltva látják el, így mindenkinek jut feladat. A könyvklub munkájának irányítói eközben egyfajta vezetői tréningen is átesnek. A könyvklubban sokféle korú, személyiségű, háttérű és sokféle tapasztalattal rendelkező ember (például könyvtárosok és oktatók) találkozik. Ez a sokféleség tartalmaz beszélgetésekhez és vitákhoz vezethet.

A szakmai továbbképzésnek ez a módszere nem csak élvezetes, hanem költséghatékony is. A webes szemináriumoknál (100–300 USD) és a külső tanárok alkalmazásánál (2000–4000 USD) jóval olcsóbb, szinte csak a tárgyalt dokumentumok beszerzésének költségeibe kerül. A módszer egyszerű, bármekkora könyvtárban használható; a HBLL munkatársai mindenkinek jó szívvel ajánlják. Amire gondolni kell: előzetes és utólagos felmérések és értékelés, a megfelelő olvasni való kiválasztása, továbbá a részvétel önkéntessége.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 17, 52

Egyesületek

22/2012

AMANO, Eriko: Young librarians unite : possibilities for professional transformation in Japanese librarianship. – Bibliogr. **In:** The international information & library review. – 43. (2011) 3., p. 144-148.

Fiatal könyvtárosok közösségi hálózatai: a szakmai átalakulás lehetőségei a japán könyvtárügyben

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Felmérés; Információtechnológia; Kommunikáció; Pályakezdő könyvtáros; Számítógép-hálózat

A cikk az internetes közösségek szerepét vizsgálja meg a szakmai szerveződések, a társadalmi hálók és társadalmi tőke szempontjából illetve, hogy mindez milyen lehetőségeket ad a japán könyvtárügy átszervezésére. Ezek a csoportok a webre épülő hálózatépítési eszközöket (Google Groups, Wiki, Skype, Twitter) használják. A hagyományos könyvtári egyesületektől eltérően ezekben nincs sem tagsági rendszer, sem irányító bizottság, és nyitottak más szakmák felé is. Ilyen csoportok:

U40 Future Librarian (2009-től működik, a 40 év alatti könyvtárosok laza közössége, országos összejöveteleket szerveztek, a könyvtárosok és rokon területű szakemberek százait vonzották);

Lifo (eredetileg kis felsőoktatási könyvtárakban dolgozó fiatal könyvtárosok hozták létre a szakmai önképzésük céljára, az egész országból vannak résztvevők, tanulmányi kirándulásokat szerveznek, fő működési helyük a Wiki és a Listserv);

Code4Lib Japan (a Code4Lib helyi szervezete, rendszergazdák és egyéb IT-szakemberek csoportosulása, a japán Könyvtárfejlesztési Alap támogatásával információs és kommunikációs technológiával kapcsolatos oktatási programokat szerveznek, és szabványokat dolgoznak ki).

Az önkéntes közösségek létrejöttének két fő hajtóereje a hagyományos szakmai szervezetek gyenge működése, illetve a könyvtárak zsugorodása (a képzett könyvtárosok száma az utóbbi 30 év során felére csökkent (az 1980. évi egy könyvtárra jutó 17,3-ról 2009-ben 7,8-ra).

A fiatal könyvtáros közösségek módot adnak rá, hogy tagjaik könyvtárakon túlmenve bővítsék szakmai kapcsolataikat. Az ilyen hálót „gyenge kapcsolódásnak” (weak tie) nevezik, szemben a családtagokkal, közeli barátokkal kialakult „erős kapcsolódással” (strong tie). Az előbbi nagyobb segítséget ad az álláskereséssel kapcsolatos információk összegyűjtésében. Az is ismert, hogy

a szervezetek közötti „strukturális lyukakat” betöltő személyek több innovatív információt szereznek és hasznosabbak a közösség számára, mint azok, akik csak a zárt közösségen belül tevékenykedtek.

A kutatás öt félig strukturált, 50–60 perces mélyinterjún alapul, melyeket online, a Skype-on keresztül folytattak. A kérdések arra vonatkoztak, hogy a megkérdezettek az új internetes közösségek által szervezett milyen rendezvényeken vettek részt, mi keltette fel az érdeklődésüket, mit kaptak (gyakorlati tudásban, érzelmi ráhatásban, állás-információkban stb.) a részvételtől, tagjai-e hagyományos könyvtári egyesületeknek, végül, hogy milyen perspektívája van az új közösségeknek az ország könyvtárügyének jövőjében.

Az interjúkból kiderült, hogy a fiatal szakemberek erős igénye, hogy hasonlóan gondolkodó kollégákat találjanak (és erre a csökkenő létszám nem ad lehetőséget). A hálózati forma különösen a félállásban foglalkoztatott segédkönyvtárosok számára hasznos, akik így tagdíj nélkül vehettek részt a szakmai eszmecserekből. A közösségek

által szervezett rendezvények és képzési alkalmak nagyban segítettek mindegyik megkérdezettet a saját hálózatuk kiterjesztésében. Többen a hálózati tevékenység során jutottak álláshoz az egyébként statikus munkaerőpiacon.

A hivatalos szervezetekhez (pl. a Japán Könyvtárosok Egyesületéhez) való tartozástól a fiatal könyvtárosokat visszatartja a magas tagdíj, valamint ezeknek a szervezeteknek a hierarchiája – szemben az interneten folytatható kötetlen beszélgetésekkel. A hálózati részvétel kihat a résztvevők érzelmi állapotára is, baráti kapcsolatok alakulnak, és ezek a kapcsolatok újra fogják formálni a szakmai kommunikáció folyamatát. A megkérdezettek többsége bízik abban, hogy olyan új közösségek is alakulnak, amelyek átalakítják Japán könyvtárügyét. A japán könyvtáros-társadalomnak el kellene ismernie ezeknek az önkéntességen alapuló közösségeknek a növekvő jelentőségét.

(Mándy Gábor)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

23/2012

BREEDING, Marshall: The special challenges for national libraries **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 5., p. 21-24.

A nemzeti könyvtárakat érő különleges kihívások

Feladatkör; Integrált gépi rendszer; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A szerző szeretné felhívni a figyelmet a nemzeti könyvtárak sokrétű, speciális és felbecsülhetetlen értékű munkájára, melyből nagyon sok

könyvtár profitál. Nemzeti gyűjteményt működtetni igen összetett feladat, hiszen egy ország kulturális örökséget képező dokumentumtermelését kell teljes körűen gyűjteni, aprólékosan feldolgozni és hosszú távú megőrzéséről gondoskodni, bármilyen formában (könyv, DVD, kézirat, digitalizált anyag, weboldal stb.) is jelenjen meg a dokumentum.

Manapság a digitális anyagok megőrzése jelenti a legnagyobb kihívást. Általában a nemzeti könyvtárakban fejlesztik ki azokat az eszközöket – sokszor egy-egy külső céggel együttműködve – melyek a dokumentumok tömeges méretű, megőrzést szolgáló kezelését lehetővé teszik. Ilyen például az új-zélandi nemzeti könyvtár és az Ex Libris által kifejlesztett *Rosetta* nevű di-

24/2012

MONTGOMERY, Susan E. – MILLER, Jonathan: The third place : the library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 18. (2011) 2-3., p. 228-238.

A harmadik hely: a könyvtár mint az együttműködés és közösségteremtés tere a költségvetési megszorítások időszakában

Átépítés; Feladatkör; Felsőoktatási könyvtár; Igény; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai

A 2007-es recesszió óta az intézményeknek folyamatos pénzügyi megszorításokat kell elszenvedniük. Mivel az elmúlt évtizedekben a könyvtárak különösen sikeresek voltak a nyomtatott gyűjteményekről, analóg szolgáltatásokról a digitális, hálózati megoldásokra való átállásban, kérdés, hogy vajon mi lehet a könyvtárnak mint térnek a szerepe egy olyan világban, amikor a könyvtári szolgáltatások és források használatához az olvasónak be sem kell tennie a lábát az épületbe. Az egyetemi könyvtárak egyre inkább törekednek arra, hogy visszacsalogassák az olvasókat a fizikai terekbe is. A marketingkampány azonban kevés. Nem elég hirdetni, hogy a könyvtár fontos hely az olvasóinknak, e helyett fontos szerepet kell betölteni az életükben. Felmérések azt igazolják, hogy a könyvtárak vezetői nyitottak rá, hogy átalakításokkal több helyet szabadítsanak fel az olvasóknak.

Ray Oldenburg szociológus a *The Great Good Place* (A nagyszerű jó hely) című könyvében írta le a *harmadik hely* fogalmát, amely olyan tér, amely nem a munkahely és nem az otthon, és ahol az emberek szívesen időznek. Az egyetemi könyvtár harmadik helyé válhat, ahol a diákoknak lehetőségük van találkozni másokkal, akár olyanokkal, akik eltérő anyagi vagy társadalmi háttérrel bírnak, más érdeklődésűek vagy más

digitális megőrzési rendszer. A nemzeti könyvtárakban az állományvédelmi okokból korlátozott hozzáférésű dokumentumokat ma már sokszor igen jó minőségű, nagy felbontású, digitalizált képek formájában kínálják a használóknak, kutatóknak. A könyvek tömeges digitalizálása pedig hihetetlen ütemben zajlik a nagy könyvtárak és a nagy üzleti vállalkozások együttműködésével. A nemzeti könyvtárak által az egyedi használók és a könyvtárak számára kínált szolgáltatások igen sokszínűek a tájékoztató szolgálattól a kutatómunka támogatásáig, a könyvtárközi kölcsönzéstől az értékes, ritka anyagok kiállításokon történő bemutatásáig. Általában vezető szerepük van az adatcsere gördülékenységéhez szükséges szabványok kidolgozásában, a szerzői jogi szabályozásban, a könyvtárosok továbbképzésében is. Az előzetes katalogizálással és más bibliográfiai szolgáltatásokkal nélkülözhetetlen szolgálatot tesznek a többi könyvtárnak. Talán a leglenyűgözőbb a Library of Congress 33 millió egységes dokumentumvagyonára és az ezt kezelő rendszerek és részlegek, például a Motion Picture, Broadcast, and Recorded Sound, mely a képi és hangzó anyagok gyűjtéséért, hozzáférhetővé tételéért és megőrzéséért felelős.

A szerző 15 éve figyelemmel kíséri a könyvtárak integrált számítógépes rendszereit is, ahol pillanatnyilag az Ex Libris Aleph és Voyager rendszere vezet a nemzeti könyvtárak mezőnyében (szorosan a nyomában a VTLS Virtua rendszere, a SirsiDynix Symphony és Horizon terméke, az Innovative Interfaces Millenniuma, valamint Európában a Lokaal Biblioteek Systeem). Egyre elterjedtebb hogy az egyes automatizált rendszereket a könyvtárak konzorciumba tömörülve veszik meg, és közösen használják. A nemzeti szintű forrásmegosztásra kiváló példa a norvég BIBSYS rendszer.

(Fazokas Eszter)

szakokon tanulnak. A harmadik hely kényelmes és hívogató közeg, sajátossága a társalgás, amely lehetőséget ad a másoktól való tanulásra. Azok, akik gyakran jelennek meg ilyen helyeken, közösséget alkotnak.

Az egyetemi oktatás módszerei is úgy változtak, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a közösségi tanulásra, arra a hitre, hogy a megértés a tartalomról szóló párbeszédnek útján valósulhat meg. Ezért is támogatják az oktatók a tantermen kívüli eszmecseréket és a tanulást. Ahhoz, hogy valami harmadik hely legyen, három feltételnek kell teljesülnie:

- legyen könnyű az odajutás,
- legyen ott étel és ital,
- legyen hívogató és marasztaló.

Ezeknek a közösségeknek nemcsak a hallgatók a részei, hanem az oktatók is.

A Rollins' Olin Könyvtár jelentős lépéseket tett a harmadik helyé válás irányában. Létrehoztak egy új könyvtárosi álláshelyet, amelynek betöltője a könyvtár harmadik helyé alakításáért volt felelős. A legfontosabb feladata az volt, hogy az információszolgáltatásokhoz és forrásokhoz való hozzáférés biztosításán kívül minél több teret engedjen a diákoknak, hogy saját tanulási és közösségi igényeiknek megfelelően birtokukba vehessék a könyvtárat. Újragondolták az étel és ital kérdését az épületben, az épület közepén elhelyezkedő kávézó kínálatát bővítették, a nyitva tartását pedig meghosszabbították. Az épület központi terét egy nyitott társalgásra és eszmecserére alkalmas térére alakították. A sikert leginkább az jelzi, hogy a diákok csak „Olin Club”-ként kezdték el emlegetni a könyvtárat.

Kihívást jelent, hogy a könyvtár egyszerre legyen kényelmes és hívogató, ugyanakkor kielégítse a csendre, tanulásra vágyók igényeit. A könyvtárban ezért bizonyos emeleteken fenn tartják a csendes tanulási tereket.

A könyvtárnak a használó-központúság jegyében történő átalakításához semmilyen többlettámogatást nem vettek igénybe. Egy külső tanácsadó segítségével újragondolták a könyvtári munkafolyamatokat, mint a könyvek rendelése vagy a feldolgozás. Így lehetővé vált a munka-

erő felszabadítása a könyvtár harmadik helyként való újragondolására. A költségvetési megszorítások nem kell, hogy feladását jelentsék azoknak az elképzeléseinknek, amelyekben a használót partnernek tekintve megvalósítjuk a 21. század egyetemi könyvtárát.

(Tóth Máté)

Lásd még 4, 20, 28, 35, 46, 58, 77

Közművelődési könyvtárak

25/2012

BOLDYREVA, Irina Sergeevna: Sovremennye tendencii bibliotečnogo obsluživaniâ v Gorodskoj biblioteke Dujsburga **In:** Bibliotekovedenie. – (2011) 4., p. 95-99.

A könyvtári szolgáltatások korszerű tendenciái a Duisburgi Városi Könyvtárban

Ifjúság nevelése olvasásra; Szolgáltatások; Városi könyvtár

A *Duisburgi Városi Könyvtár* központi helyet foglal el a város könyvtári rendszerében. Mellette még 13 kerületi könyvtár működik. Könyveket, kottákat és elektronikus hordozókon lévő dokumentumokat tartalmazó állománya 700 ezer egységet tesz ki. A könyvtár fő feladatának az olvasási és a médiakompetencia ösztönzését tekintti a gyerekek és a fiatalság körében. Az olvasási kultúra és a különböző médiahordozók használatának elősegítésére különböző rendezvényeket szerveznek, projektekben vesznek részt, hatékony szolgáltatási módszereket alkalmaznak. Példaként az ifjú olvasóknak hangos könyveket kínáló olvasóterem szolgálhat. A könyvtárban működő internetközpontban mintegy 40 CD-ROM-os játék található, köztük nyelvi készségeket fejlesztők is. Az Olvasási Alap által kezdeményezett kutatási projekt célcsoportja a 0–5 éves korosztály, a szülők kötelező rész-

vételével. Bebizonyosodott, hogy minél előbb kezdenek egy kisgyerekek hangosan olvasni, annál hosszabb ideig tart a hatása. Ezért egy projekt keretében a könyvtárból 100 munkatárs jár az óvodákba felolvasni. Népszerűek a vizuális élménnyel kísért felolvasások, mint pl. diafilmek, videofilmek vetítése. A felolvasások után a gyerekek megbeszélik a hallottakat.

A könyvtár rendezvényei között az egyik legfontosabb a gyermek- és ifjúsági könyvek évente novemberben tartott nemzetközi fesztiválja. A programban több mint kétszáz, a város iskoláival egyeztetett esemény szerepel. A már 10 éve működő rendezvénysorozat keretében 12 irodalmi mű vagy annak motívumai alapján készült filmet mutatnak be, a vetítést pedagógiai program követi. A könyvtárban külön osztályok működnek a kicsiknek és a nagyobbaknak, pl. 2004-ben nyílt az audiovizuális hordozókat tartalmazó TEEN-POINT médiatár. A nagyobbakat szolgálják a tematikus médiatárak is, pl. a pályaválasztás, külföldi munkavállalás stb. témában.

A pedagógusok munkáját az iskolák számára nyitott médiatár támogatja. Állományában mintegy 8 ezer, csak az iskolai foglalkozásokon használható dokumentum (főleg DVD) található, amelyek licencét a könyvtár fizeti. A „Korai tanulás” médiatár az óvodákban és az iskolák alsó tagozataiban dolgozó szakembereknek, a „Szülők és a gyermek” nevű pedig a családi életben felmerülő problémák megoldásában lehet segítség.

Egy nemrégiben zajlott szociológiai felmérés szerint az olvasási kompetencia alakulásában nagy szerepük van a társadalmi gyökereknek, azaz a szociálisan védtelenebb rétegekben a kompetencia szintje alacsonyabb. Ugyanezt a következtetést vonták le az ún. migrációs múltú családoknál. Duisburg lakosságának 15%-át a főleg Törökország keleti részéből érkező bevándorlók teszik ki, ahol nincs se könyvtár, se olvasási kultúra. A Duisburgi Városi Könyvtár volt az első közkönyvtár, ahol a bevándorlók hagyományos és elektronikus hordozókon török nyelvű dokumentumokkal találkozhattak. A jelenleg mintegy 15 ezer egységet tartalmazó

állomány célja először a felnőttek megnyerése, majd általuk a gyerekeké.

Virtuális szolgáltatások

- a 8–10 ezer dokumentumot (könyveket, újságokat, audiofájlokat) tartalmazó elektronikus könyvtár; egy könyvet egyszerre csak egy olvasó olvashat, a használati idő egy hét, időszaki kiadvány esetében egy nap. Az ún. általános egyetemi eléréssel az intézmény összes tanára és oktatója használhatja az irodalmat.
- A tudományos információk ingyenes elérése a *DigiBib* digitális könyvtárban; ennek működését a kölni központ a tartomány felsőoktatási könyvtáraival együttműködve koordinálja.
- A *Deutsche Internetbibliothek* (DIB) révén működő tájékoztató szolgálat: a DIB-ben Baden-Württemberg tartományból több mint 50 tudományos és közkönyvtár vesz részt, ingyenes, német nyelvű portál, a kérdés-felelet e-mailben folyik.

(Viszocsekné Péteri Éva)

26/2012

DEMPSEY, Kathy: Amsterdam's airport library serves passengers in 30 languages **In:** *Computers in libraries.* – 31. (2011) 5., p. 31-33.

Az amszterdami repülőtéri könyvtár

Állomány; Helyi használat; Idegen nyelvű irodalom; Könyvtárpropaganda; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

2010 nyarán nyílt meg az amszterdami *Schiphol* légikikötőben a világ első repülőtéri könyvtára a váróterem nemzeti jellegzetességeket felvonultató ún. *Holland Boulevard*-jén.

Négy fő célkitűzéssel indult a projekt:

1. A holland kultúra népszerűsítése;
2. A holland könyvtárak bemutatása nemzetközi környezetben;
3. A holland könyvtárakról alkotott kép formálása, miszerint ezek nagyszerű és modern intézmények.

4. Együttműködés a Schiphol repülőtérrel, hogy a látogatóknak kellemes időtöltést kínáljanak a várakozás óráiban.

A projekt több partner együttműködésével valósulhatott meg. A holland közkönyvtári egyesület, a ProBiblio (a holland könyvtárellátó), valamint az amszterdami közkönyvtárak mellett a repülőtéri vezetés, az ország kulturális és oktatási minisztériuma, továbbá olyan közgyűjtemények, mint a Van Gogh Múzeum vagy az országos levéltár is részt vettek a tervezésben és megvalósításban.

A könyvtárban 1200 könyv található 30 nyelven. Valamennyi kapcsolódik a holland történelemhez, építészethez, irodalomhoz, zenéhez stb. A könyveket nem kölcsönzik, viszont minden mű kellően rövid ahhoz, hogy pár óra alatt végig lehessen olvasni. Nincs OPAC, minden elérhető szabadpolcon. Könyvtári számítógépként iPad-ek használhatók, amelyeken szándékosan nem lehetséges az internet-hozzáférés és a levelezés. (A repülőtéren van ingyenes Wifi erre a célra.) A könyvtár hét olyan székkel dicsekedhet, amelyekbe beülve 60 zeneművet, illetve 50 Hollandiáról szóló kisfilmet élvezhet a látogató. Készítettek továbbá ún. TankU állomásokat, ahonnan képek,

videók tölthetők le a használó telefonjára, amelyeket később is meg tud nézni.

A projekt sikere nagyban köszönhető annak, hogy erős és aktív együttműködésekre építkeznek. A partnerek anyagi támogatással (minisztérium), állománnyal (művészeti alapítványok) helyszínen (Schiphol repülőtér) vagy személyzetrel (a szomszédos Rijks Múzeum boltjának eladói vagy a ProBiblio nyugdíjasai) járultak hozzá a megvalósításhoz.

A projekt több szempontból is eredményesnek bizonyult. Nagy médiaszenzáció övezte a könyvtárat: többek között a *The New York Times* és a *The Huffington Post* is beszámolt róla. A statisztikák szerint 2010 második felében körülbelül 100.000 látogatót szolgáltak ki, 93.500 belépés történt az iPad-eken és 3.700-an látogattak el a honlapra. A vendégkönyv bejegyzései szintén pozitív visszhangról tanúskodnak.

A projekt legfontosabb eredménye, hogy egyedi és emlékezetes élményt nyújt, amely egyszerre szórakoztató és hasznos. Nem utolsósorban csendben demonstrálja Hollandia nemzeti sajátosságát: az innovációs készséget.

(Tóth Máté)

Lásd még 11, 13, 42, 45, 53, 57, 71

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

27/2012

BUSBY, Lorraine: Our friends are killing us In: The serials librarian. – 61. (2011) 2., p. 160-167

Folyóirat-előfizetés konzorciumi formában

Együttműködés -belföldi; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban

A kanadai szerző tanulmánya a folyóirat-előfizetési konzorciumok előnyeit és hátrányait veszi szemügyre.

Majdnem minden könyvtár évek óta valamelyik konzorcium tagja. Azt is mondhatjuk, hogy az Amerikai Könyvtárak Egyesülete (ALA) 1876-

ban megalakult indexelési és katalogizálási kooperációs bizottsága volt az első könyvtári együttműködés. 1901-ben jött létre az első regionális központi katalógus Kaliforniában, 1987-ben pedig Ohióban indult az egész államra kiterjedő közös katalogizálás, amely mai konzorciumi világunk előhírnökének tekinthető. Az OhioLINK-kel kezdődött 1990-ben az adatbázisok közös beszerzése, melynek során négy adatbázist kínáltak tagkönyvtáraiknak. Ma már több mint 200 könyvtári konzorcium működik negyven országban. Különböző típusú és nagyságú könyvtárak vehetnek részt bennük; a tagok száma elérheti az ezret is. Rendszerint azért lépnek be a könyvtárak, hogy élvezzék az előnyeiket, a szélesebb választékot és a szolgáltatásokat. Lenyűgöző, mennyi misztikum és csodálat lengi körül a konzorciumokat. Sokan azt gondolják, hogy a legjobb árakat csak a bűvös tárgyalásokon lehet elérni, és azok dicsérik a csoportos beszerzés előnyeiket, akiknek semmilyen tapasztalata sincs ezen a téren. Még a gyakorló könyvtárosok között is akadnak olyanok, akik hisznek a konzorciumi beszerzés előnyeiben anélkül, hogy meggyőződtek volna róla, tényleg így van-e. Mint minden általánosítás esetén, itt is vannak kivételek. A szakirodalom szerint az együttműködő vállalkozások fele kudarcot vall: nem lehetnek tehát a könyvtári konzorciumok sem kivételek.

A konzorciumok számos előnnyel járhatnak a könyvtárak számára, ezért a szerző nem gondolja, hogy bojkotálni kellene ezeket, és mindenki maga tárgyaljon beszerzéseiről, csupán arra hívja fel a figyelmet: lássuk reálisan, mit lehet elérni és milyen komoly nehézségekkel járhat egy-egy partnerrel együtt dolgozni. Persze nem illik elhallgatni a csoportos beszerzés pozitívumait sem, az alacsonyabb költségeket, a jobb hozzáférést a meglévő és az új dokumentumokhoz, a nagyobb mennyiségű dokumentumot, kisebb, ill. megosztott kockázatot a közös eredmények elérésére, a tárgyalások delegálását (olyan szakértők révén, akikkel helyben nem rendelkezünk). Az utolsó két tényezőt nem szabad alábecsülnünk: sok könyvtárban hiányzik

a szükséges szakértelem és idő, ami elengedhetetlen az eredményes tárgyalásokhoz. Persze az is lényeges, hogyan lehet a közös érdekeket az egyes intézményekével összehangolni. Több egyeztetésre lenne szükség olyan kérdésekben, mint a konzorciumok korlátai, a működtetés többletköltségei stb. A közös fellépés révén meg lehet akadályozni az árak folyamatos és nehezen elviselhető emelkedését, de a szerződés lejártá után számolni kell azzal, hogy a következő évfolyam beszerzése már nehézségekkel fog járni. Kisebbségi könyvtárak sokszor jobban járnak, ha nagy folyóirat-kiadók helyett folyóirat-terjesztő cégek szolgáltatásait veszik igénybe.

A szerző arra a következtetésre jut, hogy folyóiratok esetében a könyvtárosok csak egymásban bíznak, és szabványos gyakorlatuk jó részét adottnak tekintik. Úgy véli, szükség lenne a konzorcium állandó költségeinek a részletes elemzésére is, és több figyelmet kell szentelni a csoportos tartalombeszerzés negatívumainak. Talán a közös érdekek helyett a saját intézményi érdekekre figyelő szemlélet kiindulópontja lehetne a folyóirat-beszerzésről folytatott vitának a jövőben.

(Murányi Lajos)

28/2012

PICKETT, Carmelita [et al.]: Revisiting an abandoned practice : the death and resurrection of collection development policies. – Bibliogr. **In:** Collection management. – 36. (2011) 3., p. 165-181.

Egy eltűnt gyakorlat nyomában: a gyűjteményfejlesztési szabályzatok halála és feltámadása

Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Gyűjtőköri szabályzat

A felsőoktatási könyvtárakban régóta szokás, hogy írott gyűjteményfejlesztési szabályzatot készítenek dinamikus gyűjtési gyakorlatuk házon belüli és kívüli kommunikálása érdekében. Időközben azonban, amint ez a szakirodalomból kiderül, a felsőoktatási könyvtárak felhagytak

ezzel a gyakorlattal. A cikk azt dokumentálja, miképpen vágott neki annak a nemes feladatnak a Texasi A&M Egyetem Könyvtára (library.tamu.edu), hogy felélessze a régi írott gyűjteményfejlesztési szabályzatot, és a folyamat részeként miképp mérte fel a gyűjteményfejlesztés akkori állapotát, és határozta meg, mely kutatási területen lenne igény nagyobb gyűjteményi támogatásra. A folyamat során a gyűjteményfejlesztést integrálták a könyvtárak szervezeti kultúrájába, majd a folyamatra reflektálva a szerzők egy példával illusztrálják, hogyan kell egy írott gyűjteményfejlesztési szabályzatot elkészíteni és gondozni a felsőoktatási könyvtárakban.

(Autoref.)

29/2012

SHEN, Lisa [et al.]: Head first into the patron-driven acquisition pool : a comparison of librarian selections versus patron purchases. – Bibliogr. **In:** Journal of electronic resources librarianship. – 23. (2011) 3., p. 203-218.

A használó által kezdeményezett állománygyarapítás: a könyvtáros által kiválasztott címek és a használó által vásárolt tételek összehasonlítása

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Használó; Igény

Bár az utóbbi időben sok tanulmány foglalkozott a használók által kezdeményezett állománygyarapítás (angol rövidítése: PDA) alkalmazásával és eredményeivel a felsőoktatási könyvtárakban, csak néhány érintette azt a kérdést, hogy a használók választása eltért-e és mennyiben a könyvtárosokétól. A cikk olyan címeket hasonlít össze, amelyeket egy kísérleti PDA-program során a használók választottak ki azokkal a tételekkel, amelyeket ugyanabból a listából a szakreferensek jelöltek ki beszerzésre. Az eredmények kiindulópontként szolgálhatnak olyan kutatásokhoz, amelyek a használók javaslatai alapján történő kiválasztás hatását vizsgálják a könyvtár állománygyarapítási munkájára.

(Autoref.)

30/2012

STAMISON, Christine M.: Developing a sound e-book strategy **In:** Information outlook. – 15. (2011) 5., p. 10-12.

Megfelelő e-könyv stratégia kialakítása a könyvtárakban

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Hozzáférhetőség; Marketing; Szolgáltatások használata

Az e-könyvek forgalma rohamosan nő, és ezzel együtt újabb és újabb e-könyv olvasók is megjelennek, ezek beszerzését a könyvtárakban át kell gondolni. Számításba kell venni a műszaki hátteret és az intézményi támogatást.

Az e-könyvek beszerzésének két útja van: a könyvtárosok által közvetített (staff-mediated) és a használók által kezdeményezett (patron-driven). Az elsőben az információszoftár iránítja az egész folyamatot, míg a másodikban ezt a feladatot a használókra bízák (pl. beszerzési kártya, ill. számlakeret rendelkezésre bocsátásával). Sok könyvtárban, különösen a felsőoktatási könyvtárakban kombinálják a kettőt.

Az e-könyvek beszerzésének anyagi vonzata is van, némelyik mű többre kerül így, mint a nyomtatott példány. El kell dönteni, hogy megkettőzzük-e a nyomtatott könyvek állományát az e-változattal (sok könyvkereskedő készít listát arról, mely nyomtatott kiadványainak van e-könyv változata is). Ezenkívül sok kiadó kínál választási lehetőséget az e-dokumentumok előfizetése és megvásárlása között.

A hardvert is számításba kell venni (az e-könyveket számítógépen vagy e-könyv olvasón jelenítjük-e meg, nincs-e az e-könyvnek olyan egyéni formátuma, amely különleges olvasókészüléket igényel). A következő annak eldöntése, hogy kölcsönözzük-e az e-könyv olvasókat a kereskedőtől (e tekintetben különböző szabályok vannak), le kell-e tölteni a tartalmat, az egész könyvhöz lehet-e hozzáférni, vagy csak egyes fejezetekhez.

Az e-könyvekre vonatkozó licenc módja hasonlíthat az elektronikus folyóiratokkal kap-

csolatos eljáráshoz. Az Amerikai Jogtudományi Könyvtárak Egyesülete és az IFLA tud segítséget nyújtani az elektronikus licenc kérdésében. El kell döntenünk, milyen hozzáférési jogokat akarunk (pl. örökös hozzáférés, örökös birtoklás, ill. hogyan lehet az előfizetést lemondani). Olyan kérdések vetődnek fel, mint a jogszerű használó meghatározása, a könyvek vagy a fejezetek könyvtárközi kölcsönözhetősége vagy a tudományos felhasználás. A digitális szerzői jogkezelése (DRM) külön szempont az egyes dokumentumok beszerzésénél. Némely kiadók és könyvtárellátók előfizetéses alapon árusítják a dokumentumokat, mások lehetővé teszik az egyéni válogatást. Nem árt mindegyiket kipróbálni, mielőtt valamelyik mellett elkötelezzük magunkat.

A megszerzett e-könyvek rendelkezésre bocsátásának is több formája van. A tartalmat feltehetjük a saját szerverünkre, és az is lehetséges, hogy csak egy link mutat a külső szerveren tárolt tartalomra. Azt is el kell döntenünk, hogy milyen formában szerepeltessük az e-könyv gyűjteményt a könyvtári katalógusban (pl. a cím vagy a gyűjtemény szintjén; az utóbbi esetben hogy lehet megtalálni az egyes konkrét tételeket), le-töltjük-e a MARC rekordot az e-könyv szolgáltatójától, vagy ennél alaposabb feltáráshoz van szükség. Mivel a legtöbb olvasó a Google felől közeledik, célszerű lehetővé tenni az állományunk indexelését a Google Scholar által. Akármilyen szolgáltatásokat is használunk, ezeknek együtt kell működniük egymással. Mielőtt kiválasztjuk az e-tartalmat, tudnunk kell, hogy csereszabatos-e a termék az egyéb információs eszközeinkkel.

A zsugorodó költségvetések korszakában fontos, hogy bizonyítani tudjuk az e-könyvekbe való beruházásunk megtérülését. Ennek legegyszerűbb módja a statisztikai adatok gyűjtése és elemzése. Vannak olyan kereskedelmi szolgáltatások, amelyek ezt elvégzik helyettünk. Ennek egyik legjobb példája a COUNTER (Counting Online Usage of Networked Electronic Resources) – sajnos nem minden e-kiadó adatai kompatibilisek vele.

Ha már van e-gyűjteményünk, azt erőteljesen reklámozni kell (szórólapon, hírlevelekben, az intraneten való értesítések révén), és speciális képzést is tarthatunk („e-könyv nap”, ill. a terjesztők által szervezett „webináriumok”).

(Mándy Gábor)

Lásd még 47

Állományvédelem

31/2012

PARKER, Stephen (ed.): Convergence of libraries, archives and museums. – Bibliogr. **In:** IFLA journal. – 37. (2011) 3., p. 187-245.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

Könyvtárak, levéltárak és múzeumok közeledése egymáshoz: közös megőrzési stratégiák. Tematikus szám, 8 közlemény

Digitalizálás; Megőrzés

Az IFLA Journal 2011. 3. számát a szerkesztő, *Stephen Parker* a könyvtárak, levéltárak és múzeumok (KLM) konvergenciájának, illetve a digitális megőrzés kérdésének szenteli.

Az első írás (*H. Brown*) általában a kulturális örökség megőrzésének kapcsolódási pontjaival foglalkozik. A megőrzés, a gyűjteményeknek a jövő számára való biztosítása a könyvtárak, levéltárak és múzeumok és a többi kulturális örökséget gondozó intézmények konvergenciájának kulcskérdése. Ez érvényes mind a „hagyományos”, fizikailag létező gyűjteményekre, mind az új digitális világra. A megőrzés-menedzsment alapvetően egy „látásmód”, mely keretet ad a gyűjtemény-megőrzés különböző stratégiáinak támogatáshoz és orientálásához. Az összekapcsolódó „festett vonalak” [K. S. Brown költői] metaforájával a tanulmány arra keres választ, hogy egy összekapcsolt „látásmód”-ból kiindulva miképp tudnánk potenciálisan kialakítani

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

32/2012

DOOLEY, Jackie M.: The OCLC research survey of special collections and archives. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

Az OCLC felmérése a különgyűjteményekről és archívumokról

Feldolgozó munka; Felmérés; Különgyűjtemény; Tudományos és szakkönyvtárak

2009-ben az OCLC Research 275 amerikai és kanadai tudományos könyvtárban mérte fel a különgyűjtemények és archívumok állapotát. Jelentésükben (*Taking our pulse : the OCLC Research survey of special collections and archives*) az adatok részletes elemzését követően ajánlásokat fogalmaznak meg. Ebből kiderül, hogy a három legkritikusabb terület: a férőhely, a digitalizálás, valamint az eleve digitálisan létrehozott dokumentumok („born-digital materials”) kezelése.

A jelentés megállapítja, hogy sok ritka és egyedi anyag marad feltáratlanul, és miközben a használói igények nőnek, az erőforrások zsugorodnak. Az archivális anyagok fele nem férhető hozzá online; egyes területeken csökkent a restancia, más területeken viszont nőtt. A jelenlegi nehéz gazdasági körülmények között nem lehet folytatni az eddigi gyakorlatot.

A felmérést megnehezítette az elfogadott mérőszámok hiánya, emiatt nehéz az egyes könyvtárak helyzetét összehasonlítani. A gyűjteményi adatok elemzéséhez normákra van szükség, ezek azt is megmutathatnák, hogy az elsődleges használói kört jól látjuk el.

A Tudományos Könyvtárak Szövetsége (Association of Research Libraries; ARL) 1998-as felméréssel összevetve a mai adatok óriási növekedésről tanúskodnak, és a könyvtárak kétharmada külső raktárakban kénytelen tartani sok

azokat a gyakorlati és hatékony stratégiákat, melyekkel össze lehet kötni a digitális és a fizikai világot. Néhány példával is szolgál a szerző a múlt (hagyomány) és jelen közötti *kapocs* megtartásának fontosságára, ami feltétele annak, hogy a jövő számára is megmaradjon. Indiában ez természetes, filozófiájuk része, hogy minden összefügg a világban, míg másutt a régészeti leletek adnak támpontot a múlt megismeréséhez (megőrzéséhez vagy elpusztításához – ld. Fülöpszigeteket), megint másutt a régi szobrokon látható táncmozdulatok lehetnek támpontjai a hagyomány felidézésének vagy újraélesztésének (Thaiföld). Az egyes megőrző intézmények közötti határok is eltűnőben vannak. A digitális megőrzés rendkívül komplex, nagyságrendileg is eltér a hagyományos kulturális örökségtől, de még égetőbb itt a hosszú távú gondolkodás, s nem kisebb szerepet játszik az együttműködés sem, ami persze a hagyományos kulturális örökség esetében sem mellőzhető.

A többi írás a témakör egy-egy kérdését bontja ki: a digitális megőrzés hasonlóságait (eltérő és azonos vonásait) vizsgálja India példáján *D. Katre*, majd a KLM-gyűjtemények szinergia-kérdéseivel foglalkozik *N. Prasad*.

Az indiai Kasmír főiskolásai közt meglévő digitális szakadékokat elemzi a negyedik tanulmány (*F. A. Loan*), az iráni nomád hallgatók információs igényeit a nyolcadik (*H. S. Dehpadekani* és *M. Porhamidi*).

Az utolsó blokk témája Nigéria: a digitális megőrzési stratégiák (*E. S. Gbaje*) és a minőségi könyvtártudományi oktatás (*A. N. Uhegbu*) kérdései kerülnek kibontásra.

(*Murányi Lajos*)

Lásd még 50, 65, 68

különgyűjteményi dokumentumot. Sok könyvtár informálisan együttműködik, de kevés közöttük a formális együttműködési szerződés.

Bár az olvasószolgálatban különösen sok kérdés vetődik fel, a mérőszámok hiánya miatt nem derülnek ki a részletek (a használók 43%-át sorolták az „egyéb” kategóriába), és ez problematikus, amikor a könyvtár hasznosságát kellene adatokkal alátámasztani.

A vizsgált intézmények túlnyomó részében többé-kevésbé megengedik, hogy a használók a feldolgozatlan anyaghoz is hozzáférjenek. Eltérő a könyvtárak gyakorlata a digitális fényképezőgépek használatát tekintve is. (Ahol nem engedik ezt meg, ott a szerzői jogokra, a dokumentumok esetleg helytelen kezelésére hivatkoznak, de olyan is előfordul, hogy a könyvtár másoló szolgálatának forgalom- és bevételecsökkenésétől tartanak.)

A gyűjteményeknek csak fele rendelkezik online katalógusrekordokkal, 44%-uk használ az interneten hozzáférhető keresési eszközt, 30%-uk viszont a könyvtáron belüli keresésekhez rendelkezik ilyennel (pl. szöveges lista, helyi adatbázis). Ha ezeket az offline keresési eszközöket konvertálni tudnák, a feltártság 75%-ra nőhetne. A 2005-ben publikált egyszerűsített adatbeviteli technikákat igen elterjedten használják (18% rendszeresen, több mint 50% alkalmilag). Az egységes feldolgozást az Archivists' Toolkit nevű szoftver nagyban elősegíti (a megkérdezettek harmada használta).

A digitalizálás egyik módja a kereskedelmi kiadók bevonása, ez viszont csökkentheti a nyílt hozzáférést, ezen a téren 2010-ben az ARL alapelveket fogalmazott meg.

Az eredetileg is digitális formában előállított dokumentumok gyűjtése és feldolgozása passzívan, szórványosan és korlátozott mértékben folyik, elsősorban a pénz, idő és szakismeretek hiánya miatt.

Az ajánlások között szerepel a szabványosított mérőszámok kidolgozása, az együttműködés fokozása, a veszélyeztetett audiovizuális dokumentumok kooperatív megőrzése, a helyi hozzáférés és könyvtárközi kölcsönzés kiterjedtebb

engedélyezése, az eredetileg digitális formában előállított dokumentumok feldolgozásának gyorsítása stb.

2011 júniusában együttműködés kezdődött a Research Libraries és brit megfelelője (RLUK) között. Kérdéses még, hogy a vizsgálatot ki lehet-e terjeszteni a LIBER könyvtáira is.

(Mándy Gábor)

Feldolgozó munka

33/2012

SEIKEL, Michele – STEELE, Thomas: How MARC has changed : the history of the format and its forthcoming relationship to RDA **In:** Technical services quarterly. – 28. (2011) 3., p. 322-334.

Hogyan változott a MARC: a formátum története és jövőendő kapcsolata az RDA-val

Dokumentumleírás története; Dokumentumleírási szabályzat; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás

A könyvtári automatizálás az 1950-es években kezdődött azokkal a korai törekvésekkel, amelyek a Kongresszusi Könyvtárat (LC) is a saját gyűjteménye feltárása érdekében egy automatizált rendszer kidolgozására ösztönözték. Ez vezetett egy kísérleti MARC projekt elindításához 1965-ben. A projekt sikere a MARC II-t eredményezte, és a Kongresszusi Könyvtár lett a géppel olvasható katalógusrekordok terjesztője. A MARC használata a 70-es években élte fénykorát, amit olyan katalógizálási szolgáltatások is elősegítettek, mint az OCLC (Ohio College Library Center) és az RLIN (Research Libraries Information Network). A Kongresszusi Könyvtár és az Amerikai Könyvtáros Egyesület MARBI (Machine-Readable Bibliographic Information) bizottsága gondozta a MARC módosításait. Az LC-MARC a 80-as években vált USMARC-ká, majd a 90-es évek végén MARC 21 lett

belőle. Az Angol-Amerikai Katalogizálási Szabályzat 2002. évi 2. kiadását felváltó Resource Description and Access számos változást hoz a MARC 21-ben, de a MARC 21 jó néhány eleme – különböző elnevezésekkel – már az RDA-nak is megfelel. Az általános fizikai jellemzők és a speciális fizikai jellemzők adatmezője az RDA-ban sokkal rugalmasabb lesz a változatos formájú média megjelölésére, és helyet biztosít a jövőbeli kifejezések számára is. A MARC 21 mezői közül a tartalom, a média és a hordozó típusának kifejezésére szolgáló 336-os, 337-es ill. 338-as fog bekerülni az RDA-ba. A MARC 21 szerzőségi közlést kifejező mezői szintén megváltoznak az RDA-nak való megfelelés érdekében: kiegészülnek a nevekkel kapcsolatos helyeket, címeket, működési területet, intézményi hovatartozást, a nemre és családra vonatkozó információkat közlő adatmezőkkel.

(Autoref.)

34/2012

VADALÀ, Maria Enrica: ISBD. Edizione consolidata preliminare. Le innovazioni del testo e il contributo della traduzione italiana. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 63-78. Res. angol nyelven

Az egységes ISBD előzetes kiadásának újdonságai és az olasz fordítás

Dokumentumleírási szabályzat; Terminológia

2010 márciusában jelent meg az egységes ISBD 2007-es előzetes kiadásának olasz fordítása. (A közvetlenül ezután megírt cikket annak ellenére változatlanul jelentették meg, hogy időközben – 2011 júliusában – megjelent az „igazi” egységes kiadás.)

Az ISBD nyolc (egy általános és hét szakosodott) szövegének egységesítése (ez a „bibliográfiai forradalom”) hosszú és bonyolult múltra tekint vissza. 1998-ban az FRBR megjelenése nyomán indult nagy vita erről a szabványról, a 2003-as berlini IFLA kongresszus hozta létre az

ISBD jövőjét vizsgáló munkacsoportot, melynek eredményeként az FRBR újdonságainak elfogadásáról döntöttek. Megoldandó problémaként merült fel a különböző ISBD-k egyöntetűségének hiánya, illetve a többformátumú dokumentumok leírásának megoldatlansága.

Az egységes kiadás bevezetője elemzi az ISBD és az FRBR viszonyát, és végigvezet az ISBD egész történetén. (A cikk ezt követően az angol szöveg terminológiai következetlenségeit és az olasz szóhasználatban bekövetkezett változásokat sorolja, az azonban nem derül ki, hogy előbbiek a végleges kiadásban is megmaradtak-e.)

(Mohor Jenő)

Katalógusok

35/2012

HOFMANN, Melissa A. – YANG, Sharon Q.: How next-gen R U? : a review of academic OPACs in the United States and Canada **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 6., p. 26-29.

Melyik katalógus mennyire „új generációs”? Online katalógusok vizsgálata az USA és Kanada felsőoktatási könyvtáraiban

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresés; Információtechnológia; Online katalógus

Miközben az új generációs katalógusokat már legalább öt éve emlegeti a szakirodalom, a könyvtári rendszerek forgalmazói más keresési megoldások és eszközök, úgynevezett *discovery tools* (a továbbiakban DT, ilyen például az Encore, a WorldCat Local és a Summon) kifejlesztését fontolgatják. Az USA és Kanada 260 könyvtárában (ez kb. a könyvtárak 10%-a) ezért felmérést kezdeményeztek azt megállapítandó, hogy az egyes katalógusok mennyire „új generációsak”.

Az egyes interfészeket egyenként vizsgálták meg. A vizsgálatnak meglepő eredménye volt,

hogyan egyes helyeken (14%) egyidejűleg használják az integrált rendszer online katalógusát és a DT-eket. Az intézmények 69%-a csak az OPAC-ot kínálja, 2%-uk pedig csak DT-eket. Az online katalógust a cikk „legacy catalog”-ként, kb. örökölt katalógusként említi. Egyes DT-k viszont igénylik az online katalógus beiktatását.

A felmérés az új generációs katalógusok jellemző vonásaiként a következőket határozta meg:

1. Egyetlen belépési pont az összes könyvtári dokumentumhoz (az analitikus tételekhez is). – Ezt a vizsgált katalógusok 4%-a teljesítette, és 3% adott hozzáférést a cikkek teljes szövegéhez. A közös lekérdezés funkciója igen sokszor hiányzik.
2. Korszerű webes interfész – 50%.
3. „Gazdagított” tartalom: borítóképek – 46%, ismertetések, tartalomjegyzék, kivonatok – 33%, címkék, címkefelhő – 12%, rangsorolás – 10%.
4. Fazettás navigálás (a találatok csoportosított megjelenítése, a keresés további szűkítéséhez) – 13% (ennek 83%-a a DT-knél).
5. Minden oldalon Google-szerű egyszerű keresőablak, linkkel az összetett kereséshez – 9%; több keresési lehetőség felajánlása, majd a későbbi képernyőkön ennek elhagyása – 76%.
6. Relevancia a kölcsönzési statisztikák és a többpéldányok figyelembevételével – egyetlen online katalógus vagy DT sem nyújtotta ezt a lehetőséget.
7. Erre gondolt...? – helyesírás-ellenőrző: 33%, szöveges javaslat: 11%.
8. Javaslat/kapcsolódó anyagok – egyetlen online katalógus vagy DT sem nyújtotta ezt a lehetőséget. 34%-nál szerepelt hiperlink a nevek, tárgyszavak és tárgyi kategóriák esetében, továbbvezetve a használt.
9. Használói vélemények, ismertetések – 14% enged a használóknak, hogy tartalmat beírjanak a rekordba (11% tesz lehetővé címkézést, 7% ismertetést, 4% rangsorolást, 1% észrevételeket; összefoglaló beírását egy sem).
10. Hírek RSS-ben – 3%.

11. Integráció a közösségi hálózatok webhelyeivel (Twitter, Facebook, Delicious) – 8%.

12. Állandó linkek (PURL) – 23%.

Megállapították, hogy az új generációs katalógusok ismervei csak elvéve fordulnak elő az „öröklött” katalógusokban. Mind a 12 vizsgált jellemzővel egy katalógus sem rendelkezett. Csak 3%-uknál találták 6-nál több jellemző együttes előfordulását, ezek mind a DT-k közé tartoztak. A fazettás navigáció szintén a DT-re volt jellemző, az integrált rendszerek online katalógusai közül csak a Koha, az Auto-Graphics és a Polaris nyújtott erre lehetőséget. A vizsgált mintában az intézmények 16%-a használt DT-eket, arányuk azonban növekszik.

(Hegyközi Ilona)

36/2012

LOGINOV, Boris – MUSTAFINA, Irina: Svodnomu katalogu - 10 let In: Biblioteka. – (2011) 6., p. 12-17.

Tízéves az Oroszországi Közös Katalógus

Közös katalógizálás; Központi katalógus -online

A két nemzeti könyvtár 2001 júniusában alapította a LIBNET Nemzeti Információs-Könyvtári Központot az Oroszországi Könyvtárak Közös Katalógusa (Svodnyj katalog bibliotek Rossii=SKBR) és az országos közös katalógizálási rendszer fejlesztéséhez szükséges irányítási és hardver/szoftver feladatok megoldására. 2011-ben az SKBR 4,5 millió bibliográfiai rekordot tartalmazott, 175 egyedi felhasználóként és 14 regionális együttműködésben 436 tagként regisztrált könyvtár töltött le tételt. A katalógus építésében 51 könyvtár vesz részt, ahonnan a feladatra kiképzett 180 munkatárs kapott katalógizálási jogot. A keresések száma 6,7 millió volt.

Az SKBR 1998-tól tartalmazza az új beszerzéseket, a retrospektív bibliográfia az 1946–1979 időszak kivételével a 18. századig nyúlik vissza. A katalógus alapját továbbra is a két nem-

zeti könyvtár elektronikus katalógusai képezik, a közös munkában részt vesznek a regionális könyvtárak (évi mintegy 70 ezer rekorddal), a legnagyobb ágazati és felsőoktatási könyvtárak. A rekordok a GOST 7.1-2003 szabvány szerint a bővített bibliográfiai leírás elemeit, a tárgyi és a BBK (orosz osztályozási rendszer) szerinti osztályozási jelzeteket tartalmazzák. A különgyűjtemények feldolgozásának köszönhetően a legteljesebb az 1708–1917 időszak, valamint az 1980-tól beérkezett állomány feldolgozottsága. A hiányzó időszakot a „Vsâ Rossiâ”(Egész Oroszország) adatbázisban lehet keresni.

A közös katalógizálásban részt vevőket öt kategóriába sorolták:

- nemzeti könyvtárak;
- ún. báziskönyvtárak (kötelesek az SKBR-ből hiányzó, hozzájuk érkező dokumentumok folyamatos katalógizálására, új tagok toborzására és képzésére; jogosultak a LIBNET központ oktatási tevékenységével kapcsolatos szolgáltatások kedvezményes igénybevételére);
- katalógizálók (jogosultak az SKBR-ből hiányzó dokumentumok online katalógizálására, az állományukban lévő dokumentumokhoz a leírások letöltésére);
- könyvtárak (az SKBR használói, jogosultak a rekordok letöltésére és a saját állományukban lévő raktári jelzet megadására);
- könyvtári egyesülések (az SKBR használói, a katalógusba a regionális együttműködési jelzetet viszik be, és nem saját könyvtárüket).

A nemzeti könyvtárak kivételével a könyvtárak fizetnek a rekordok átvételéért (7 rubel/rekord). A bázis- és a katalógizáló könyvtárak között kölcsönös elszámolási rendszer működik (egy újonnan létrehozott rekord ellenében négy rekordot lehet átvenni).

Az információ útja: a dokumentumok a kiadótól a Könyvkamarán keresztül eljutnak a nemzeti könyvtárakba, ahol a kötelempéldányokat 1–3 hónap alatt feldolgozzák az SKBR-ben. Vétel esetén a tenderek miatt az átfutási idő fél évnél is több lehet. Bár a katalógizáló könyvtárak közvetlenül a könyvkereskedőtől vásárolnak,

az átfutási idő – a helyi kiadványok kivételével – hosszabb, mint a nemzeti könyvtárakban. A báziskönyvtárak ellenőrzik a bibliográfiai tétel meglétét az SKBR-ben, ha megvan, bemásolják a helyi katalógusba, ha nincs meg, új rekordot hoznak létre. Míg a katalógizáló könyvtárak az online feldolgozást az SKBR-ben végzik, és az egységes besorolási adatokat tartalmazó rekordot töltik le a helyi katalógusba, a nemzeti könyvtárak először saját rendszerükben dolgozzák fel az új tételt és töltik át az SKBR-be. Emiatt duplumok is előfordulhatnak.

Az SKBR gyenge pontja, hogy nem eléggé operatív, a használó könyvtárak igényeinek 60-90%-át tudja teljesíteni. A jobb eredményhez a munkatársak további képzése, a szakmai információk naprakész ismerete szükséges. Ezért a LIBNET honlapján 2010-ben elektronikus folyóiratot indítottak, évente tudományos konferenciákat szerveznek. A LIBNET 2020-ig szóló fejlesztési koncepciójában a cél az internetalapú, egységes oroszországi információs-könyvtári rendszer létrehozása. Ez az ország valamennyi könyvtárában lévő állomány integrációját és a dokumentumok ingyenes elérhetőségét jelenti. A jövőben is a központi hely az SKBR-é lesz, egy kereső pont és az osztott könyvtári állomány navigációs rendszerének kialakításával.

(Viszocsekné Péteri Éva)

37/2012

NIENERZA, Heike – SUNCKEL, Bettina – MEIER, Berthold: Unser Katalog soll besser werden! : Kataloge und Portale im Web-2.0-Zeitalter. Ergebnisse einer Online-Umfrage im HeBIS-Verbund. – Bibliogr. läbjegyzetben **In:** ABI-Technik. – 31. (2011) 3., p. 130-149.

Res. angol nyelven

Katalógusok és portálok a Web 2.0 korában: a HeBIS hálózat online felmérésének eredményei

Felmérés; Gépi könyvtári hálózat; Online katalógus; Portál; Információtechnológia

A HeBIS hálózat 2010. december 13. és 2011. január 21. között online felmérést végzett a tagkönyvtárak katalógus-interfészének és portáljának értékelésére. Összesen 16 különböző típusú könyvtár vett részt a vizsgálatban. A felmérés megtervezésében és kivitelezésében a HeBIS hálózat munkatársait egy hallgatói csoport is segítette, melynek tagjai a Darmstadti Főiskola Információtudományi tanszékén folytatott bachelori könyvtári tanulmányaik részeként teljesítették a feladatot. Közel 22 ezer kitöltött kérdőív érkezett vissza, ez a szám minden várakozást felülmúlt. Az egyes könyvtárak egyedi értékelésétől függetlenül a tanulmány az eredmények átfogó ismertetésére vállalkozott. Összefoglalóan elmondható, hogy az online katalógusok klasszikus funkciója, nevezetesen a teljes könyvtári állomány hatékony visszakeresését biztosítani és tájékoztatást nyújtani a dokumentumok helyéről és elérhetőségéről, az internet és a közösségi web korában még mindig a legfontosabb a használók számára.

(Autoref.)

38/2012

PRESTON, Carrie A.: Cooperative e-book cataloging in the OhioLINK library consortium. – Bibliogr. 28 tétel **In:** Cataloging & classification quarterly. – 49. (2011) 4., p. 257-276.

E-könyvek közös katalógizálása az OhioLINK könyvtári konzorciumon belül

Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Közös katalógizálás; Munkaszervezés

2004 óta az OhioLINK Adatbáziskezelési és Szabványosítási Bizottságának tagjai közösen dolgoznak 44 ezer könyv bibliográfiai rekordjának elkészítésén és terjesztésén. A korábbi eredmények, valamint a legfontosabb munkatársak személyes tapasztalatai alapján a cikk azt

vizsgálja, hogyan történik a munkamegosztás, a katalógizálási szabályok és folyamatok megbeszélése a konzorciumon belül. Két esettanulmány segítségével illusztrálja, hogyan jön létre, fejlődik és igazodik a változó körülményekhez egy közös e-könyv katalógizálási projekt. Bemutatja a jelenlegi gyakorlatban rejlő kihívásokat, és javaslatokkal szolgál más olyan könyvtárak és konzorciumok számára, amelyek közös katalógizálási projekt elindítására készülnek.

(Autoref.)

39/2012

THOMAS, Bob: Name disambiguation - learning from more user-friendly models. – Bibliogr. 18 tétel **In:** Cataloging & classification quarterly. – 49. (2011) 3., p. 223-232.

A nevek egyértelműsítése érdekében tanuljunk a használóbarát modellekből!

Besorolási adatok egységesítése; Dokumentumleírási szabályzat; Igény; Online katalógus; Személynév

A könyvtári katalógusok nem adják meg a szükséges segítséget használóiknak ahhoz, hogy könnyen és magabiztosan kiválaszthassák azt a személyt, aki iránt érdeklődnek. A szerző példaként bemutat olyan webes szolgáltatásokat, amelyek jobban segítik az információkeresőket az azonos nevű szerzők megkülönböztetésében. Elemzi azokat az okokat, amelyek a könyvtári katalógusok e hiányosságáért felelősek. Ezután azt vizsgálja, mennyi információra van szüksége a használónak a nevek egyértelmű megállapításához, hogyan lehet ezt az információt beszerezni és megosztani, és milyen módon lehet az információt megjeleníteni a könyvtári katalógusokban.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

40/2012

FICHMAN, Pnina: A comparative assessment of answer quality on four question answering sites. – Bibliogr. 46 tétel **In:** Journal of information science. – 37. (2011) 5., p. 476-486.

A válaszok minőségének összehasonlítása négy online referenz szolgáltatásnál

Hatékonyág; Honlap; Online üzemmód; Referenz

Az online referenz szolgáltatások, ahol a weboldalakon önkéntesek közösségei válaszolják meg a kérdéseket, esetenként gyorsabb, olcsóbb és színvonalasabb szolgáltatást nyújtanak, mint a hagyományos intézmények. Azonban más Web 2.0-s platformokhoz hasonlóan a felhasználók által létrehozott tartalom információs minőségével kapcsolatban gondok is felmerülhetnek. A cikk négy online referenz szolgáltatásnál (Askville, WikiAnswers, Wikipedia Reference Desk és Yahoo Answers) hasonlítja össze a válaszok minőségét. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy 1. a webhelyeken hasonló együttműködés zajlik, amely sokféle eredményre vezet, és a válaszok pontossága, teljessége és hitelességének ellenőrizhetősége jelentős eltéréseket mutat; 2. az, hogy adott esetben többen is válaszolnak, nem mindig eredményez jobb információt; teljesebb és hitelesebb válaszokhoz vezet ugyan, de nem eredményez jobb pontossági szintet; és 3. egy-egy online referenz szolgáltatás népszerűsége nem mutat korrelációt az általa adott válaszok minőségével, mindhárom mértéket tekintve.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

41/2012

GSTREIN, Silvia: VuFind : ebooks on demand Suchmaschine. – Bibliogr. **In:** Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare. – 64. (2011) 2., p. 229-232.

VuFind: az „E-könyvek igény szerint” keresőfelülete

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus dokumentum; Központi katalógus -online

Az „E-könyvek igény szerint” hálózat páneurópai digitális dokumentumküldő szolgáltatás a világ bármely részén élő felhasználók számára, amely a public domain körébe tartozó (szabadon felhasználható) dokumentumokról igény szerint kínál digitalizálást a részt vevő könyvtárak állományából. Jelenleg a hálózatnak 12 európai országból összesen 30 tagja van. A szolgáltatásra a részt vevő könyvtárak katalógusrekordjában elhelyezett EOD-gomb hívja fel a figyelmet. Már a szolgáltatás első éveiben igény mutatkozott egy olyan közös interfészre, amellyel az összes digitalizálásra felajánlott könyv kereshető lenne. 2009-ben egy értékelési folyamat után a VuFind nevű nyílt forráskódú szoftver alkalmazása mellett döntöttek, és a részt vevő könyvtárak állományából vittek be rekordokat. 2010 végére elkészült a közös interfész (<http://search.books2ebooks.eu>), amely jelenleg 12 könyvtár több mint 1,8 millió rekordját teszi elérhetővé közvetlen hozzáférést nyújtva a már digitalizált tételekhez, valamint az igény szerinti digitalizálásra felkínált könyvekhez.

(Autoref.)

42/2012

TAYLOR, Ben: The situation facing UK public libraries and the need to change the status and approach of interlending **In:** Interlending & document supply. – 39. (2011) 3., p. 134-141.

A brit közkönyvtárak helyzete és a változás szükségessége a könyvtárközi kölcsönzésben

Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Közművelődési könyvtár

A közkönyvtárak fenntartói a megszorítások közepette igen nehéz helyzetben vannak Nagy-Britanniában. Kiszervezéssel, önkéntesek alkalmazásával, közös szolgáltatásokkal próbálkoznak. A nagyközönség reakciói többfélék: vannak, akik mindenáron nyitva akarják tartani a könyvtárakat, mások kevesebb, de jól szolgáltató könyvtárral is beérnék.

A szerző úgy véli, jó lenne, ha a jövőben a brit közkönyvtárak nem akarnának differenciálatlanul „mindent, mindenkinek, mindig” szolgáltatni. Fel kell készülniük arra, hogy szervezeti formájuk megváltozik; és az új szervezeti formát stratégiai igényeiket szem előtt tartva kell megválasztaniuk. Ezt követően a londoni közkönyvtárak példáján mutatja be számításait, és tesz javaslatot a szolgáltatások fejlesztésére, vet fel takarékosági intézkedéseket.

A londoni közkönyvtárakban a szolgáltatások elérése vagy személyes könyvtárlátogatás során, vagy az online katalógusokon keresztül történik. A 33 könyvtárfenntartó hatóság az olvasói igényeket megelőlegezve, proaktív módon szerzi be a dokumentumokat, néhányan előzetes igényfelmérésekre is építenek. A beszerzési kommunikáció elektronikus adatcserével zajlik, a katalógus-adatok átadását is beleértve. A dokumentumok könyvtári felszerelésben érkeznek be az egyes könyvtárakba vagy az elosztóhelyre.

A beszerzésnek olyan módja is van, amikor a könyvtár valamilyen konkrét igényre reagál (az olvasó olyan dokumentumot kér, amely nincs ott az adott könyvtár polcain). A szolgáltató ezt az igényt könyvtárközi kölcsönzéssel is teljesít-

heti. A potenciális kölcsönadó könyvtár megállapításához igénybe veszik a UnityUK vagy a Talis Base adatbázist. A könyvtárközi kölcsönzés alapfeltétele a megfelelő feldolgozás és az együttműködés.

A londoni könyvtárak egy év alatt közel 32 ezer könyvtárközi kölcsönzést fogadtak és közel 24 ezret teljesítettek. Összesen 36 millió könyvet kölcsönöznek, a könyvtárközi kölcsönzési forgalom tehát a teljes forgalomnak csak alig 0,1%-a. Költségei a könyvtár költségvetésének 1%-át teszik ki, tehát egy normál kölcsönzésnek a tízszeresébe kerülnek.

A könyvtárközi kölcsönzés a könyvtárak költségvetésében jelenleg igen csekély részesedéssel bír. A szolgáltatásokat tekintve adatok csak a megvalósult tranzakciókról vannak. A könyvtárközi kölcsönzés kiváló szolgáltatás kevesek számára. Költségeit a következők határozzák meg: az állomány minősége, az igények, a gyarapítási keret nagysága, a szállítás költsége, az adminisztráció költségei és a beszedett térítési díjak. A térítési díjából csak a tényleges költségek kb. 4%-a folyik be.

A könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás iránti alacsony kereslet a következőkből adódhat: a helyi könyvtár állománya kielégíti az igényeket; a fenntartók közötti együttműködések révén szélesebb a választék; az olvasó más lehetőséget választ a beszerzésre; az olvasót elriasztja a térítési díj; a szolgáltatást jobban kéne propagálni.

A szerző azt javasolja, hogy az egyes fenntartók a bevált külföldi (például dán, francia, holland) példák és a kutatási eredmények alapján a következőkre törekedjenek:

- hozzáértő kiválasztásra és használati elemzésre, külső szakértők bevonásával,
- átfogó és megfelelő mélységű állomány létrehozására (ezt minták és összevetések igazolják),
- a teljes körű elektronikus adatcserére és a pénzügyek integrálására (E4libraries szabvány),
- a konzorciumi beszerzésre,
- a feldolgozás csak a National Acquisitions Group (NAG) minimális előírásai és a BIC

- osztályozási kategóriái szerint történjen,
- a katalógus legyen böngészhető és kommentálható,
- közös logisztikai, menedzsment- és szállítási megoldásokra,
- a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés helyett gyorsbeszerzésekre és kölcsönösségi megállapodásokra a fenntartók között.

Három nagy partneri együttműködés megszerzése már előrehaladott stádiumban van: 1. London Libraries Consortium, 2. a London Requests szolgáltatáshoz szorosan kapcsolódva egy hét körzetet összefogó beszerzési projekt, 3. közös könyvtári szolgáltatások több körzet – Kensington, Chelsea, Hammersmith, Fulham, City of Westminster – összefogásával.

(Hegyközi Ilona)

Tájékoztatói eszközök

43/2012

FRANZ, Gregor: Interlingualer Wissensaustausch in der Wikipedia : warum das Projekt noch kein Welt-Erfolg ist und von Möglichkeiten, dies zu ändern. – Bibliogr. **In:** Information Wissenschaft und Praxis. – 62. (2011) 4., p. 183-190.

Res. angol nyelven

Új projekt a Wikipédia egyes nyelvi változatai közötti ismeretcsere előmozdítására

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció; Enciklopédia, lexikon; Szerkesztés -tudományos kiadványoké

A Wikipédia sok nyelven kínál ismereteket az interneten. Az azonban kevésbé köztudott, hogy a Wikipédia egyes verziói nagyrészt önállóak és függetlenek egymástól. Terjedelmükben és a szócikkek számában egyaránt nagy különbségek mutatkoznak. Még az azonos címszavakhoz tartozó szócikkek is jelentősen eltérnek hosszúságuk, struktúrájuk és tartalmuk tekintetében.

Az egyes nyelvi változatok közötti ismeretcsere kulcsfontosságú lenne a kárba vesző információ átadására. A tanulmány leírja a jelenlegi helyzetet, utal az eddigi kezdeményezésekre, és röviden bemutatja a WikiLINC-et (Wikipedia's Interlingual Initiative for a Network of Communities), amely új koncepció a különböző wikipédiák közötti tudáscsere megvalósítására.

(Autoref.)

44/2012

WALTERS, William H. – LINVILL, Anne C.: Bibliographic index coverage of open-access journals in six subject areas. – Bibliogr. **In:** Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 62. (2011) 8., p. 1614-1628.

A nyílt hozzáférésű folyóiratok szereplése a bibliográfiai adatbázisokban hat szakterületen

Adatbázis; Felmérés; Folyóirat; Hozzáférhetőség; Indexelés

A cikkben ismertetett kutatás azt vizsgálta, hogy hat szakterület (biológia, számítástechnika, közgazdaságtan, történelem, orvostudomány és pszichológia) nyílt hozzáférésű folyóiratai és cikkei mennyire szerepelnek 11 bibliográfiai adatbázisban. Azt is áttekintették, hogy a folyóirat tartalma, terjedelme, kiadójának típusa, kiadójának nagysága, az első nyílt hozzáférésű szám megjelenésének dátuma, a kiadás helye (régioja), nyelve, a közreadásért fizetendő díj és az impakt faktor szerint milyen eltérések tapasztalhatók. Két adatbázis, a Biological Abstracts és a PubMed nagyon jól lefedi a nyílt hozzáférésű folyóiratokat, szakterületeiken a nyílt hozzáférésű cikkeknek 60–63%-át indexelik. Öt adatbázis mérsékelten jó (22–41%), négy pedig viszonylag szerény lefedést (0–12%) mutat. A következőknek van jó esélyük arra, hogy bekerüljenek az adatbázisokba: biológiai folyóiratok, csak angol nyelven megjelenő folyóiratok, magas impakttal rendelkezők, a cikkek publikálásáért ezer dollárt vagy annál többet kérők. A következőknek vi-

szont szinte semmi esélyük sincs a bekerülésre: afrikai, ázsiai vagy közép- és dél-amerikai nyílt hozzáférésű kiadók cikkei. A 11 adatbázis közül négy dolgozza fel az üzleti alapon publikált cikkeket lényegesen nagyobb arányban, mint az egyetemek, tudományos társaságok, nonprofit kiadók és kormányzati intézmények által közreadott cikkeket. Végezetül: három adatbázis (EBSCO Academic Search Complete, ProQuest Research Library és Wilson OmniFile) kisebb mértékben szerepelteti a nyílt hozzáférésű cikkeket, mint az ezeknek megfelelő, előfizetéssel beszerezhető folyóiratok cikkeit.

(Autoref.)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

45/2012

GARCIA GUILLEN, Émilie – TOMIC, Sylvie: Un service public pensé pour la diversité : L'action vis-à-vis des immigrés à la Toronto Public Library et à la Queens Library de New York. – Bibliogr. l'abjegyzetben **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 56. (2011) 5., p. 81-86.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Bevándorlók könyvtári ellátása Torontóban és Queensben

Könyvtári hálózat; Nemzetiségi olvasó; Városi könyvtár

Toronto és a New York-i Queens környéke a bevándorlók által legsűrűbben benépesített terület. A múlt század óta folyamatosan érkező bevándorlók eleinte elsősorban európaiak voltak, a napjainkban tömegesen érkeznek többnyire ázsiai országokból jönnek családgyesítés vagy munkakeresés címén, illetve politikai menekülteként. Jelenleg az itt élő több mint 2 millió 320 ezer fő 45–47%-a idegen ajkú. Több mint 190 országból

érkeztek, és 160 különféle nyelven beszélnek. Közel 30%-uk csak törve beszéli az angolt.

Queens városrész lakóinak szociális elmaradottsága szorosan összefügg alacsony iskolázottságukkal, az angol nyelv nem kielégítő ismeretével, annak gyenge gyakorlati és írásbeli használatával. A Toronto környékiek helyzete hasonló, de 10%-ban kiegészül az ún. „allophone” jelenséggel, vagyis azzal, hogy Kanada egyik hivatalos nyelvét sem beszélik. Valamelyik ázsiai nyelven próbálnak boldogulni a mindennapokban. Így az angol és a francia után a harmadik leggyakrabban használt nyelv a kínai.

A térségben lévő könyvtárak nem hagyhatták figyelmen kívül e jelenséget. Toronto és Queens az ő igényeiket is szem előtt tartva szervezte meg azt a könyvtári hálózatot, amely napjainkban a világ két legnagyobbika. A torontói 99, a queensi 66 könyvtárat fog össze. Egyedi küldetésnyilatkozataik ellenére egy közös vonás, a közös cél mindegyikben fellelhető. Ez nem más, mint az információszabadság legmesszebbmenő elismerése, és a sokféle etnikum igényeinek maradéktalan kielégítése. Vagy ahogy a queensi könyvtár nyugalmazott igazgatója Gary E. Strong fogalmazott: „... célunk, hogy minden szükséges információt és ismeretet megadjuk olvasóinknak, hogy ezáltal is teljes egészében részesüljenek a mi demokráciánkból...”

Az információhoz való hozzáférés alappillére a fogadó ország nyelvének magas szintű értése és használata. Queens könyvtársai ezért használóképzési programjaik egy részét a felnőttnevelés köré szervezik: angol nyelvű filmvetítéseken, írás-olvasástanításon, kétnyelvű foglalkozásokon, valamint ún. beszélgetősarkokon vesz részt átlagban több mint háromezer felhasználó. A már fejlettebb nyelvtudással rendelkezők idegen nyelvű előadásokat hallgathatnak, melyek témája szorosan kapcsolódik mindennapjaikhoz. Ezek célja, hogy megkönnyítsék a kanadai beilleszkedést: egészségügy, oktatásügyi kérdések, iskolarendszerek, jogi-civil státusz, állampolgárság és a napi élet minden szempontja feldolgozásra kerül. Torontóban a *Library Settlement Program*

keretében egyes könyvtárak egy-egy városrész szociális munkását is foglalkoztatják. Ők napi szinten tartják a kapcsolatot az általuk gondozott személyekkel, akik e könyvtárakban olvasóként jelennek meg, hogy iskolai tanulmányaikhoz információhoz jussanak. A szociális munkás az összekötő kapocs a könyvtár–olvasó–iskola között. A *News American Program* sok nyelven, tudatosan összeválogatott könyvekből, irodalmi alkotásokból áll, hogy megkönnyítse az újonnan bevándorlók napi életét, és szórakoztatva segítse őket a beilleszkedésben. A könyvtárak sokirányú tevékenységét az erre szakosodott *Multikulturális Szolgáltatások Tanácsa* folyamatosan figyelemmel kíséri, segíti, ellenőrzi. A két hálózat olvasóinak összetételét, szociális helyzetét, etnikumát rendszeresen elemzik, hogy a szolgáltatások megszervezésében a legjobban tudjanak alkalmazkodni igényeikhez. Itt is és a könyvtárakban is sok az idegen ajkú szakember, ezzel is elősegítve az idegen kultúrák közötti kölcsönös megértést. Annak ellenére, hogy a két tengeren túli hálózati modell nem alkalmazható pontosan a francia és az európai könyvtárakban, sok ötletet adhat a különböző kulturális háttérű olvasók hatékony kiszolgálásához.

(Pajor Enikő)

46/2012

HOWE, Abigail: Best practice in disability provision in higher education libraries in England specializing in art, media, and design. – Bibliogr. **In:** New review of academic librarianship. – 17. (2011) 2., p. 155-184.

Fogyatékkal élő hallgatók segítségének bevált módszerei művészetre, médiára és formatervezésre szakosodott angol felsőoktatási könyvtárakban

Beteg olvasó; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár-művészeti, irodalmi; Felmérés; Igény; Szolgáltatások

Az elmúlt évtizedekben hozott törvények nyomán az Egyesült Királyság felsőoktatási könyvtáraiban fontos kérdés lett a fogyatékkal élő

hallgatók ellátása. Több tanulmány is foglalkozott a törvények nyomán kialakult gyakorlattal, mint például azzal, amelyik a speciális oktatási igényűekkel és a fogyatékkal élőkkel foglalkozott (*Special Educational Needs and Disability=SENDA*). Egyik sem vizsgálta azonban a művészetre, médiára és formatervezésre (MMF) szakosodott felsőoktatási könyvtárak hallgatóinak ellátását, vagyis azt a diákcsoportét, amelyben a közfelfogás szerint jóval magasabb a fogyatékkal élők, elsősorban *diszlexiások* aránya. A tanulmány először a szakirodalmat tekintette át, hogy képet kapjon a kérdéses területről, és információkat nyerjen a kutatási eszköztár kialakításához. Strukturált megfigyelések és félig strukturált interjúk segítségével próbálták meghatározni a bevált módszereket (*best practice*) és a legfontosabb problémákat az MMF hallgatókat kiszolgáló nyolc angol könyvtár célzott mintája alapján. Minden intézményben volt szakember a fogyatékkal élő hallgatók segítésére, és sokan innovatív, bevált módszereket alkalmaztak. A résztvevők megerősítették, hogy a vizsgált népességben igen magas a fogyatékkal élők aránya, mégsem került sor egyedi bánásmódra az MMF hallgatók körében, noha a diszlexiával kapcsolatos mérések magas értékeket mutattak. Az eredmények többnyire alátámasztották a szakirodalom eredményeit, és olyan bevált módszerek kerültek felhasználásra az ajánlások megfogalmazásában, melyek iskolákban és továbbképző intézetekben, illetve a felsőoktatásban is alkalmazhatók. A cikk függelékében a témakörhöz tartozó fontos ajánlások olvashatók.

(Autoref.)

47/2012

KONOVALOVA, Mariâ Pavlovna: Problemy i puti formirovaniâ fonda special'nyh bibliotek v sovremennyh usloviâh. – Bibliogr. 17 tétel **In:** Bibliotekovedenie. – (2011) 4., p. 47-54.

Az állományalakítás jelenlegi problémái és útjai a vakok könyvtáraiban

Állományalakítás; Vak könyvtárhasználó

A könyvtártudományban és a gyakorlatban a könyvtári állomány alakítása az egyik legfontosabb irány, bár magát a fogalmat csak az 1970-es években határozták meg.

A könyvtár típusát és ennek megfelelően az állományalakítás optimális módszerét a régió gazdasági feltételei, szociális összetétele, a lakosság száma és igényei határozzák meg. A látássérült olvasók sajátos igényei miatt a vakok könyvtárai lényegesen eltérnek a többi könyvtártól. A pontírášos, hangos és síkírású könyvek racionális mennyiségi és minőségi megoszlásához a hibrid állományalakítás elvét kell követni, beleértve a nyomtatott kiadványokat, mikrofilmeket és elektronikus dokumentumokat is. A vakok speciális könyvtáraiban az állományalakítás igénye már az 1950-es években kiéleződött, amikor egy minisztertanácsi határozat szerint 19 új könyvtárat kellett megszervezni vakok számára a területi, járási és köztársasági központokban, és kialakítani a levelezéssel történő hagyományos és könyvtárközi kölcsönzést. A területi tudományos könyvtárak Braille-írášos gyűjteményeiket ekkor adták át ezeknek a könyvtáraknak.

A Kalugai Területen 1955 végén nyitották meg a vakok könyvtárát. Az 1950-es évek végén 300 látássérült olvasója és 650 ezer Braille-írášos könyve volt. Kezdetben a gyarapítás forrásai a regionális központi könyvtár (hangos könyvek), a területi könyvellátó (síkírású könyvek) és a Rassvet szaküzlet (Braille-könyvek) voltak. Az 1960-as években a hangos könyvek még tekerceken voltak, az 1970–1980-as évektől párhuzamosan gyarapodott a hanglemezállomány is. A jelenlegi helyzetet Oroszországban az olvasás támogatására és fejlesztésére irányuló nemzeti program foglalja össze. A könyvtári rendszer egészében érzékelhetők a Szovjetunió szétesése és más negatív, elsősorban gazdasági folyamatok következményei. A világgazdasági válság miatt a könyvtárak finanszírozása az utóbbi években elérte a kritikus határokat, a költségek csökkentése elsősorban a gyarapítást érinti. Ezért alternatív forrásokat kell keresni, amit a vakok könyv-

tárainak esetében a szociális ellátó rendszerrel történő integráció jelenthet. A 2000-es évektől Oroszországban a szociális ellátó rendszer létező, anyagi, szakmai és szervezeti forrásokkal rendelkező intézmény lett, munkatársai keresik a fogyatékkal élők szociokulturális rehabilitációját és adaptációját javító mechanizmusokat, így a vakok könyvtáraival való kapcsolatot is.

A kalugai könyvtárban új könyvtári modellt dolgoztak ki, amelyben stratégiai célként a látássérültek információellátását fogalmazták meg a számukra elérhető formában lévő elektronikus és nem elektronikus forrásokból. A finanszírozási problémák megoldását segíti a területi kormányzó személyes erkölcsi és anyagi támogatása, valamint a területi közgyűlés és a Vakok Oroszországi Állami Könyvtára. A könyvtár mellett működő tanácsban különböző ágazatok, a demográfiai és szociális politika képviselői vesznek részt.

A könyvtár állományában 200 időszak kiadvány található, köztük 30-nál több cím szociális témájú. Az új hordozók megjelenésével épül a videotár és médiatár, a katalógusban új fejezeteket kellett nyitni.

A szociális szférával folyó együttműködésnek köszönhetően a könyvtárba beiratkoznak a különféle fogyatékkal és betegséggel élők is, a könyvtár művelődési és rehabilitációs-szabadidős központtá alakul. Az olvasótábor bővülésével szükségessé vált a szakkönyvtárak és a szociális intézmények állományának bővítése és közös használata, ennek érdekében a közös katalógus építése és elektronikus formában történő átadása az érdekelt intézményeknek.

Eredmények: a területi könyvtári rendszerben létrejövő állományok, a rehabilitációhoz szükséges műszaki eszközök beszerzése, különböző intézményekben felolvasó körök alakítása, területi fesztiválok szervezése a fogyatékkal élők számára.

(Viszocsekné Péteri Éva)

48/2012

ROUSKOVÁ, Zdena: Bezbariérová.knihovna.cz : spojení se světem handicapovaných In: Čtenář. – 63. (2011) 7/8., p. 288-290.

Akadálymentes könyvtári portál a fogyatékkal élők számára

Beteg olvasó; Hozzáférhetőség; Portál

Csehországban 2007-ben minden tizedik ember egészségkárosodásban szenvedett. Számos helyen találkozunk velük a hétköznapi életben, de nem minden nyilvános könyvtár érhető el a sérültek számára. A téma nem új, a könyvtárak szolgáltatásai mégsem teljesen akadálymentesek, ezért hallgatói kezdeményezésre létrejött a *bezbariérová.knihovna.cz* (akadálymentes könyvtár) projekt, hogy valós és gyakorlati segítséget nyújtson az érintetteknek.

A fogyatékkal élő használókat a portál négy csoportba sorolja: érzékszervi sérültek (nem látók, nem hallók), mentálisan és testileg sérültek. A könyvtárosokat a velük kapcsolatos információk megszerzésére, önképzésre inspirálja. A témához kapcsolódik a siketek jelnyelvének ismerete, a könyvtár valamennyi részlegébe való akadálymentes bejutás lehetősége, a címzett információszolgáltatás, személyes jelenlét és támogató segítségnyújtás, amelyeknek minden könyvtárban szabványosan működniük kellene.

A portál projektet a brnói egyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszéke hozta létre az MA képzés keretében. A portál létrehozása

mellett a program fontos célja egy normatíva kidolgozása *Handicap Friendly* néven, valamint két alkalommal könyvtárosok számára ehhez kapcsolódó szeminárium tartása. Az újonnan létrehozott portál hasznos ismereteket tartalmaz: a sérültekkel kapcsolatos jogszabályokat, adatbázist a szervezetekkel való kapcsolattartáshoz, szakemberek cikkeit, tanácsadó szolgáltatást.

A projekt keretében a *Handicap Friendly* normatíva kidolgozásához létrehoztak egy könyvtárosokból és szakemberekből álló csoportot. Saját (*Handicap Friendly*) csoportos logo kialakítását tervezik, amely a szabvány alapja lenne, nem csak a portál, hanem a könyvtárak számára is egységes használatot biztosítva. A logo információt szolgáltatna arról, hogy (a négy közül) mely sérült csoportok számára biztosít a könyvtár akadálymentességet (siketeknek, vakoknak, mentálisan sérülteknek, mozgáskorlátozottaknak).

A szemináriumok gyakorlati tapasztalati ismeretekkel szolgálnak a könyvtárosok számára az akadálymentes könyvtárak kialakításához, a használókkal való jobb kommunikációhoz.

A projekt által nem csak a könyvtárosok, hanem a fogyatékkal élők is a normatívának köszönhetően jobban tájékozódhatnak az igénybe vehető szolgáltatásokról. Hosszú távon pedig valamennyi nyilvános könyvtárnak alkalmassá kell válnia a hasonló hátránnyal küszködő embertársaink kiszolgálására.

(Prókai Margit)

Lásd még 53

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 72

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 56

Vezetés, irányítás

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

49/2012

MORTON-OWENS, Emily G.: Editorial and technological workflow tools to promote website quality. – Bibliogr. **In:** Information technology and libraries. – 30. (2011) 3., p. 91-98.

Szerkesztési és technológiai munkafolyamatok mint eszközök a honlap minőségének javítására

Hatékonyaság; Honlap; Munkafolyamat; Szoftver

A könyvtári honlapok a könyvtár mint intézmény egyre inkább látható reprezentációi, ezért a honlap minősége fontos eszköz arra, hogy hozzáértést és megbízhatóságot sugározzon a használók számára. A honlap szerkesztésének munkafolyamata (workflow) az egyik módja a minőség biztosításának. A folyamatban a használók is szerepet kaphatnak mint szerzők vagy szerkesztők, a tartalom különböző munkaállomásokon megy keresztül, amelynek során ellenőrzik a nyelvtant, a helyesírást, a stílust és a formátumot. Egy könyvtár workflow rendszert használt arra, hogy bevonja a könyvtárosokat a tartalom előállításába. A rendszer, amelyet *Drupal*-ban (nyílt forráskódú tartalomkezelő szoftver) alkalmaztak, megoldotta a koordináció, minőség és átfogó tartalom problémáit, amelyek a könyvtár korábbi, statikus honlapjára jellemzők voltak.

(Autoref.)

Pénzügyi és gazdasági kérdések

50/2012

KESKITALO, Esa-Pekka: Costs and benefits of a shared digital long-term preservation system. – Bibliogr. **In:** LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

A hosszú távú megőrzési rendszerek költségei és előnyei

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Költség-elemzés; Megőrzés

A tanulmány azt a költség-haszon elemzést mutatja be, amelyet 2010-ben a finn nemzeti digitális könyvtári projekt keretében a hosszú távú digitális megőrzéssel kapcsolatban végeztek.

Az elemzés azon a feltételezésen alapult, hogy mintegy 200 levéltár, könyvtár és múzeum fog osztozni a hosszú távú digitális megőrzési (angol rövidítéssel: LTP) rendszeren. A „rendszer” kifejezés nem csak a kísérő információtechnológiát jelenti, hanem a humán erőforrást, szervezeti struktúrákat, szabályzatokat és a támogatási mechanizmust is.

A költségelemzés azt mutatta, hogy az LTP-rendszerrel kapcsolatban az első 12 évben összesen 42 millió euró költség fog felmerülni, tehát évente átlagosan 3, 5 millió euró. Az emberi erőforrás és az információtechnológiai beruházások a legfőbb költségtényezők. Az elemzés a kezdeti időszak után évi 4 milliós költséget jósol.

Az elemzés összehasonlította az osztott LTP-rendszerrel, ill. az anélküli forgatókönyveket. Az eredmények szerint az osztott rendszer jelentős haszonnal jár. A fejlesztés és bevezetés időszakában az osztott rendszer 30 millió eurós előnyt jelent azzal az alternatív forgatókönyvvel szem-

ben, ha 5 különálló LTP-rendszert vezetnének be. A későbbi periódusokban évi 10 millió euróra becsülik az előnyt. Az első 12 évben az összes költséghaszon kb. 100 millió eurót tenne ki.

(Autoref.)

Lásd még 42

Személyzet

51/2012

EDGE, John – GREEN, Ravonne: The graying of academic librarians: crisis or revolution? In: Journal of access services. – 8. (2011) 3., p. 97-106.

Őszülő felsőoktatási könyvtárosok: válság vagy forradalom?

Egyetemi könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárostoborzás; Könyvtáros-utánpótlás; Munkabér, alkalmazás

A könyvtárosok átlagéletkora más szakmákhoz viszonyítva az USA-ban a hetedik legmagasabb. Külön problémát jelent, hogy négy távozóból három vezető pozíciót tölt be. A „baby boom” generáció (az 1946 és 1963 között születettek) legtöbbször 2018-ra eléri a nyugdíjkorhatárt. Egy ideje azt jósolják, hogy a felsőoktatási könyvtárakban ez gondot okoz majd – egyfajta „agyelszívást” és könyvtároshiányt eredményez.

Az USA Munkaügyi Statisztikai Irodája ugyanakkor például azt jósolja, hogy a nyugdíjazások következtében jobbak lesznek a frissen végzetek elhelyezkedési esélyei, és előfordulhat, hogy a képzőintézmények magasabb felvételi keretszámokkal reagálnak. Akár megismétlődhet az a korábban tapasztalt ciklikus folyamat, amikor a munkaerőhiány és a -felesleg egymást váltották.

Némi reményt jelent, hogy az Y (más néven millenniumi) generáció (az 1979 és 1994 között születettek) közül sokan most állnak munkába. A most végző új könyvtáros-generációra az a

jellemző, hogy pályamódosító, többnyire rendelkezik munkatapasztalatokkal, és csak 16%-uk fiatalabb 30 évesnél. Másként vélekednek, és másként viselkednek, mint elődeik. Többségük nyitottabb, kulturális sokszínűség jellemzi őket, magabiztosak az új technológia és a web használatában (ők a digitális bennszülöttek, a netgeneráció). Szívesen dolgoznak csoportban, elfogadják mentoraik tanácsait. Elképzelhető, hogy képzettségüknek köszönhetően új lendületet visznek a könyvtáros szakma életébe. Szeretnek értelmes munkát végezni, ezért számukra kedvező, hogy a könyvtárakban terjed az értékelés gyakorlata. (Az összképhez tartozik a következő is: James Neal aggóva írt a felsőoktatási könyvtárakba bekerülő „vad” szakemberekről, akik – mivel más szakmákból jöttek, vagy online oktatásban részesültek, tehát nem szocializálódtak a könyvtáros szakmában – felforgatják a felsőoktatási könyvtárügy normáit és gyakorlatát.)

Maga a könyvtári munka is sokat változott az utóbbi évtizedekben. Új munkakörök létesültek, a nem hagyományos munkakörök aránya 16%-ról (1985) 23%-ra nőtt (2005). A 35 évesnél fiatalabbak csaknem 40%-a ilyen munkakörben dolgozik (webes eszközökkel, közösségi tartalommal). A fiatal könyvtárosok másféleképpen tanulnak, és másféle végzettséget szereznek, mint elődeik; a technológiai mellett menedzsment-kompetenciákat is elsajátítanak.

Hogy kiből lesz könyvtárvezető a jövőben? Mielőtt a fiatalok lehetőséget kapnak, gondolni kell a mostani középvezetők meggyőzésére is, hogy lépjenek előre a ranglétrán. Erre Paula Kaufman számos érdekes ötlettel szolgált, például a korábban rugalmasabb munkakörök létrehozása, a munkatársak egyéni szempontjainak figyelembevételével, vagy lehetőség biztosítása a vezetői poszt kipróbálására. Ugyanakkor gondoskodni kell arról, hogy a fiatalabb és az idősebb generáció módszeresen megossza egymással hasznos tudását – mindkét félnek van mit átadnia a másik számára.

A helyzet nem megoldhatatlan: Kanadában – ahol a szakirodalom tanúsága szerint öt évvel

járnak az USA előtt – gondosan kezelték a generációváltás problémáját, ezért viszonylag simán lezajlott. 2000 és 2005 között a 35 évnél fiatalabb könyvtárosok száma majdnem megduplázódott.

(Hegyközi Ilona)

52/2012

LEBIGRE, Loïc: Emploi-compétences : chiffres clés et tendances autour d'un marché ouvert In: Documentaliste. – 48. (2011) 2., p. 22-29.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Munkaköri kompetenciák: a francia könyvtáros egyesület 2010. évi felmérése az információs szakemberek képzettségéről és megbecsüléséről

Dokumentáló -felsőfokú; Felmérés; Képesítés; Munkabér, alkalmazás; Munkakör

Franciaországban a szakmai képzés 2005-től különösen fontos alappillére mindenfajta dokumentátori, infokommunikációs diplomának. A francia könyvtáros egyesület, az ADBS legutolsó ilyen irányú felmérése igazolja ezt. Nemrégiben tette közzé azt a 2010-es felmérését, amelyben a megkérdezettek majdnem fele az érettségi után még legalább négy évig tanult, tehát felsőfokú diplomával rendelkezik. A felmérés a könyvtáros, dokumentátor, információs-kommunikációs szakemberek képzettségét, felkészültségét, anyagi megbecsültségét, az információs-dokumentátori kompetenciákat, a technikai, technológiai fejlettséget, a munkához való hozzáférés lehetőségét, az ilyen típusú szakemberek saját és az őket foglalkoztatók szakmai szükségleteit, az előremenetel lehetőségeit, a belső kapacitásmenedzsment megoldásokat és sok más egyebet is vizsgált. Mindezt összevetette a technológiai fejlődéssel, az ennek következtében kialakuló szükséges szakmai kompetenciákkal, a jövőbeni várható és elvárható professzionális fejlődéssel.

A jelenlegi beszámolók még csak nagy vonalakban közlik a legfontosabb eredményeket,

a részeredmények kibontása még hátravan a rendkívül nagy ívű, rengeteg adattal dolgozó 2800 kérdőívből. A kérdésekre kapott válaszok jól tükrözik a szakmai sokszínűséget, a fontos irányvonalakat, a jelenleg létező képzések átláthatósági és átjárhatósági problémáit. A részletes vizsgálódás összképet ad nemcsak a szakmáról, hanem az ADBS tevékenységéről is. Az egyesület az egyik elsődleges gazdája a szakmai képzéseknek, a napjainkban létező közép- és felsőfokú tanulmányoknak. Honlapjuk számos új tanulási lehetőséget kínál, de összességében nehéz megállapítani, hogy az egyes formációk elvégzése után milyen munkakör tölthető be. Az nyilvánvaló, hogy a jól bevált, régen megszokott könyvtáros, információs-kommunikációs klasszikus képzés háttérbe szorul az utóbbi 15 év újfajta, gazdag kínálata mögött, amely a webtechnológiáktól a versenytársfigyelésen át, az automatizált kereséstől a szemantikus webig mindent magában foglal. Az egyik gondot az okozza, hogy a gazdasági és mérnöki iskolák ugyancsak felkínálják e kurzusokat. Sőt, 2013-tól ezek egy részét minden felsőfokú képzésben alapozó tantárgyként kívánják majd tanítani. Egyértelmű, hogy a média/net/y generáció az új technológiákat alkalmazó hivatásokhoz, míg a régebbi, idősebb szakemberek a kommunikációs, hagyományos könyvtári területekhez, szakágakhoz vonzódnak. A szakemberek 60%-a a szolgáltatásmenedzsment, 51%-a az információkeresés, 37%-a a szolgáltatások és alkalmazások üzembe helyezése, 28%-a az információmenedzsment, 16%-a pedig az adminisztrációs és szervezeti modellek kidolgozásán fáradozik. A felmérés kitér a munkavállalói kompetenciák mérésére is.

A változás munkaadói oldalról új munkalehetőségeket kínál. Például az új típusú vállalkozások rendszeresen beépítik a rizikófaktor-csökkentő és innovációs szakterületekbe az „információs” munkahelyet. Ennek ellenére a jelenlegi francia nagyvállalatok 36%-a vagy még nem, vagy már nem alkalmaz infokommunikációs szakembert a vállalat menedzsmentjében. Akkor hol van e szakembereknek az igazi helye? A kérdésre ne-

héz a válaszadás, mert a legutóbbi felmérések (2002, 2009) összesen körülbelül 80 ezer információval foglalkozó (könyvtáros, levéltáros, tudás-információmunkás, infokommunikációs szakember, dokumentátor stb.) szakember létéről adnak hírt, miközben a felmérésekben ezer alatti az őket képviselő mintavétel. Ha az arányokat megvizsgáljuk, ez nem nevezhető reprezentatív vizsgálatnak.

Érdekes, hogy a leginkább professzionális munkát végzőknek csak a 20%-a döntheti el saját maga, hogy milyen eszközt használ a munkájához. Bizonyára ez is egyik oka lehet annak, hogy a többség elégedetlen az előmeneteli, anyagi és erkölcsi megbecsüléssel. Az átlagkereset 26, 359 euró/év (körülbelül 2200 euró havonta). A fiatalok jobban érzik magukat. Talán azért, mert erőteljesen védik érdekeiket. Sokkal nyilvánvalóbban, mint elődeik. Még akkor is, ha harcossá válnak és szakmai ismereteik között tudás- és tapasztalathiányból sok ellentmondás feszül. Már a felmérés eredményeinek előzetes összegzése is számos értékes adatot szolgáltat és egyértelmű irányt mutat, hogy a vállalatoktól a könyvtárakig és információs központokig bezárólag milyen felkészültségű szakemberekre van szükség.

(Pajor Enikő)

Lásd még 17

Marketing, közönségkapcsolatok

53/2012

VIMERCATI, Armando – PIROLA, Aldo: Come! I'll see you in the Library : a project implemented by public libraries in Milan in collaboration with „Fondazione Cariplo” and „Fondazione Vodafone” to foster social integration **In:** Bibliothek. – 35. (2011) 3., p. 391-394.

Res. német nyelven

A milánói közkönyvtárak társadalmi integrációt elősegítő programja

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Könyvtárpropaganda; Városi könyvtár

A cikk a milánói városi könyvtári hálózat „Gyere! A könyvtárban találkozunk” nevű kezdeményezését mutatja be. A program, amelyben öt szomszédos külvárosi könyvtár vett részt, rendezvények szervezésére koncentrált (előadások, fűzőtanfolyamok, információs-műveltségi tanfolyamok stb.). A kulturális egyesületek bevonásával zajló projekt célja a milánói közkönyvtárak szerepének erősítése a társadalmi integráció támogatásában (különös tekintettel a bevándorlókra).

(Autoref.)

Lásd még 16, 49, 73

Felhasználók és használat

Általános kérdések

54/2012

GUMULAK, Sabina – WEBBER, Sheila: Playing

video games: learning and information literacy. – Bibliogr. **In:** Aslib proceedings. – 63. (2011) 2/3., p. 241-255.

A videojátékok, a tanulás és az információs jártasság

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Használók képzése; Játék

A cikk azt vizsgálja, mi motiválja a fiatalokat arra, hogy videojátékokat játsszanak, és mennyire érzik, hogy a videojátékok révén könnyebben tanulnak és információs jártasságra tettek szert. Huszonnyolc 12–19 éves, Észak-Angliában lakó fiatalemberrel készítették interjút, akik élvezettel játszanak videojátékokat.

A videojátékokat szórakozási céllal és kihívást keresve játsszák. A válaszolók 89%-a azt nyilatkozta, hogy tanult valamit a játék során, beleértve olyan készségek elsajátítását, amelyek a való világban is alkalmazhatók. A válaszolók sokféle szöveget használtak a játék során felmerülő problémák megoldásakor, illetve új játékok kiválasztása során. Információs viselkedésük elemzése azt mutatta, hogy olyan tevékenységeket folytattak (például keresést, értékelést), amely megfelelt az információs jártasság modelljeinek, és ezek a tevékenységek szerepeltek a SCONUL (az egyetemi és főiskolai könyvtár-igazgatók társasága) információs jártassági modelljében is (Seven Pillars). Az interjúalanyokról kiderült, hogy eltökélten dolgoznak a játékok során adódó problémák és talányok megoldásán, ahelyett hogy valamilyen könnyű megoldást választanának.

A könyvtárosok és más nevelők tervezhetnének olyan információs jártasságot közvetítő játékokat, amelyek kihívást jelentenek a tanulók számára, és a problémamegoldó megközelítést igénylik. Figyelembe kell venniük ennek során természetesen azt is, hogy a tanulók a videojátékok különböző műfajait kedvelik. A tervezéshez a cikk megadja a játékosok prioritásait, és az információs jártassági modellt kibővíti a viselkedés középpontba helyezésével.

(Autoref. alapján)

55/2012

STONE, Graham – PATTERN, Dave – RAMSDEN, Bryony: Does library use affect student attainment? : a preliminary report on the Library Impact Data Pro-

ject. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

Hatással van-e a könyvtárhasználat a hallgatói teljesítményre? Előzetes jelentés a Library Impact Data projektről

Egyetemi hallgató; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárhasználat; Szolgáltatások használata

A jelenlegi gazdasági viszonyok arra kényszerítik a brit egyetemeket, hogy maximális mértékben kihasználják erőforrásaikat, és a legjobb értéket nyújtsák. Ezzel egyidejűleg állandó figyelem irányul a hallgatói tapasztalatokra és arra, hogy minden hallgató képességei kiteljesedjenek egyetemi tanulmányaik alatt.

A Huddersfieldi Egyetem belső vizsgálata szerint határozott összefüggés mutatható ki a könyvtárhasználat és a diplomaeredmények között, és az is jellemző, hogy a drága könyvtári forrásokat fakultásonként és kurzus szinten egyaránt kevésbé használják. A több mint 700 kurzus adatai háromféle könyvtárhasználati mutatót alkalmaznak: az elektronikus források elérését, a könyvkölcsönzést és a könyvtár elérhetőségét vetették egybe a (névtelenített) hallgatói nyilvántartás adataival.

Az első eredmények rávilágítottak, hogy a könyvtárhasználat és az évfolyam közötti összefüggést nem vizsgálták eléggé alaposan. 2011 januárjában a Huddersfieldi Egyetem partnereivel, a De Montfort, az Exeter, a Lincoln a liverpooli John Moores, a Salford és Teeside Egyetemmel közösen JISC-támogatást nyert el annak a hipotézisnek a bizonyítására, hogy „számos egyetemen statisztikailag kimutatható összefüggés van a könyvtári aktivitás és a hallgatói eredmények között”.

A huddersfieldi egyetemi könyvtárosok szorosan együttműködtek az oktatókkal is bizonyos kiválasztott kurzusok esetében, hogy feltárják, mi okozhatta a könyvtári források meghökkenően alacsony használatát. A legkisebb használatot mutató szakterületek és kurzusok azonosításával a szolgáltatások javítását tűzték ki célul, például:

– a kurzusok profiljának megállapítását, hogy

- meg tudják határozni az egyes kurzusok sajátosságait és hallgatóit, ami hatással lehet a könyvtárhasználatra;
- a források célirányos reklámozását az igények felmerülésének helyén;
 - az oktatók figyelmének felhívását az információforrásokra, különösen az elektronikus forrásokra és a témafigyelő szolgáltatásokra;
 - a bevezetési folyamat áttekintését;
 - az információforrások célzott elosztását a hatékonyság érdekében;
 - megfelelő személyzet biztosítását, hogy az év legfontosabb időszakaiban állandó segítség álljon a hallgatók rendelkezésére.

A tanulmány a projekt kezdeti eredményeiről számol be, és felméri, hogy a mérhető célokat elérték-e a résztvevők:

- elegendő mennyiségű adatot gyűjtöttek-e be a partnerektől,
- bizonyították-e valamennyi adat statisztikai fontosságát,
- a hipotézist teljesen vagy részben igazolták-e minden típusú adat és partner esetében.

(Autoref.)

Használat- és igényvizsgálat

56/2012

DESRICHARD, Yves – EVANS, Christophe: Lecteurs du Bulletin des bibliothèques de France In: Bulletin des bibliothèques de France. – 56. (2011) 5., p. 50-54.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Bulletin des bibliothèques de France olvasói

Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Használoi szokások

A BBF több évtizedes életében elérkezett az idő egyfajta számvetésre: a szakmabeliek mely csoportjai, hányan és kik, miért olvassák a folyóiratot? A megközelítően pontos kép megrajzolásához a „Vita” rovatban megjelent vélemények,

könyvismertetések, olvasói tetszésnyilvánítások összesítésén kívül erőteljesen hozzájárult az a 407 kérdőív, amelynek 87%-át (341 válasz) elektronikus formában, 16%-át (66 válasz) papír formában küldték vissza a könyvtárosokból, dokumentátorokból, könyves szakemberekből álló olvasók. Ha számba vesszük, hogy 2010 folyamán 1075 előfizetője volt a BBF-nek, akkor ez azt jelenti, hogy körülbelül az olvasók 38%-a válaszolt a megkeresésre.

A kérdőív összeállításának egyik fontos módszertani eleme volt, hogy a kitöltés ne vegyen igénybe öt percnél többet. Másik célkitűzésük pedig az, hogy a szerkesztők képet kapjanak arról, hogy a folyóirat tematikus számaival mennyire elégedettek a felhasználók, vannak-e ezen kívül speciális igényeik? Ha igen, melyek ezek, és melyek azok az egyéb szempontok, amelyekkel vagy gazdagítani lehetne a tartalmat, vagy figyelembe venni a jövőben a folyóirat szerkezetének, profiljának esetleges átalakítása során.

A felmérés egyik érdekessége az volt, hogy napjainkban, amikor mindenkinek szűkös az ideje, a papíralapú válaszolók 40%-a ugyancsak a nyomtatott BBF számokat kedveli. A kérdés azért is lényeges, mert az e- vagy a hagyományos változat olvasottsága, az egyik erőteljesebb használata felveti a kérdést: hosszú távon melyik változatot érdemes megtartani? Ha a papír változat megszűnik, milyen formája legyen az e- változatnak? Ugyanilyen szerkezetű, hasonló tartalmú vagy mindenben teljesen alkalmazkodik a digitális világ elvárásaihoz? Az olvasók jól ismerik a BBF öt rovatból álló tagolását, melyből három állandó – Tanulmányok, Kitekintés, Kritikák, – míg a másik kettő – Apropó, Vita – szabálytalan időközönként váltakozik.

A felhasználók több mint 70%-a nő, ami első sorban a pályán lévők nemi egyenlőtlenségének megoszlását mutatja. Ám, ha a beosztás, a ranglétra felső szintjein lévők szerint vizsgáljuk, akkor a férfiak jelenléte messzemenően kimagaslik a női vezetőkkel való összehasonlítás során. Talán túlzottan is sok a magas vagy igen magas beosztású férfi olvasó. A válaszolók között 20 évnél fiatalabb nem volt, 32%-uk 20–29 éves,

a 30–39 évesek kétszer többen voltak, mint a 40–49 vagy 50–59 évesek. E jelek alapján elmondható, hogy még a „digitális bennszülöttek” körében is népszerű a folyóirat. Arra a kérdésre, hogy miért olvassák a folyóiratot, a leggyakoribb válasz: „mert könyvtáros vagyok.” Majd: „mert az újdonságokat szeretem követni”, „az újdonságokat, az új fejlesztéseket ebből tudom meg”, „amikor fontos és nagyon pontos keresést, referenz munkát végzek, a BBF-et forrásbázisnak tekintem és akként használom”, „újdonságokat, érdekességeket, innovációs megoldásokat keresek blogom számára”. A „Milyen folyóiratot szeretne olvasni?” kérdés már önmagában sugallja, hogy ez a változat tökéletesen nem felelhet meg mindenki elvárásának. Érkeztek is javaslatok. Ezek hangsúlyozottan a szociális, közösségi web bevonásának, a cikkek, tanulmányok kommentálásának hiányát róják fel.

Jó lenne több külföldi szerző, külföldi kitekintés, sokan örülnének rövidebb tanulmányoknak, sokan ellenkezőleg, még részletesebb, még hosszabbat szeretnének. A gyakorlati szemléletűek több gyakorlati tapasztalatot bemutató cikk közreadását, az elméleti szakemberek ezek csökkentését kívánják. Még számos egyéb összefüggés olvasható ki a kérdések elemzéséből. A legfontosabb azonban nyilvánvaló: a folyóirat jövőbeni kiadása a digitális világ fejlesztéseinek nyomdokain kell, hogy haladjon.

(Pajor Enikő)

57/2012

HOWARD, Vivian: What do young teens think about the public library?. – Bibliogr. **In:** The library quarterly. – 81. (2011) 2., p. 321-344.

Tizenévesek véleménye a közkönyvtárról: egy kanadai nagyvárosban folytatott vizsgálat eredményei

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Igény; Kommunikáció-használókkal; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások használata

A cikk egy kelet-kanadai városban végzett kutatásról számol be, amelynek során 12–15 évesek véleményét vizsgálták a közkönyvtárakról. Az első fázis kvantitatív vizsgálat volt, amely az általános elégedettség arányát és a közkönyvtárak használatának gyakoriságát mérte fel. A második fázis kvalitatív módszert (fókuszcsoportok) alkalmazott a kezdeti vizsgálati eredmények értelmezésére és gazdagítására. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy bár a legtöbb tizenévesnek ebben a városban pozitív összképe van a közkönyvtárról, nem túl gyakori könyvtárlátogatók. Ennek okaként többek között a könyvtárosokkal való kapcsolat, vonzó rendezvények, fiataloknak szóló attraktív könyvtári honlap és a tizenévesek bevonásának és részvételi lehetőségének hiányát említették meg.

(Autoref.)

58/2012

HUNTER, Ben – PERRET, Robert: Can money buy happiness? : a statistical analysis of predictors for user satisfaction. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 37. (2011) 5., p. 402-408.

Van-e összefüggés a költségvetés és a használói elégedettség között? Statisztikai elemzés

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használó; Hatékonyság; Költségvetés; Statisztika; Szolgáltatások használata

A szerzők a LibQUAL+™ 2007. évi adatait és az ACRL (Association of College and Research Libraries) „könyvtári trendek és statisztika” adatbázisát elemezték annak megállapítására, hogy van-e statisztikailag jelentős korreláció a könyvtári költségvetések és használati statisztikák, valamint a használói elégedettség között. A vizsgálat az ACRL-hez tartozó 73 egyetemet érintette. Az eredmények szerint a nagyobb,

jobban finanszírozott egyetemek használói több információforrás elérésére számítanak, de nem mutatnak nagyobb elégedettséget. A szerzők nem tapasztaltak jelentős összefüggést a könyvtárhasználati statisztika és a használói elégedettség között. Arra a következtetésre jutottak, hogy a várt összefüggés hiánya a LibQUAL+™ módszer használói elégedettséget mérő eszközének korlátaival magyarázható, vagy az ACRL statisztika mennyiségi mérőeszközeinek nehézkes használata akadályozza a használói elégedettség pontos előrejelzését.

(Autoref.)

59/2012

MULLIGAN, Adrian – MABE, Michael: The effect of the internet on researcher motivations, behaviour and attitudes. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 67. (2011) 2., p. 290-311.

Az internet hatása a kutatók motivációira, viselkedésére és hozzáállására

Elektronikus publikáció; Felmérés; Kommunikáció; Kutató -mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

A cikk azzal foglalkozik, hogy a nyomtatott kiadványokról az elektronikus környezetre való áttérés hogyan hatott a kutatók motivációjára és viselkedésére a tudományos kommunikáció terén. Egy vizsgálat során mind mennyiségi, mind minőségi kritériumok alapján vizsgálták a témát, három szakaszban. Az első szakaszban a kutatókat érintő kérdéseket vizsgálták (fókuszcsoporthal és interjúkkal); a másodikban 6344 kutató körében végeztek részletesebb online felmérést; a harmadikban telefoninterjúkat készítettek, hogy jobban megismerjék a különböző csoportok közötti eltéréseket. A vélemények eltéréseit az egyes tudományágak között is vizsgálták. Azt találták, hogy a kutatók viselkedésében történtek változások, igen kis mértékben változott viszont a publikálási motivációjuk. Szeretnék megszerezni más kutatók adatait, de kevésbé

hajlanak arra, hogy saját adataikat másokkal megosszák. A kutatók nagyon vegyesen ítélik meg a repositóriumokat. Nagyra értékelik viszont a lektorálás lehetőségét. Túlzottnak érzik az aggodalmat, miszerint a túl sok publikálás a minőség rovására megy.

További kutatásokra van szükség annak felmérésére, milyen hatással van – a vizsgálat idején is érzékelhető – külső nyomás a kutatók motivációira és viselkedésére. A vizsgálandó témák közé tartozik a finanszírozó szervek növekvő befolyása, a gazdasági visszaesés és hatása az intézményi költségvetésekre, valamint a digitális forradalom előrehaladása.

A jelenlegi kutatás azt sugallja, hogy amíg a technológia pozitívan befolyásolta a tudományos kommunikáció hatékonyságát, a tudományos információcsere mögött rejlő motivációk viszonylag változatlanok maradtak. A tudományos kommunikáció üzleti modelljének változásai csak akkor lesznek sikeresek, ha továbbra is kielégítik a kutatók motivációit és igényeit.

(Autoref.)

60/2012

PATERSON, Lorraine – LOW, Boon: Student attitudes towards mobile library services for smartphones **In:** Library hi tech. – 29. (2011) 3., p. 412-423.

Egyetemi hallgatók viszonya a mobil könyvtári szolgáltatásokhoz

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Információtechnológia; Telefon

A cikk mennyiségi és minőségi adatokkal szolgál a diákok mobilkészítéshasználatáról, és azt elemzi, milyen előnyökkel járnak a számukra a mobil könyvtári szolgáltatások a felsőoktatásban. A vizsgálat kezdeti szakaszában egy online felmérésre került sor, amely 1716 résztvevőt vonzott. Ezt követte két, hat alsó- és öt felsőévesből álló vitacsoport megalakítása. A vizsgálat egy korábbi felmérésre támaszkodott,

melyet a University of Edinburgh információs szolgálata végzett 2010 márciusában.

Az okostelefonok számának drámai növekedése a diákok körében egy nyolc hónapos időtartam alatt meglepő volt: 17% 2010 márciusa és novembera között. Emellett a diákok 68%-a tervezte azt, hogy telefonját okostelefonra cseréli.

Mivel a diákok nem tudtak visszajelzést adni a *University of Edinburgh* mobil könyvtári szolgáltatásairól (minthogy még nincsenek), véleményük csak feltételezéseken alapul és változhat. A cikk bizonyítékkal szolgál a könyvtáraknak annak eldöntéséhez, érdemes-e mobil könyvtári szolgáltatásokba fogniuk. Bemutatja a mobil eszközök használatának elterjedését az egyetem és a könyvtár kontextusán belül, és jelzi, milyen szolgáltatásokat tartanak a diákok a legfontosabbnak.

A tanulmány képet ad egy gyorsan fejlődő technikai területről, ahogy az a vizsgálat során megjelenik. Fontos, hogy tudjuk, a mobil eszközök használata a diákok körében egyre nő. A felsőoktatási könyvtárak feladata, hogy a diákok változó szokásait nyomon kövesse és támogassa mobil eszközökre optimalizált szolgáltatásokkal.

(Autoref.)

Lásd még 2, 12

Olvasás

61/2012

VESTERGAARD, Lisbet: Bookstart changes family reading habits In: Scandinavian public library quarterly. – (2011) 3., p. 24-25.

A dán Bookstart program megváltoztatta a családi olvasási szokásokat

Felmérés; Gyermekolvasó; Ifjúság nevelése olvasásra; Olvasási szokások

A Dán Könyvtár- és Médiaügynökség gondozta 2009 és 2011 között a *Könyves kezdet* (*Bookstart*) programot, amely a kormányzat *Egyenlő esélyeket* programjának egyik kezdeményezése. Ennek keretében a könyvtárosok a csecsemőket fél- és egyéves korukban otthon keresik fel. A harmadik könyvcsomagot már a helyi könyvtárban kapják meg, általában mesefoglalkozás vagy kamarahangverseny keretében. Az utolsó könyvajándék átadására a harmadik életév betöltésekor az óvodában ünnepélyes keretek között kerül sor.

A tapasztalatok szerint a gyermekkönyvtárosokat mindenütt szívesen látják a családok. A kisgyermek nemcsak képeskönyveket, hanem zenei CD-eket, mondókás, verses és kifestőkönyveket is kapnak, a szülőket pedig olvasmányjegyzékekkel látják el, melyek eligazítják őket, milyen életkorban milyen könyvek felelnek meg gyermeküknek.

Dél-Dánia Egyetemének Gyermeknyelvi Központja (Syddansk Universitet - Center for Børnesprog) 2011 tavaszán felmérte, miképpen hat a program a gyermekek otthoni tanulási környezetére, megváltoztatta-e a családok olvasási szokásait, és ha igen, milyen tényezők játszották a legfontosabb szerepet. Negyvenegy hátrányos helyzetű családot kérdeztek meg Odensee és Sønderborg városában. A megkérdezett családok 80%-a bevándorló volt. A dánul nem jól tudókat tolmács segítségével interjúvolták meg a programról és gyermekük nyelvi fogékonyságával kapcsolatban, és azt is megtudakolták, milyen nyelvvel kapcsolatos tevékenységet végeznek naponta. A szülők gyermekük anyanyelv-használatáról is kaptak kérdést, és háttér-információkkal is szolgáltak a családról.

A kis mennyiségű adat csak leíró elemzést tett lehetővé, okozati összefüggéseket nem tárt fel, de így is nyilvánvalóak a *Könyves kezdet*ben rejlő lehetőségek: a program lényege, hogy könyvekkel és a szülőknek adott tanácsokkal segíti a gyermekek nyelvi fejlesztését. A szü-

lők jól fogadták a programot, 58%-uk szerint megváltoztatta olvasási szokásaikat. Az is kiderült, milyen jelentős a szerepe a közvetítő gyermekkönyvtárosoknak: a szülők 80%-a vélte úgy, hogy kitűnő ajánlásokat kapott tőlük. Azok is naponta olvasnak fel gyermekeiknek, akiknek nem változtak az olvasási szokásai.

A felmérés alapján több ajánlás fogalmazható meg a jövő számára. Olyan segédanyagok is várhatók, melyek a könyvtárosok munkáját segítik majd. Elkészült már dánul egy szülőknek írt módszertani segédlet, de jó lenne ezt a bevándorlók anyanyelvén is publikálni.

A programot bevezető településeken megindult az együttműködés a védőnőkkel és a pedagógusokkal. A gyermekkönyvtárosok a hátrányos helyzetű (bevándorló) családok esetében az anyákat segíthetik módszertani tanácsokkal.

A program alapgondolata az, hogy nem lehet elég korán megszeretni az olvasást.

(Murányi Lajos)

Lásd még 21, 25, 70

Használók képzése

62/2012

KOLTAY Tibor [et al.]: Information literacy in the Visegrad group countries : literature and initiatives. – Bibliogr. 67 tétel **In:** Education for information. – 28. (2010/2011) 1., p. 57-76.

Az információs műveltség a visegrádi országokban

Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Irányelvek -könyvtári; Terminológia

A tanulmány szerzői – cseh, lengyel és magyar szakemberek – közös írásukban az információs műveltség kérdéseit elemzik a négy ún. visegrádi országban (V4).

A fogalom tisztázása után a szerzők röviden áttekintik a kérdés nemzetközi szakirodalmát, és

rámutatnak annak a tanulásban játszott fontos szerepére is.

Az *információs műveltség* kérdéseinek a megközelítése azonos időben és módon kezdődött mind a négy országban, csupán a részletekben látható kisebb eltérés. Mind a négy országban az információs szakemberek kezdték vizsgálni a kérdés nemzetközi helyzetét, és fordították le a téma terminológiáját nemzeti nyelvükre. Lengyelországban a téma országos szinten jelent meg több kormánydokumentumban is, míg Csehországban és Szlovákiában elsősorban a könyvtáros egyesületek és azok szakmai testületei propagálták az információs műveltséget, elsősorban a felsőoktatásban. Magyarországon inkább a könyvtárosképző intézmények és egyes könyvtárosok kezdtek foglalkozni a problémakörrel.

A terminológia használata mind a négy országban hasonló, hiszen a nemzetközileg elfogadott angol fogalmak fordításai. A nyelvi hasonlóság miatt a cseh és a szlovák fogalom szinte azonos (*informační gramotnost – informačná gramotnost*), míg a lengyelek több fogalmat is használnak (média-kompetencia, digitális műveltség, információs hatékonyság). A terminológia mellett a fogalmak mögöttes tartalma is szinte azonos, bár vannak eltérések az elméleti megközelítésekben.

Az információs műveltség elősegítése stratégiai kérdés nemcsak a könyvtárak és az információs szakemberek, hanem az oktatásügy számára is: annak is szerves részévé kell válnia. Jelenlegi elfogadottsága és színvonala még messze van a kívánatostól, aminek az is oka, hogy a kormányzat és a döntéshozók elsősorban az információs és kommunikációs technológiára összpontosítanak. Mindez igazolni látszik azt a megállapítást, hogy az információs műveltség nem tudott eléggé meggyökerezni a könyvtárakon kívül, így a közoktatásban sem.

Az egyes országokban végzett elméleti vizsgálódások eredményei mellett a tanulmány ismerteti az egyes országokban végzett felméréseket, a megszületett fontosabb dokumentumokat, rendezvényeket, programokat és publikációkat

is. (A hivatkozott szakirodalom bibliográfiája a részletkérdésekben való további tájékozódást segíti.)

(Murányi Lajos)

63/2012

WITTICH, Anke – JASIEWICZ, Justyna: Orientierungsrahmen zur Vermittlung von Informationskompetenz in der Schule. – Bibliogr. **In:** Information Wissenschaft und Praxis. – 62. (2011) 4., p. 167-172.

Res. angol nyelven

Az információs műveltség iskolai oktatásának tantervi keretei

Felmérés; Használói szokások; Használók képzése -iskolában; Tanterv, óraterv

Az információs műveltség már az iskolában is szükséges. Az iskolai tantervek összehasonlítja-

sakor kitűnik, hogy ezek a készségek szétszórta-
n ugyan, de jelen vannak. A tanulmány az informá-
ciós műveltség oktatását hasonlítja össze Német-
országban és Lengyelországban, szembeállítva
a brit helyzettel. Míg az Egyesült Királyságban
külön tantárgyat terveztek saját tantervvel az in-
formációs műveltség oktatására, addig a német
és lengyel diákoknak ezeket az ismereteket a
más tantárgyakban elszórta-
n található anyagok-
ból kell elsajátítaniuk. Az iskolai követelmények
kiegészítéséhez és egységesítéséhez, az informá-
ciós műveltség oktatásának támogatásához meg
kell határozni a tanulási célokat, amihez a brit
tantervet célszerű figyelembe venni.

(Autoref.)

Lásd még 54

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

64/2012

ANDERSON, Kathy – GEMMILL, Laurie: Step easily into the digital future **In:** American libraries. – 42. (2011) 7/8., p. 36-39.

Könnyű átlépés a digitális jövőbe

Digitalizálás; Együttműködés -regionális

A cikk azt járja körül, hogyan kapcsolódnak be a történeti egyesületek, múzeumok, közkönyv-

tárak és felsőoktatási intézmények a tömeges digitalizálási projektekbe.

A Lyrasis Mass Digitazion Collaborative (MDC) Amerika legnagyobb regionális nonprofit cége, amely a PALINET-ből, SOLINET-ből, NELINET-ből és a BCRO-ból fejlődött ki, és ma már 145 résztvevője van különféle könyvtárakból és örökségvédelmi intézményekből. Részben az Alfred P. Sloan alapítványnak köszönhetően az áraik kedvezményesek. Célkitűzésük 20 millió oldalnyi anyag digitalizálása. Az MDC, amely vezetésében partner az Internet Archive, olcsó és kényelmes megoldás, a résztvevőknek nem kell beszerezniük berendezéseket, nincs

gondjuk a digitalizálási szabványokkal, a szálítással, tárolással, megőrzéssel. A könyvtárak megrendelik a munkát, kiválasztják a dokumentumokat, elkészítik a metaadatokat, és elküldik az anyagot a digitalizáló központba. A cég az Internet Archive-val együttműködésben és az Open Content Alliance révén megosztja az interneten az új digitális dokumentumokat. A részt vevő intézmények letölthetik a digitális tartalmakat, és hozzátehetik a saját digitális állományukhoz.

Az együttműködés révén számos érdekes, de nehezen hozzáférhető dokumentum került fel a digitális állományba, pl. a Lancaster Farmer c. folyóirat, a philadelphiai művészeti múzeum egy kiadványa (egyetlen hét alatt 400-szor látogatták meg az oldalt), egy 1875-ös Montgomery Ward katalógus, valamint számos főiskolai évkönyv és ritka kiadvány.

A kollektív vállalkozás tovább bővül új résztvevőkkel, különböző amerikai államokból és kulturális intézményekből. A tervek között szerepel a levéltári anyagok és a mikrofilmek digitalizálása is.

(Mándy Gábor)

65/2012

EVENS, Tom – HAUTTEKEETE, Laurence: Challenges of digital preservation for cultural heritage institutions. – Bibliogr. **In:** Journal of librarianship and information science. – 43. (2011) 3., p. 157-165.

A digitális megőrzés problémái a kulturális intézményekben

Audiovizuális gyűjtemény; Digitalizálás; Megőrzés; Szerzői jog

A cikk flandriai esettanulmányok segítségével azokat a fontos tényezőket vizsgálja meg, amelyek a kulturális intézmények digitalizálási terveinek fenntarthatósága ellen hatnak. Az esettanulmányokat 2008-ban végezték 21 előadóművészeti intézményben (a balett, opera, táncművészet, ill. klasszikus zene területén), ezekből az intézményekből egy-egy fővel foly-

tattak félig strukturált interjút, de ahol szükségesnek látták, más munkatársakat is megkérdeztek.

A digitalizálással kapcsolatban nem szabad elfelejtenünk, hogy a digitális média nem örökre oldja meg a problémát; részben a fizikai romlás, részben a technikai eszközök avulása miatt a digitális állományokat újra és újra át kell másolni az új adathordozókra, és eközben időnként az adatstruktúrákat is konvertálni kell. A digitalizálás költségei sok kulturális intézményt visszatartanak a nagyszabású projektektől.

A metaadatok pontos rögzítése (pl. cím, előállító, eredet) is fontos, de ezt megnehezíti, hogy sok szabvány létezik. A dokumentumok indexelésében a használók is segíthetnek (címkézés), az indexelés egyes elemei egyre inkább automatizálhatók lesznek.

Nem kevés nehézséget okoz a szerzői jogok tiszteletben tartása (pl. a dokumentumnak az egyik adathordozónak a másikkra való konvertálása során). Ha a szerző nem érhető el, a digitalizálás nagyon körülményes. Külön nehézséget okoznak azok a művek, amelyek esetében sok külön szerző van (pl. egy színházi előadás vagy egy film). A belga jogi szabályozás szerint a kulturális termékek kereskedelmi felhasználása csak minden érdekelt hozzájárulása esetén lehetséges. A kollektív dokumentumok elérhetővé tétele sokszor ezen bukik meg. A *Creative Commons*-licenck bevezetése a digitalizálás során felvetődő szerzői jogi kérdések rugalmasabb kezelését teszi lehetővé. A kulturális intézmények törekednek rá, hogy a profitot nem termelő hozzáférést biztosítsák.

A dokumentumok digitális hozzáférhetősége növeli a kulturális intézmények értékét, és ez innovatív üzleti modell kidolgozását teszi szükségessé. Stratégiai partnereket kell találnunk, amelyek segíthetnek az intézményen kívüli szaktudás hasznosításában. Egy-egy ilyen együttműködés ma is megvalósul, de inkább csak bizonyos közös projektek keretében. A hagyományos felhasználókon túl más fogyasztókat, kreatív üzleti ágakat, oktatási és kutatási intézményeket is meg kell célozni. A hagyományos szolgáltatásoknak

ingyenesnek kell maradniuk, de a speciális, nagyobb értéket nyújtókért pénzt lehet kérni. A kulturális örökségi intézmények testre szabott felhasználási engedélyeket adhatnak ki, például az oktatási intézményeknek.

Az előadóművészet terén működő archívumok nagy problémája az analóg és a digitális dokumentumok keveredése – miközben a régi adathordozók lejátszásához egyre kevesebb a be rendezés. A digitalizálásnál előnyben részesítik a régi dokumentumokat és az aktuális igényeket (pl. kiállítások). Az érték szerinti kiválasztásra nincs elég idő és energia. A digitalizálást speciális képzést nélkülöző munkatársakra vagy hallgatókra bízják. A metaadatok zűrzavara megnehezíti az együttműködést.

Az archivált anyagok java része csak házon belül használható, és azok is csak bizonyos korlátozásokkal. Keresik annak a módját, hogyan lehetne kereskedelmi szolgáltatásként hasznosítani ezeket a felvételeket (pl. fizetős tv, *video-on-demand*, DVD-kiadás). Ebben a tekintetben a szerzői jogi kérdések tisztázása rendkívül fontos. Több interjúalany javasolta, hogy a kormányzat avatkozzon be, és adjon engedélyt a legalább 10 éve született alkotások újrafelhasználásához. A finanszírozás leghatékonyabb módja a köz- és a privát szféra együttműködése lenne (*public-private partnership*).

A Web 2.0 környezet maga címkefelhőivel és használói visszajelzéseivel, a virtuális közösségek létével új lehetőségeket teremt a használókkal való kapcsolattartásra. A kulturális örökség jobb elérhetősége sokat segíthetne a hátrányos rétegek társadalmi integrációjában.

Flandriában a kis méretek és költségvetések miatt nincs nagy perspektívája az üzleti tevékenységnek. Ígéretes viszont az egyik közszolgálati tv-adóval kialakult szoros együttműködés: ők felvesznek minden előadást, és biztosítják a felvételek digitális hozzáférhetőségét, valamint műsoraikat a többi csatornának is eladják. Hasonló együttműködés a filmszínházakkal is létrejött.

(Mándy Gábor)

66/2012

MAGÁN, José A. [et al.]: Mass digitization at the Complutense University Library : access to and preservation of its cultural heritage. – Bibliogr. **In:** LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

Tömeges digitalizálás a madridi Complutense Egyetem könyvtárában: a kulturális örökség megőrzése és elérésének biztosítása

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés

A 90-es évek közepén a Madridi Complutense Egyetem könyvtára egyre növekvő mértékben alkalmazott új technológiai eszközöket egy úttörő projekt, értékes orvosbiológiai könyvgyűjteményének digitalizálása során. A projekt eredményeként jött létre a Dioscorides Digitális Könyvtár. Egészen 2006-ig azonban a digitalizálás üteme igen lassú volt, mintegy 3000 könyv és 50 ezer metszet digitális változata készült el. 2006 szeptemberében a Complutense Egyetem és a Google együttműködési megállapodást írt alá közkinccsnek (public domain) számító gyűjteményei nagyszabású digitalizálásának megvalósítására. A Complutense Egyetem ebben a tömeges digitalizálási projektben a következő célkitűzésekkel vesz részt:

- az egyetemi kulturális örökség kereshetőségének javítása és az olvasók számának növelése;
- közszolgálati missziója teljesítése;
- az eredeti könyvek megőrzése és védelme;
- a hallgatói és oktatói kutatások segítése.

2011 elejére a Complutense könyvtára kb. 120 ezer, szerzői jogvédelem alá nem eső 16–19. századi könyvet digitalizált. Mindezek a Complutense könyvtár katalógusában, a Google Books-ban és a HathiTrust Digitális Könyvtárban kereshetők. A Complutense Egyetem 2010 novemberében csatlakozott a HathiTrust Digitális Könyvtárhoz, aminek következtében lehetővé vált, hogy a Google által digitalizált könyveket a HathiTrust szerverén tárolják. A HathiTrust

Digitális Könyvtár digitális tárolóhelyként és hozzáférési platformként egyaránt szolgál. Hosszú távú megőrzést és hozzáférést nyújt számos forrásból, így a Google-ból az Internet Archívumból és a Microsofttól származó, szerzői jogvédelem alá nem tartozó és védett tartalmakhoz. 2011 elején a HathiTrust szabad hozzáférésű köteteinek száma elérte a 2 milliót, a teljes gyűjtemény pedig a 8 milliót.

Ezen kívül a Complutense Egyetem könyvtárának digitális tartalma 2011 és 2012 folyamán az Europeanába is bekerül.

(Autoref.)

67/2012

ROBLEDANO ARILLO, Jesús: Mejora del rango dinámico en la digitalización de documentos desde una perspectiva patrimonial: evaluación de métodos de alto rango dinámico (HDR) basados en exposiciones múltiples. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 34. (2011) 3., p. 357-384.

Res. angol nyelven

A digitalizálás minősége a kulturális örökség szempontjából: a többszörös expozíció alapuló HDR módszer mint a minőség javításának eszköze

Digitalizálás; Hatékonyság

A dokumentumok digitalizálásának egyik lényeges problémája, főként grafikus dokumentumok esetében, a beolvasó eszközök dinamikus tartományának csekély volta. Egy lehetséges megoldás ennek elkerülésére a többszörös expozíció alapuló HDR technika alkalmazása. Ha ez a technika alkalmasnak bizonyul a kulturális örökség körébe tartozó dokumentumok digitalizálására, akkor jó minőségű digitalizálás érhető el viszonylag alacsony költségű berendezések használatával, amit korlátozott forrásokkal rendelkező intézmények is megengedhetnek maguknak. A cikk elméleti és kísérleti megközelítést nyújt a dokumentum-digitalizálás minősége értékelésében alkalmazott fogalmak és

módszerek tekintetében, foglalkozik a dinamikus tartomány hatásával a kép minőségére, és a HDR technikák alkalmazásával a kulturális örökség környezetében.

(Autoref.)

68/2012

TEDD, Lucy A.: People's Collection Wales : online access to the heritage of Wales from museums, archives and libraries **In:** Program. – 45. (2011) 3., p. 333-345.

People's Collection Wales: projekt a walesi közgyűjteményekben található kulturális örökség online elérésére

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Használó; Hozzáférhetőség; Megőrzés

Wales az Egyesült Királyság része. A gazdag kulturális örökséggel rendelkező ország három millió lakosának mintegy 20%-a beszéli a kelta nyelvet (welsh). A 2007-ben meghirdetett *One Wales* program részét képezte az ország múltjáról szóló dokumentumok összegyűjtése, mely a könyvtárakért, levéltárakért és múzeumokért felelős CyMAL (Museums, Archives and Libraries Wales) feladata lett, és a *People's Collection Wales* (A Walesi Kulturális Örökség Gyűjteménye) nevet kapta. A programba bekapcsolódott a Culturnet Cymru, a Nemzeti Könyvtár, a Nemzeti Múzeum, a Régi és Történeti Emlékek Királyi Bizottsága és a Llafur, a Welsh Történeti Egyesület.

A programban részt vevő nagy, országos intézmények, a *CyMAL*, a *Culturenet Cymru*, egy nonprofit magántársaság, melyet 2002-ben alapított a kormányzat a kulturális örökség gondozására (oktatási és digitalizálási feladatokkal), a Walesi Nemzeti Könyvtár, a Walesi Nemzeti Múzeum és társintézményei, valamint Wales Régi és Történeti Emlékeinek Királyi Bizottsága eddigi tevékenységét és új feladatait részletesen ismerteti a szerző.

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Már a legelején, 2008 nyarán létrejött az a tanácsadó csoport, melynek a program fejlesztése lett a feladata, elsősorban a stratégia és a tartalom tekintetében; tagjait a fent említett intézmények delegálják, évente hatszor ülésezik. 2008 és 2009 folyamán munkacsoportok alakultak különböző feladatokra (programmenedzsment, műszaki fejlesztés, marketing, oktatás stb.).

A honlapot (<http://www.peoplescollectionwales.co.uk/>) tesztelés után 2010 augusztusában tették elérhetővé a nyilvánosság számára. Ez 2011 elején 27 966 tételt (566 gyűjteményt és 157 „történetet”), valamint 1266 közreműködőt tartalmazott. A keresés vagy a Fedezd fel (*Discover*), vagy a Térképek és Ösvények (*Maps and Trails*) ablakba írt helységnév alapján végezhető el, a *Features* pedig csatolásokat kínál rövidfilmekhez, melyeken tekintélyes walesiek igazítanak el röviden a forrásról, illetve néhány útmutatás látható a forrás használatáról (ún. közlekedési-lámpa-rendszer utal a forrás hitelességére).

A tartalmakat létrehozók munkáját a *Culturenet Cymru* rendezvényeivel és egy segédlettel támogatja, mely a szerzői jog, a metaadatok, szkennelés stb. kérdéseiben igazít el.

A gyűjtemény innovatív jellege kezdettől fogva a program célja volt (pl. mobilalkalmazások kifejlesztése), amiben a University of Wales mellett a már említett Királyi Bizottság is részt vett. A fejlesztés jelenleg is tart. A Családtörténeti menübe bárki feltöltheti saját családfáját vagy a családtagjairól írt életrajzokat.

Összefoglalóan elmondható, hogy ez a gyűjtemény egyetlen felületen teszi elérhetővé a walesi kulturális örökség dokumentumainak egyedi darabjait. Néhány újítás révén, amelyet a hozzáférés megkönnyítésére alakítottak ki, még előnyösebb a felhasználók számára, akik között általános és középiskolások, egyetemi hallgatók mellett az idősebbeket is megtaláljuk.

(Murányi Lajos)

Lásd még 31, 41

69/2012

POLANKA, Sue: Improving library services with e-books. – Bibliogr. 7 tétel **In:** Information outlook. – 15. (2011) 5., p. 13-15.

A könyvtári szolgáltatások javítása e-könyvekkel

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Online katalógus

Az olvasóknak és a könyvtáraknak számos előnyt kínálnak az elektronikus könyvek, és a jövőben még többet fognak. 2011-ben 115%-kal nőtt az e-könyvek forgalma. A *Library Journal* által végzett kérdőíves felmérés szerint 2011-ben az egyetemi könyvtárak 94%-a, a közkönyvtárak 72%-a kínálta őket használóinak.

A könyvtári e-könyvek előnyei nyilvánvalók: a hét minden napján 24 órán keresztül, bárhol elérhetők – köszönhetően például a *cloud* tárolási lehetőségnek. Az olvasóknak előnyös, mivel szemben a hagyományos könyvvel, nem vész el, nem osztják rossz helyre a polcon, nem lehet pengével kivágni belőle egyes fejezeteket, és ha korlátlan hozzáférésű változatot vásárolt a könyvtár, akkor többen is olvashatják egyszerre. Az okos telefonok, a *wifi* és a *hotspotok* még kényelmesebbé teszik a használatát.

Az e-könyv teljes szövege kereshető, sőt a szövegközi táblázatok, és grafikonok is. Egy felmérésből az is kiderült, hogy azzal, hogy az elektronikus könyvplatformok a könyvfejezetek címeit is megjelenítik, több és relevánsabb információt adnak, mint a hagyományos katalógusok könyvcímeket kínáló rekordjai.

Az e-könyvek kitágítják a virtuális tájékoztató szolgáltatások körét, a könyvtárosok cikkek, könyvfejezetek, lexikoncikkek linkjeit küldik használóiknak, akik gyakran utazás közben kérik és kapják az információkat.

A költségtakarékos *just-in-time* dokumentumbeszerzés egyre elterjedtebb a könyvtárakban.

A használó által kezdeményezett (patron-driven acquisition, PDA) modell szerint az online katalógusban a deziderátumok is szerepelnek, melyek közül csak azokat a dokumentumokat szerzik be, melyekre konkrét használói igény merül fel. Előfordulhat, hogy ezeket a műveket is csak meghatározott időtartamra kölcsönzik/bérlik a forgalmazótól, és csak akkor veszik meg ténylegesen, ha a használat mértéke elér egy bizonyos szintet.

A világ egymástól távoli pontjain élő használókat, mint például az Egyesült Államok nagykövetségeinek munkatársait, kiválóan szolgálhatják a központilag beszerzett, bárholnan elérhető e-könyvek. A könyvek és önálló fejezeteik megtalálhatóságát egyéni URL-jeik vagy a DOI (Digital Object Identifier) beépítése biztosítja az online katalógusok rekordjaiba, a tartalomkezelő rendszerekbe, intranetekbe és weboldalakra, de számos más eszköz is elősegíti, például az EBSCO Discovery Service, az Ex Libris Primo Central szolgáltatása, az OCLC WorldCat Local, vagy a Serials Solutions' Summon szolgáltatása. Az e-könyvek kereshetőségét és népszerűsítését az URL-be vagy a szövegbe illesztett QR kód alkalmazása is elősegítheti. A dokumentumok írott szövege már ma is szinte gombnyomásra más nyelvre fordítható, hangzó anyaggá alakítható, vagy Braille írásra transzformálható a szükségletek szerint. A technikai fejlesztések és a mobiltelefonon is elérhető e-könyv multimédiás lehetőségei pedig további fantasztikus alkalmazásokat rejtenek, ezért előre borítékolható a dokumentumtípus rövid időn belüli széles körű elterjedése.

(Fazokas Eszter)

70/2012

RANKOV, Pavol: Elektronické knihy a literárna kultúra. – Bibliogr. In: Knižnica. – 12. (2011) 9., p. 18-20.

Res. angol nyelven

Elektronikus könyvek és irodalmi kultúra

Elektronikus könyv; Információtechnológia; Olvasási szokások

A tanulmány az elektronikus könyvnek mint médiumnak az irodalmi kultúrára gyakorolt hatásaival foglalkozik. Terminológiailag minden olyan szöveget, amely képernyőn vagy általa jelenik meg, elektronikus szövegnek vagy e-könyvnek nevezünk, bár sokszor csupán eredetileg nyomtatásban megjelent könyvek, kéziratok szkennelt verzióit jelentik (pl. a Google Books).

Az elektronikus könyvolvasók, a Kindle és társai (Nook, Cybook, Kobo, Sony Reader) irodalmi kommunikációt, egy befejezett mű elolvasását biztosítják, a linkeken való végtelen böngészéssel szemben.

A hipertextes és multimédiás struktúrájú dokumentumok olvasói a szöveges információkkal egy időben más kódokkal (képekkel, animációkkal) rögzített információkat is feldolgoznak. A szöveget mindig a képernyőn megjelenő képként érzékelik. Ez nem mellékes, mert az ilyen jellegű információkat elsősorban a jobb agyfélteke dolgozza föl, míg a szóbeli-fogalmi érzékelés a bal agyféltekében zajlik.

A szöveg érzékelése szempontjából a más dokumentumokhoz vezető webes hiperlinkek nem teremtik a szöveggörnyezetet, hanem zavarják. A lineáris olvasásból a hálózaton – nem mélységbe, hanem szélességbe vezető – töredékes, szöveggörnyezet nélküli olvasás lesz. A hálózatos töredék az egész ismerete nélkül olvasható, míg a könyv mindig olyan mű, amely a mitikus világgörnyvtár része. Ezért is érdekes az e-könyv sikere, amely visszafordul a hagyományokhoz. A mondatok és a szavak az e-könyvek „paperlike” képernyőin hasonlóak a nyomtatott könyvekéihez. Az általuk való olvasás nagyon hasonló a klasszikus, papíralapú könyvekéhez. A lineáris szöveg e-könyves olvasása sokkal jobban hasonlít a nyomtatott könyv olvasásához, mint a számítógépes weboldalakon történő olvasáshoz.

Ha a legnagyobb online könyvkinálatból, az Amazonból akarunk e-könyvet vásárolni, nagy

világnyelveken kell tudnunk olvasni, mert szlovák könyvek nincsenek a Kindle számára.

A 15. századi könyvnyomtatás egyik vívmánya a nemzeti nyelvek és irodalmak térhódítása a középkori univerzális latinnal szemben. Ma fordított kulturális-kommunikációs fordulattal szembesülünk: az e-könyvek angolja latensen veszélyezteti a nemzeti nyelven való olvasást, amerikanizálódással fenyeget. Az európai nyomtatott könyvek olvasói a legrosszabb amerikai intellektuális rétegek e-könyveinek olvasóivá válnak.

A nagy elektronikus könyvterjesztőknek nincsenek évtizedes kiadói hagyományaik, viszont évtizedes kereskedelmi és innovációs sikereket értek el az információtechnológiában és az elektronikában. Ez a helyzet veszélyt jelent az európai kulturális értékekre és hagyományokra.

Umberto Eco szavaival élve „Európa nyelve a fordítás”. Ez alapvető eltérés az amerikai és európai kultúra között. Az USA az irodalom-fordításban mindössze 2–3 %-ot képvisel, és 2–3-szor kevesebb fordítást ad ki, mint a kis Csehország vagy Dánia, és nyolcszor kevesebbet, mint Németország.

A nagy kereskedők, mint az Amazon, globális piacokra törekednek, ezért számukra a mindenhol keresett bestsellerek lényegesek (angolul vagy még egy-két világnyelven). Az amerikai globális törekvésekkel szemben a nemzeti nyelvű e-könyvek tömeges kiadása lehet válasz.

Az e-könyvek sorsa a könyvtárak sorsát is meghatározza. A kérdés, hogy mi lesz a nyomtatott könyvekkel, magában rejti azt is, hogy mi lesz a könyvtárakkal. A legkényelmesebb válasz az, hogy a szegények könyvtára lesz, akik nem tudnak e-könyveket venni. Ha azonban a könyvtárak küldetése erre a szintre süllyed, akkor a kultúra szférájából a szociális szférába kerülnek. Lehet, hogy a könyvtárak e-könyv-kölcsönzőkké válnak, mint a drezdai eBibo – virtuális nyilvános könyvtár, ahol az elektronikus dokumentumokat csak meghatározott időintervallumban lehet megnyitni (kölcsönözni) a számítógépen, a határidő lejártá után nem. Jelenleg az Amazon a legnagyobb könyvkereskedés és könyvkiadó

a világon, lehet, hogy a legnagyobb nyilvános könyvtár is az Amazon lesz?

(Prókai Margit)

Lásd még 30, 79

Információ- és kommunikációs technológia

71/2012

CAHILL, Kay: Going social at Vancouver Public Library : what the virtual branch did next. – Bibliogr. In: Program. – 45. (2011) 3., p. 259-278.

A Vancouveri Városi Könyvtár és a közösségi hálózatok: a virtuális fiókkönyvtár új törekvései

Honlap; Információtechnológia; Könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat; Városi könyvtár

A szerző azt elemzi, hogy 2009-ben publikált írása, a *Virtuális fiókkönyvtár kialakítása Web 2.0-s eszközökkel a Vancouveri Városi Könyvtárban* (referátumát ld. a 290/2009. tételszámon a KF 2009. 4. számában) után eltelt két évben milyen újdonságokkal rukkolt elő a VPL a közösségi térben (www.vpl.ca).

Az új honlap bevezetése (2008) után tovább fokozták a városi könyvtár hálózati jelenlétét mind honlapjukon, mind a közösségi térben. A hálózati szolgáltatások fókuszában az a szemlélet áll, hogy a közösségfejlesztés modellje online legyen, és a közösséggel kívánságaik tereiben találkozzanak.

A hálózati csapat (2 fő) aktívnak bizonyult a közösségi média térben is, és viszonylag korán fogott olyan népszerű oldalak alkalmazásába, mint a Facebook vagy a Twitter. A közösségi kedvenc oldal (*Delicious*) is az új honlap része lett; ezt a könyvtár terjedelmes linkajánló gyűjteményének kezelésére használják. 2008 óta a hálózati csapat többféle Web 2.0-s és közösségi média eszközt próbált ki, újabb tereket hódítva

meg a könyvtár hálózati jelenlétének, miközben folytatták az addig elért sikereik alapján igazolást nyert tevékenységeket is.

A könyvtárak tudatában vannak annak, hogy olvasóik megtartásához szükséges a közösségi média eszközök alkalmazása, de szembesülniük kell azzal a problémával is, hogy mindezt csökkentett létszámmal és költségvetéssel kell tenniük. A VPL sikere azonban egyfajta minta arra, miképp alkalmazhatók ezek az eszközök az olvasók érdeklődésének felkeltésére, a közösség fejlesztésére és a források maximalizálására a költségvetések megnyirbálásának korában.

(Autoref.)

72/2012

CEYNOWA, Klaus: Informationsdienste im mobilen Internet : das Beispiel der Bayerischen Staatsbibliothek **In:** Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 58. (2011) 5., p. 247-255.

A Bajor Állami Könyvtár szolgáltatásai mobil interneten

Általános tudományos könyvtár; Információtechnológia; Online katalógus; Régi és ritka könyvek; Számítógép-hálózat

Abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a digitális információ a közeljövőben elsősorban vagy szinte kizárólag mobil szolgáltatásként fog megjelenni, a Bajor Állami Könyvtár digitális szolgáltatásait fokozatosan ebben az innovatív technológiai környezetben fogja nyújtani. Elsőként a mintegy 10 millió címet tartalmazó online katalógust és a teljes könyvtári honlapot tervezték és programozták át generikus mobil alkalmazásra, amely minden jelenlegi okostelefonos böngészőn fut. Következő lépésként a könyvtár gyűjteménye 50 digitalizált darabját kínálta „Híres könyvek – a Bajor Állami Könyvtár kincsei” címmel iPad- és iPhone-alkalmazásként. Az „Iszlám könyvek – a Bajor Állami Könyvtár keleti kincsei” alkalmazás 2011 tavaszán kezdődött. Jelenleg a könyvtár ún. „kiterjesztett

valóság” (augmented reality) alkalmazásokkal kísérletezik. A „II. Lajos” alkalmazás során interaktív kiterjesztett valóság alkalmazás keretében a könyvtár multimédiás tartalmat kínál a híres „Hattyúkirályról”, geokódolással csatlakozva a király életének jelentős színhelyeihez, pl. Neuschwanstein kastélyához. A cikk bemutatja a Bajor Állami Könyvtár innovatív szolgáltatásait, bepillantást nyújtva a technikai megvalósításba, és értékeli a mobil internetes könyvtári szolgáltatásokban rejlő kihívásokat, lehetőségeket és korlátokat.

(Autoref.)

73/2012

GAMBARI, Stefano: Marketing e promozione dei servizi di biblioteca tramite i codici QR. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 47-61.

Res. angol nyelven

A könyvtári szolgáltatások marketingje és népszerűsítése QR-kódok segítségével

Információtechnológia; Könyvtárpropaganda

A kereskedelemben és a reklámparban immár elterjedt technológia, a QR (*Quick Response*) kód az az okosabb telefonokkal leolvasható fekete és fehér képpontokból álló négyzet, ami szórólapon, újságdoldalokon, vagy akár üzleti névjegyeken is megjelenik. Leolvasva illetve a megfelelő (*QR reader*) szoftverrel dekódolva a használó különböző típusú adatokhoz jut, melyeket azután saját céljaira fel tud használni, legyen az egy egyszerű elolvasható szöveg (amelyhez nem kellett hálózati kapcsolatot létesíteni), vagy egy webhely megnyitása, egy blog elérése, videó megtekintése. De a közölt adatot – pl. egy rendezvény idejét – akár azonnal be is lehet menteni a mobil naptárába, a lehetőségek meglehetősen sokfélék.

Az 1994-ben (egy japán cég által) kifejlesztett eszközt az ISO 2000-ben szabványosította. 4296 alfanumerikus és 7089 számjegy karak-

ter kódolására képes, így lényegesen több adat kódolt tárolására alkalmas, mint a vonalkód. A rádiófrekvenciás azonosítás (RFID) rendszere ma nagyobb kapacitású, azonban a QR nagy előnye a mobiltelefonnal való olvashatóság, azaz az azonnali hozzáférhetőség. Leginkább a reklámszakmában használatos, de pl. a német WWF már SMS-es adománygyűjtésre is felhasználta. Említést érdemel turisztikai-kulturális használata: az IBM *TagMyLagoon* projektje keretében Velence számos műemléke és a Peggy Guggenheim gyűjtemény műalkotásai mellett tűnnek fel a QR-kódok.

Paradox módon egy nyomtatott könyv is hipertextessé válhat a QR-kód révén, mely akár további információkat, akár videókat, képeket, térképeket stb. tehet hozzáférhetővé. Az első ilyen alkalmazások egyike egy Verne regény amerikai kiadása volt, amelyben a QR-kód többek között a könyvről való online beszélgetést, interaktív térképek használatát, sőt, adott helyről a további szöveg letöltését tette lehetővé (hogyan az olvasást bármilyen körülmények között folytatni lehessen). Az USA, Anglia és Ausztrália könyvtáraiban már használják ezt a technikát olyan alkalmazásokkal, mint pl. audiovizuális könyvtári kalauz vagy elektronikus adatforrások elérhetővé tétele. QR-kódok megjelenhetnek az OPAC-okban is, lényegesen megnövelve azok informatív kapacitását. Néhány olasz kezdeményezést említve az egyik római egyetemi könyvtár szolgáltatásának ismertetésére (a nyitvatartási időktől az elérhető elektronikus forrásokig) használja, Milánó közgazdasági egyetemének könyvtára a használóképzést népszerűsíti, Pistoia városi könyvtára pedig könyvajánlásra használja a QR-kódokat.

A QR-kódok könyvtári alkalmazása most fejlődik, és kísérleti jellegűnek tekinthető. Hatékony alkalmazásához az eddigi tapasztalatok, és a használók általi fogadtatása elemzésére lenne szükség. Az új technikától való elbűvöltség, és a fenntartó elbűvölésének szándéka helyett a Huddersfield Egyetem könyvtáráéhoz hasonló kísérleti projektek dönthetnék el alkalmazásának ésszerűségét. Ma egyre több az új kommunikáci-

ós eszköz és technológiai alkalmazás, ami üzleti sikerrel kecsegtet, és folyamatosan módosítja a viselkedési szokásokat és a szociális kapcsolatokat, ám ugyanígy egyre több a bizonytalan jövőjű újítás. Ezek egyike lehet a QR is, amit hamar felválthat egy másik, de mindenképpen alapjául, tárgyául szolgálhat az elektronikus/digitális információknak a folyamatosan fejlődő informatikai platformoktól való függősége, vagy éppen a digitális megosztottság témáiról szóló vitáknak.

(Mohor Jenő)

74/2012

KOSTURSKI, Kate: Handheld libraries 101 : using mobile technologies in the academic library In: Computers in libraries. – 31. (2011) 6., p. 11-13.

Könyvtár a kézben: mobiltechnológiák használata az egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Információtechnológia; Telefon

2008-ban több mint 4 milliárd használó rendelkezett mobiltelefonnal, ami a világ népességének 61%-át jelentette. A mobiltelefonok használatában a 18 és 29 év közöttiek vezetnek, azaz a felsőoktatási hallgatók korosztálya. Az egyetemi könyvtárak felismerték ezt: egy 2009-es felmérés szerint e könyvtárak 65%-a kínál mobil eszközökön elérhető szolgáltatásokat, vagy tervezi azt.

A kezdő okostelefon-használók gondolkodhatnak egy mobiltelefonra optimalizált weboldalon, amit ráadásul könnyebb is technikailag létrehozni, mint egy hagyományos weboldalt. Készíthető ezen kívül önálló vagy az egyetemi alkalmazás részeként megjelenő okostelefon-alkalmazás is. Sok könyvtári adatbázis-szolgáltató (Westlaw, EBSCO, ScienceDirect, RefWorks) rendelkezik ilyennel, amelyet elérhetővé tehetünk a diákoknak. A hagyományos mobiltelefonokra is lehet kínálni egyszerű szöveges tájékoztató szolgáltatást.

MP3 lejátszókon vagy iPodokon kínálható video vagy audio túravezetés, amellyel az új diákok önállóan fedezhetik fel a könyvtárat.

Az e-könyv olvasókkal a szélesebb közönség csak az elmúlt 5 évben ismerkedett meg. Az e-könyv olvasók legújabb generációja lehetővé teszi a vezeték nélküli böngészést, tartalmak vásárlását vagy továbbítását ezekre az eszközökre. Vannak ugyan korlátok (monokróm képernyő vagy a fájlformátumok sokfélesége miatti nehézségek, a korlátozott tartalom), a használók azonban magukkal hozzák az e-könyv olvasókat a könyvtárba, és szeretnék is használni azokat. Az e-könyv olvasók szolgáltatási lehetősége a tartalomszolgáltatás. Ezzel egyetlen probléma van, hogy a szövegek ugyan könnyen átkonvertálhatók az e-könyv olvasó formátumára, gyakran azonban nehéz azt olvashatóvá tenni.

A táblagépek, mint például az iPad-ek segítségével adatbázisokban, katalógusban való keresések mellett cikkek letöltése is lehetséges minialkalmazásokkal, vagy a táblagép-formátumokra optimalizált weboldalakon keresztül. Emellett audiovizuális tartalmak vagy bármilyen dokumentumok, például e-könyvek megjeleníté-

sére is alkalmasak. Kísérleti projektek a legkülönbözőbb típusú könyvtárakban igazolták, hogy a táblagépek kényelmes hozzáférést kínálnak a könyvtári forrásokhoz, és újdonságuknál fogva vonzzák is a diákok figyelmét.

Az elektronikus tankönyvekkel való korábbi kísérletek vegyes eredményeket hoztak, hiszen a képernyőről való olvasás meglehetősen kényelmetlen volt. A lehetőség azonban, hogy könyvjelzőket tegyenek, jegyzeteket fűzzenek a szöveghez, illetve tartalmakhoz vezető linkeket helyezzenek el, változásokat hozhat a használat terén.

Nincs mindenkinek megfelelő megoldást jelentő mobiltelefon program, az azonban biztos, hogy amennyiben megnézzük, hogy használóink milyen mobil eszközökkel jelennek meg, és megpróbálunk nekik ezeken is szolgáltatásokat nyújtani, az a könyvtárunkat új fényben fogja láttatni a szemükben.

(Tóth Máté)

Lásd még 19, 40, 48, 60

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

75/2012

AMLINSKIJ, L. Z.: Organizaciâ vnutrennego prostanstva naučnyh bibliotek informacionnogo obšestva
In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2011) 8., p. 25-35.

A belső terek szervezése az információs társadalom tudományos könyvtáraiban

Építési terv; Könyvtárépület -tudományos és szakkönyvtári; Olvasóterem; Raktár

A konceptuális alapokat öt paradigmában lehet összefoglalni:

1. Olvasói övezet

A könyvtár belső terének kialakításakor a cél az optimális feltételek megteremtése a fő feladat ellátásához, az olvasók kiszolgálásához. Amikor az információs infrastruktúra bárhol elérhető, az olvasók nemcsak a könyvért mennek a könyvtárba, hanem az ott-tartózkodás kényel-

méért is. A könyvtár épületét „belülről kifelé” kell tervezni a külső és belső jellemzők összhangjával. A helytelen „kívülről befelé” tervezés példája a Francia Nemzeti Könyvtár vagy a British Library.

Szemponatok a belső terek kialakításához:

- Széles alapterületű olvasói helyiségek.
- Az olvasói övezet térbeli, több síkú szervezése a hatékony kihasználást növeli. Míg a British Library-ben például a szintek vakfalakkal zártak, és nem egységes a térbeli szervezés, a berlini Állami Tudományos Könyvtárban a nyitott olvasói galériákon az olvasó a többi szintet is láthatja. Fontos a bútorok elrendezése: az aszimmetria, kisebb zónák kijelölése, az olvasói asztalok egy részének eltérő irányba állítása. A legjobb, ha egyszemélyesek az asztalok.
- Egyéni munkaszobák az olvasói térben: több változatot kell tervezni az egyszemélyes használatról a kis csoportokig. A blokkokba szervezett munkaszobáknak kapcsolatban kell lenniük egymással, a blokkok különböző geometriai alakzatokat képezhetnek. Az egyszemélyes munkaszobák vagy blokkok berendezésekor kerülni kell a vakfalakat, két munkaszobát átláthatóvá tehető üvegfalal kell elválasztani. A könyvtárak számítógépesítése az olvasói tér átalakítását vonja maga után. Az elektronikus katalógusok és állományok használata együtt jár az olvasói tér újratervezésével, gyakran bővítésével. Külön helyet igényel az olvasó és a könyvtáros közös munkája. Az olvasóknak könnyen kell tudniuk a szabadpolcokon keresni, és eljutniuk a szabadpolcos állománytól a katalógusokhoz.

2. A könyvtáros (bibliográfus) munkaterülete

Az olvasói igények mellett a könyvtáros érdekeit is szem előtt kell tartani, hiszen ez az ő munkahelye. Egész napját itt tölti nagy pszichológiai terheléssel járó munkával. Az olvasóknak a könyvtárhoz való viszonyában meghatározó a könyvtárosokról kialakult benyomásuk. A munkahelyek tervezésénél fontos a megfelelő megvilágítás, a klimatizálás, a bútorok elrendezése. A munkahely elhelyezését a könyvtáros feladata

(az olvasók segítése vagy az állomány védelme) befolyásolja.

3. Információs infrastruktúra

A könyvtáraknak meghatározott helyük van az információs infrastruktúrában, ugyanakkor ez az egyetlen olyan intézmény, amely közvetlen egyéni kapcsolatban van használójával. A korszerű könyvtárakban fejleszteni kell a szervezeti felépítést, külön helyiségekben a könyvtárosok, az informatikusok és más szakemberek munkáját egyesítő ún. infostúdiókat kell kialakítani.

4. Raktárak

A könyvtári állományok fejlődését mindig nehéz volt előre jelezni. A mennyiségi jellemzők alakulásától függetlenül betartandó szabályok: torony elrendezésű raktárak, a raktári terek bővítése ne zavarja a működő szállítási útvonalakat, a szolgálati tereket az alsóbb szinteken célszerű elhelyezni.

5. Számítógépes kommunikációs technológiák

A számítástechnikai kommunikációs hálózatok beépítése lényegesen hat a könyvtár belső architektúrájára, elsősorban az övezetek közötti kapcsolatokat biztosító terekre, mint az érkezési és ellenőrzési/belépési övezet, az új beszerzések feldolgozása stb. Az ellenőrző pont előtti övezetet jól ki lehet használni (aktuális regionális hírek, közérdekű információk, pultok felállítása az elektronikus katalógusokban történő kereséshez).

Az információs társadalomban nem csökken a könyvtárak szerepe, de a könyvtáraknak vonzóknak kell lenniük, amit a belső terek helyes szervezésével, a barátságos légkörrel, a könyvtár használatához szükséges feltételek nyújtásával lehet elérni.

(Viszocsekné Péteri Éva)

76/2012

GISOLFI, Peter: This old library : transforming existing libraries into sustainable structures **In:** American libraries. – 42. (2011) 3/4., p. 38-40.

Régi könyvtárépületek fenntarthatóbbá tétele

Átépités; Könyvtárépület

Az Egyesült Államokban élő 300 millió ember a világ teljes népességének csupán a 4,3%-a, azonban ők felelősek a világ energiafelhasználásának a 21%-áért. Ennek a 21%-nak a 43%-át fűtésre, hűtésre, épületek építésére fordítják. Folytatva a matematikát: a világ energiafelhasználásának a 9%-a egyesült államokbeli épületekre megy el. Jelentős erőfeszítések történnek és történtek eddig is energiatakarékos épületek felhúzására, azonban azt általában senki nem kérdezi meg, hogy valóban szükségesek-e ezek. Gyakran miután felépítették az újat, megmarad a régi is, amelyet tovább fűtenek, hűtenek. Valódi megoldást tehát a régi épületek energiatakarékosabbá tétele jelenti.

A könyvtárépületek átalakítása különösen fontos. A könyvtárakat sokan látogatják, az épületeket hosszú távra tervezték, és rendszerint stabil belső klímával rendelkeznek (ez az állományvédelem miatt is fontos), ami összhangban van a korszerű energiatakarékosági stratégiákkal. Egyszerű megoldásokkal is nagy lépéseket tehetünk a fenntarthatóság felé. A régi gépészeti megoldások rendszerint nem hatékonyak. A főbb elemek (bojlerek, kompresszorok, hűtőtornyok) cseréje könnyen jelenthet akár 20%-os energiamegtakarítást. A világításon is sokat lehet spórolni a rendszerek modernizálásával. A régi könyvtárépületeken rendszerint nagy ablakok vannak, ami kedvez a természetes fény beáramlásának. A lámpák tudatosabb használatával, vagy fényérzékelő szenzorok beépítésével el lehet kerülni, hogy megfelelő fénymennyiség esetén is égjenek a villanyok. Az egyrétegű ablakok duplaüvegesre cserélése hamar megtérülő befektetés, ahogyan az épületek külső szigetelésének javítása is.

Ambiciózusabb célokhoz jelentősebb átalakítások szükségesek. Ilyen lehet például a régi falazatok modernizálása a hő hatékony bentartása érdekében. A melegebb hónapokban az ablakon bejövő fény is melegíti az épületet, tovább terhelve a légkondicionáló rendszert. Lombhullató fák ültetésével, külső vagy belső árnyéko-

lással orvosolható a probléma. Nagyon jelentős átalakítást igényel a geotermikus energia használata fűtésre és hűtésre. Annak ellenére, hogy a hőszivattyúk elektromos árammal működnek, egy modern rendszerrel akár 40%-os energiamegtakarítást is elérhetünk. Egyre fejlettebb napkollektorok és szélkerekek állnak rendelkezésre. Amennyiben nagy a tető felülete, ezekkel az eszközökkel is sokat lehet spórolni.

A könyvtár környékén is változtatásokra lehet szükség, hogy a környék maga is a fenntarthatóságot szolgálja. A legújabb szabályozás szerint a csapadékvizet úgy kell elvezetni, hogy az helyben maradjon. A külvárosi könyvtárak mellett gyakran vannak parkolóházak, amelyek egyrészt napkollektorokkal is befedhetők, hogy ne az autót forrósítsa fel a nap, hanem energiát termeljen; másrészt jó vízáteresztő képességű anyaggal lefedve több vizet tarthatnak meg. A zöld környezet megteremtése és ápolása általában a fenntarthatóság irányába vezet.

A 30–50%-os energiamegtakarítás csak a fűtési-hűtési, valamint a világítási rendszerek modernizálásával könnyen elérhető. Ambiciózusabb cél lehet a 70–80%-os spórolás. Ez a fentiekén túl jelentősebb átalakításokat kíván az épületen (árnyékolás, szigetelés, nap-, szél-, vagy geotermikus energia felhasználása). A zéró kibocsátású épület az ismertett technikák közül valamilyen nyinek az alkalmazásával érhető el. Ez utóbbi jelentheti az ideális célt a jövőre nézve.

A könyvtárakat sokan látogatják, így mint követendő példák fontos szerepet tölthetnek be a fenntartható gyakorlatok elterjesztésében. A változtatások fokozatosan is bevezethetők, mérhető eredményeket és jelentős megtérülést produkálva.

(Tóth Máté)

Lásd még 12, 24

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 23

Számítógép-szoftver

77/2012

WAGNER, Dora – GERBER, Kent: Building a shared digital collection : the experience of the cooperating libraries in consortium. – Bibliogr. **In:** College & undergraduate libraries. – 18. (2011) 2-3., p. 272-290. *Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Integrált gépi rendszer; Szoftver-választás*

A rendelkezésre álló digitális lehetőségeket felismerve nyolc minnesotai oktatási intézmény könyvtára a korábbi konzorciumi kapcsolatokra építve kipróbálta egy digitális forráskezelő rendszer (Digital Asset Management System=DAMS) közös használatát. Az intézmények a CONTENTdm rendszert választották, a cikk azokról a tapasztalatokról, mérlegelési szempontokról számol be, amelyeket a konzorcium számára életképesnek bizonyuló szoftver kiválasztása során szereztek. Kitér a költségek megosztásának elveire, a hardver beszerzésére, a konzorciumnak a szoftver vásárlása és alkalmazása során szerzett tapasztalataira, a kommunikáció formális csatornáira és a bevált gyűjtési irányelvekre. Végül a szerzők bemutatják a résztvevők által kihasznált lehetőségeket, a kihívásokat és az eredményeket.

(Autoref.)

Elektronikus könyvtár

78/2012

ARANO, Silvia [et al.]: La comunidad «Recursos y datos primarios» de la Universitat Pompeu Fabra : los repositorios institucionales como infraestructuras científicas : estudio de caso. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 34. (2011) 3., p. 385-407.

Res. angol nyelven

Az intézményi repozitórium mint a tudományos infrastruktúra része. Esettanulmány a barcelonai Pompeu Fabra Egyetem „források és elsődleges adatok” adatbázisairól

Adatbázis; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség

Az OpenDoar (www.opendoar.org/index.html) adatai szerint 2011 januárjában 1847 regisztrált repozitórium volt nemzetközi szinten, köztük 1508 (azaz több mint 80%) intézményi. Azonos a helyzet Spanyolországban is: a 68 repozitórium 81%-a (szám szerint 55) intézményi.

A repozitóriumok igen sokféle digitális dokumentumot tartalmaznak, azonban azok döntő többsége (világszerte és a spanyoloknál is) folyóiratcikk, második helyen a disszertációk állnak. A nemzetközi mezőnyben a nem publikált kutatási jelentések, konferenciai anyagok, könyvek és könyvrészletek, multimédiás és audiovizuális anyagok, majd az oktatási segédletek következnek. (A spanyol repozitóriumokban a tanulmányi-oktatási anyagok állnak a harmadik helyen. A további sorrend hasonló.) Lényegesen kisebb, de a legutóbbi időkben erősen növekvő a kutatási adatok (gyakori elnevezéssel elsődleges adatok) mennyisége. Ide tartozónak tekintik a modelleket és szimulációkat, megfigyeléseket, a derivált és a referencia-adatokat és a kiegészítő anyagokat (mint pl. kódolási útmutatók, vezérfonal a kérdezők számára stb.).

A barcelonai Pompeu Fabra Egyetem (UPF) alkalmazott nyelvészeti intézete 1994 óta folytat kutatásokat különösen a nyelvfeldolgozás és a matematikai nyelvészet területén szükséges forrásokkal, a létrehozásukhoz, kezelésükhöz, értékelésükhöz szükséges technológiák fejlesztése és alkalmazása terén. 2004 óta vesznek részt több európai projektben, mint a CLARIN (*Common Language Resources and Technologies Infrastructure*), CLARA (*Initial Training Network for Common Language Resources and their Applications*), mindkettő a humán és társadalomtudományi kutatások infrastruktúrájának megteremtésén munkálkodik, vagy a PANACEA (*Platform for the*

Automatic, Normalized Annotation and Cost-Effective Acquisition of Language Resources for Human Language Technologies) és a FlaReNet (*Fostering Language Resources Network*).

Mindezek működéséből (és más nemzetközi tapasztalatokból is) nyilvánvaló, hogy a tudományos infrastruktúra működéséhez igen nagy szükség van a nyílt hozzáféréstű repozitóriumokra, azok tartalmára és azon belül is a nem publikáció (megírt szöveg) jellegű anyagokra. Többek között ilyeneket is tartalmaz az UPF e-Repository elnevezésű intézményi repozitóriuma, mely az egyetem könyvtára és informatikai szolgálata közös fejlesztésében 2009 közepén kezdte meg nyilvános működését. A „szokásos” (cikkek, könyvek, kongresszusi anyagok, tanulmányi segédletek stb.) tartalmak mellett az alkalmazott nyelvészeti intézet által kifejlesztett, illetve összegyűjtött „eszközök és források” gyűjtemé-

nyét, valamint a szakdolgozatok és értekezések elsődleges adatait (a teljes kutatási háttérrel, amit az eddigi gyakorlat szerint CD-ROM-on csatolnak a dolgozathoz) is hozzáférhetővé teszi.

Az ilyen jellegű tartalmak hozzáférhetővé tétele a jelentős előnyök mellett gondokat is okoz: a megőrzésüket, kezelésüket, hozzáférésüket biztosító szoftverek éppen úgy, mint a nyilvántartásukat, kereshetőségüket biztosító metaadatok (pl. a Dublin Core) a publikáció-jellegű, illetve multimédiás digitális objektumokhoz kötődnek, így kevésbé alkalmasak a más jellegű anyagok kezelésére. További megoldandó probléma az ilyen tartalmak szerzői (illetve szellemi tulajdon) jogi helyzete.

(Mohor Jenő)

Lásd még 66, 77

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

79/2012

MICCOLI, Sebastiano: Riflettendo sul futuro del libro : il secondo Forum Unesco sulla cultura e le industrie culturali In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 13–24.

Res. angol nyelven

Megjegyzések a könyv jövőjéről. Az UNESCO második fóruma a kultúráról és a kulturális iparról

Elektronikus könyv; Konferencia -nemzetközi; Könyvkiadás; Könyvtárpolitika; Prognózis; Szerzői jog

A Monzában 2011 júniusában tartott második UNESCO-világforumot a kultúráról és a kulturális iparról „A holnap könyve, az írott szó

jövője” témának szentelték. Három alapvető kérdésre fordítottak különös figyelmet: az elektronikus könyvhez illeszthető új gazdasági modell szükségességére, a szellemi tulajdonjog fogalma újragondolására és a könyvtár funkcióira a digitális környezetben. Az első témában éles ellentét rajzolódott ki két felfogás között. Az egyik szerint a nyomtatott könyv mint a kiadói ipar fő terméke még hosszú életű lesz, melyet kiegészítőként fog kísérni a kisebbségben lévő elektronikus médium. A másik álláspont szerint a könyvforma fejlődése a digitális környezetben olyan tulajdonságokat hoz, amelyek teljesen inkompatibilisek a kiadói iparnak az utóbbi százötven évben kialakult struktúráival. Azaz: a könyv világában kialakult üzleti modell kell (lehet) alkalmazni a digitális termékekre is, megállapodásokat kell kötni (pl.: *Mondadori – Vodafone*), és fel lehet lépni a könyvtár verseny-

társaként is (pl.: e-könyvek online kölcsönzése). Vagy: az írók és az olvasók új generációjának gyakorlatához (*self-publishing*, blogok, független szerzők, közösségi hálózatok stb.) igazodva, merőben új, a digitális környezetben működő modellt kell kialakítani.

A szerzői joggal nem az a baj, amit szabályoz, hanem amit nem sikerült még szabályoznia, arra ugyanis szükség van, hiszen ösztönzi a kreativitást. Egy másik nézet szerint viszont el kell törölni vagy legalább is radikálisan átalakítani, mivel jelenlegi formájában kártékonyan gátolja a művek és az ismeretek áramlását. A *copyright* fenntartandó mint védelem az informatikai kalózkodás ellen, különben a kiadói ipart ugyanolyan károk fogják érni, mint amiket a zeneipar elszenvedett. A negyedik nézet szerint a *copyright* és eszköztudomány megőrzendő, azonban olyan hibrid formában, mely együtt tud élni az olyan új modellekkel és mozgalmakkal, mint a *copyleft*, *fair use*, *Creative Commons*, *Open Access* stb.

A könyvtárak gyűjteményében „dematerializálás” megy végbe: a francia nemzeti könyvtár 2012-re természettudományi és műszaki tárgyú

gyarapításának 80%-át digitális formátumúnak tervezi, és más könyvtárakkal együttműködve a fizikai helyett a távoli hozzáférést részesíti előnyben. Egy másik előadó szerint a digitalizálás nem cél, hanem eszköz az új formájú könyvtárak létesítéséhez, amelyek a kutatás és a fejlődés valódi motorjai, a kultúra terjesztése új formáit kidolgozó kutatóhelyek, és hidak két korszak között. A digitális dokumentumok tárai csak részben lehetnek hasonlatosak a könyvek hagyományos táraihoz, inkább szolgáltatási struktúrákként kell működniük. Szükségességüket szolgáltatásaik megbízhatósága igazolja, szemben a *Google Books* 28 százaléknyi hibájával (amit az egyik amerikai előadó mért). Ennek ellenére van, aki a használók igényeinek való megfelelést fontosabbnak tartja, mint a szabványosítást.

A fórum három napja a könyv lehetséges jövőjének olyan számos változatát mutatta fel, hogy abból csak egy tanulság vonható le: egy hosszú utazás még csak most kezdődik el.

(Mohor Jenő)

Lásd még 4, 5, 7, 70

Az ismertett cikkek forrásai

ABI-Technik (DE)	31. (2011) 3.
American libraries (US)	42. (2011) 3/4., 5/6., 7/8.
Aslib proceedings (GB)	63. (2011) 2/3.
Biblioteka (RU)	(2011) 6.
Bibliotekarz (PL)	(2011) 4.
Bibliotekovedenie (RU)	(2011) 3., 4.
Bibliothek (DE)	35. (2011) 3.
Bollettino AIB (IT)	51. (2011) 1-2.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	56. (2011) 5.
Cataloging & classification quarterly (US)	49. (2011) 3., 4.
Collection management (US)	36. (2011) 3.
College & undergraduate libraries (US)	18. (2011) 2-3.
Computers in libraries (US)	31. (2011) 4., 5., 6.
Čtenář (CZ)	63. (2011) 7/8.

Documentaliste (FR)	48. (2011) 2.
Education for information (I)	28. (2010/2011) 1.
The electronic library (I)	29. (2011) 5.
IFLA journal (I)	37. (2011) 3.
Information outlook (US)	15. (2011) 5.
Information technology and libraries (US)	30. (2011) 3.
Information Wissenschaft und Praxis (DE)	62. (2011) 4.
Interlending & document supply (GB)	39. (2011) 3.
The international information & library review (I)	43. (2011) 3.
The journal of academic librarianship (US)	37. (2011) 5.
Journal of access services (US)	8. (2011) 3.
Journal of documentation (GB)	67. (2011) 2.
Journal of electronic resources librarianship (US)	23. (2011) 3.
Journal of information science (GB)	37. (2011) 5.
Journal of librarianship and information science (GB)	43. (2011) 3.
Journal of library administration (US)	51. (2011) 5-6.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	62. (2011) 7., 8.
Knižnica (CZ)	12. (2011) 7/8., 9.
LIBER quarterly (I)	21. (2011) 1.
Library hi tech (US)	29. (2011) 3.
The library quarterly (US)	81. (2011) 2.
Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare (AT)	64. (2011) 2.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2011) 8.
New review of academic librarianship (GB)	17. (2011) 2.
Program (GB)	45. (2011) 3.
Revista española de documentación científica (ES)	34. (2011) 3.
Scandinavian public library quarterly (Sx)	(2011) 3.
The serials librarian (US)	61. (2011) 2.
Technical services quarterly (US)	28. (2011) 3.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	58. (2011) 5.